

ISSN 2217-2017

UDK 82

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Година IX Број 18

јул – август – септембар 2018

Алма

ИЗДАВАЧ

Алма

Молерова 62-А, Београд

011/2437-204

www.alma.co.rs

www.alma.rs

УРЕДНИШТВО

Ђорђе Оташевић
(главни уредник)

Миљурко Вукадиновић

Милутин Ђуричковић

Милица Јефтимијевић
Лилић

КОРИЦЕ

Дејана Јовановић

ГРАФИКА

Зоран Спасојевић

ШТАМПА

„Пресинг“, Младеновац

Рукописи се не враћају

Мирољуб Тодоровић: „Visual Poem 3“ (1980)

Књижевни преглед излази четири пута годишње, у два издања – штампаном и електронском.

Имејл адреса: knjizevnipregled@yahoo.com

Преплата за 2018. годину (за штампано издање): 3.200 динара. Текући рачун: 205-39745-66 код Комерцијалне банке, Београд. Код преплате ставити назнаку „За Књижевни преглед“.

САДРЖАЈ

САГЛЕДАВАЊА

Аљес Карљукевич, Вероника Карљукевич: <i>Гледа те душа у очи (О поезији Ригора Барадуљина)</i>	7–10
Ранко Павловић: <i>Калајисање језика и Суданија</i>	11–18
Roni Rengel: <i>Bilo fragmentacije</i>	19–35

О КЊИГАМА

Здравко Малбаша: ФИЛОЗОФИЈА СВЕТЛОСТИ (<i>Мидар, Илија Шаула</i>)	37
Радомир Андрић: ЗАПИС УЗ ПЕСМЕ ОСМАНА ОЗТУРКА (<i>Била си једнако зелена и плава, Осман Озтурк</i>)	47
Милица Јефтимијевић Лилић: СНАЖНА ЕМПАТИЈА И УНУТРАШЊА ПРОСВЕТЉЕЊА (<i>Могућа лука : Поезија, Клаудија Пичино</i>)	49
Јасмина Малешевић: УСУДИЛА СЕ ПЕСНИКИЊА ДА УДЕСИ УСУД (<i>Усуд, Гордана Влајић</i>)	52
Ранко Павловић: ДУША КРОЗ ОЧИ СВЈЕДОЧИ (<i>Пољубне и погубне, Радомир Мићуновић</i>)	54
Јованка Стојчиновић Николић: ТАНАНА НИТ УНУТРАШЊЕГ ТАЈНОПИСА (<i>Плавет, Ранко Павловић</i>)	57

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Мирољуб Тодоровић: <i>Извори сигнализма : интервјуи</i>	64
Бранко Вукмировић: <i>Кућа</i>	69
Данко Стојнић: <i>Мравињак</i>	71
Перица Јокић: <i>Сазнања Роберта Ниманија : Баш добре приче</i>	73
Нада Малек: <i>Из дневника Малекове</i>	75
Марија Пргомеља: <i>Игра пролећа и сене</i>	77

Станимир Трифуновић: <i>Поподневни разговори</i>	79
Јарослав Марко: <i>Унутрашњи лавиринт</i>	81

ИЗ РУКОПИСА

Осман Озтурк: <i>О kadar yeşildin</i>	84
Борислав Батин: <i>Ентропија</i>	85
Растко Васић: <i>Налог</i>	87
Валентина Новковић: <i>Босоноги</i>	91
Јадранка Стојчиновић Николић: <i>Насупрот свом огледалу</i>	93
Миленко Д. Ћировић Љутички: <i>Инверзија духа</i>	95
Александар Баљак: <i>Трошкови сабирања</i>	97

НОВИ ГЛАСОВИ

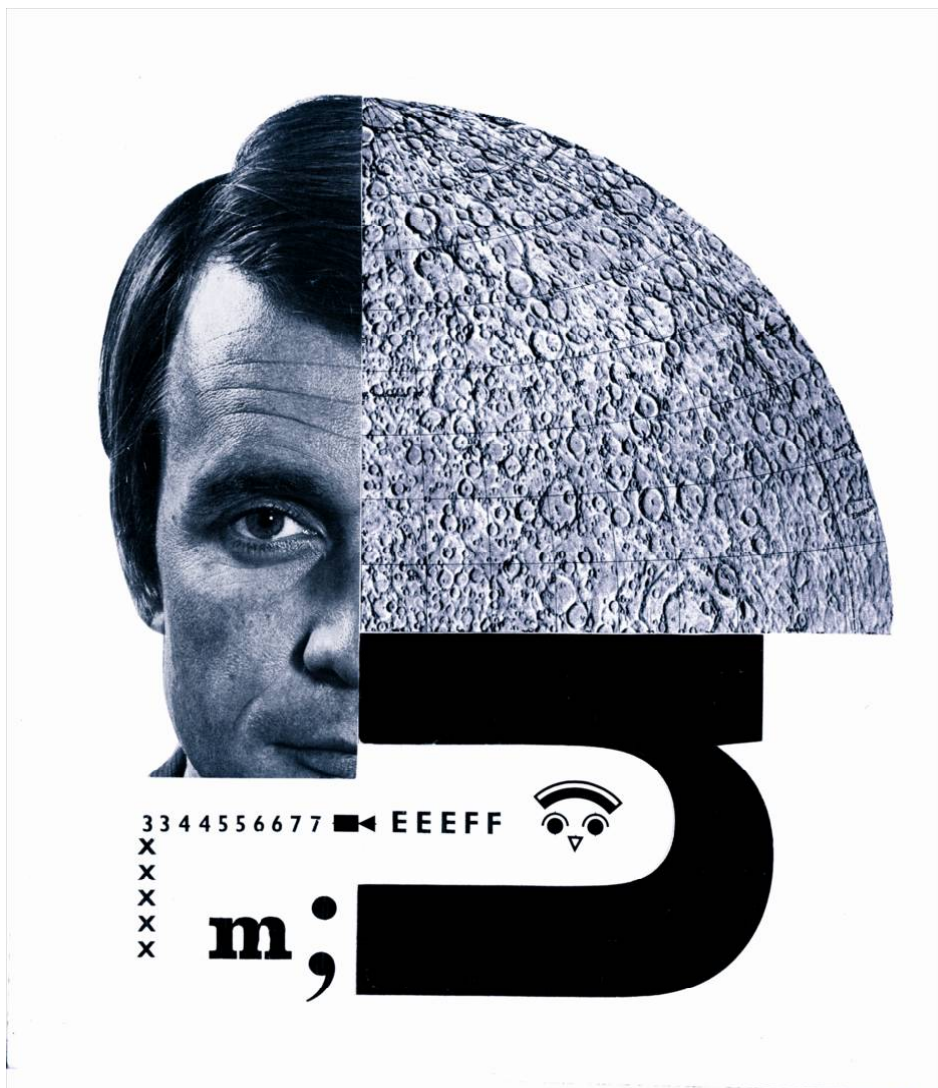
Катарина Величковић: <i>Очи очима</i>	100
Сандра Ђукић: <i>У наручју вере</i>	102
Новак Ђукић: <i>Феномен Нове године у Срба</i>	104
Јована Милосављевић: <i>Поноћ</i>	106
Никола Раусављевић: <i>Слика</i>	108
Ана Сунтурлић: <i>Филигрански детаљи</i>	110
Воислав Илић: <i>Жене се и погледом поштују</i>	112

ПРЕВЕДЕНА КЊИЖЕВНОСТ

Мирчеа Дан Дуга: <i>Самоубице</i> (Превела Данијела Трајковић)	115
Илиана Илиева: <i>Вибрације</i> (Превео М. С. Димитријевић)	117
Виктор Кажуро: <i>Јефросинија Полацка</i> (Превела Дајана Лазаревић)	119
Владимир Караткевич: <i>Стара прича</i> (Превела Дајана Лазаревић)	121
О. Квинтанила: <i>Усамљеност</i> (Превеле Д. Трајковић и М. Стојановић) ..	123
Јакуб Колас: <i>Зимске песме</i> (Превела Дајана Лазаревић)	125
Хада Сенду: <i>Кревет за спавање</i> (Превела Данијела Трајковић)	127
Шандор Халмоши: <i>Подрхтавање</i> (Превела Јоланка Ковач)	129
Бохдан-Олех Хоропчук: <i>Све има своју музику</i> (Превео Ј. Комбиљ)	131

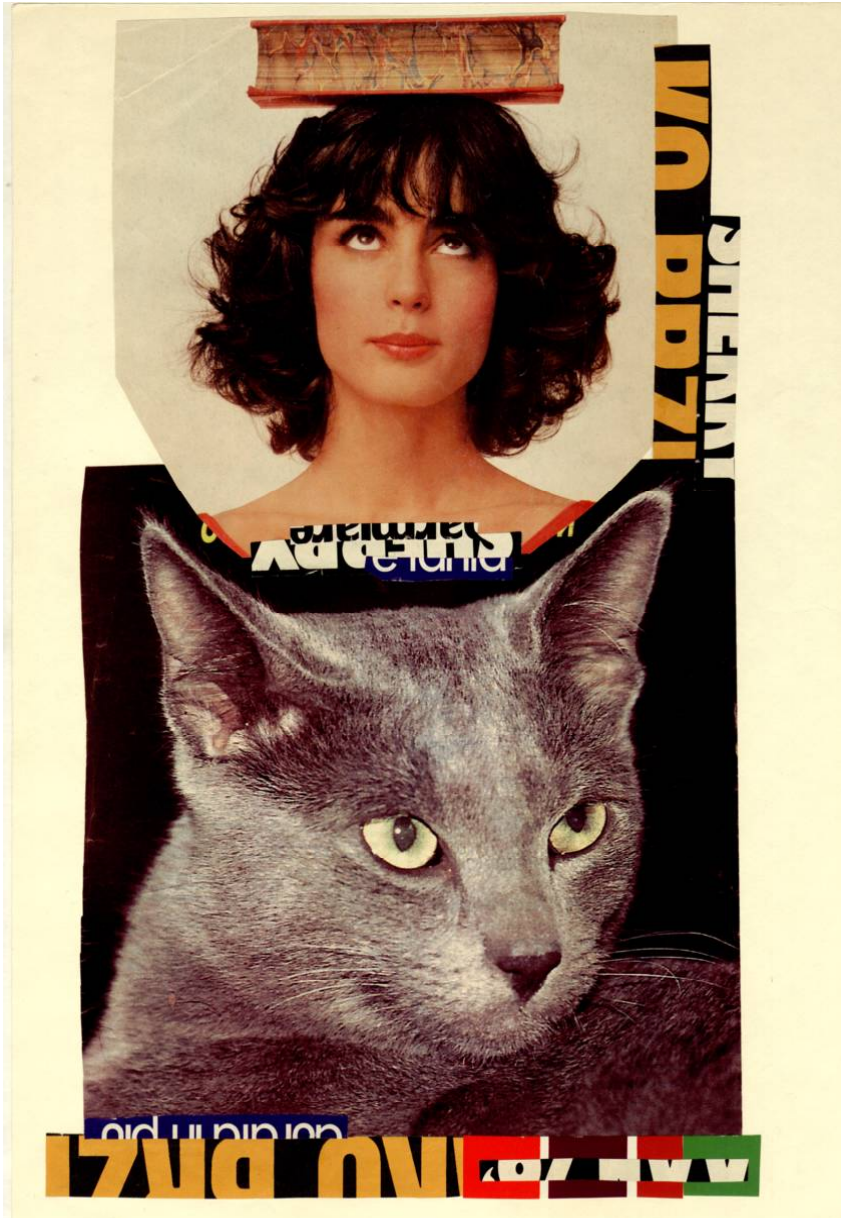
РАЗГОВОРИ

Дајана Лазаревић: *Ради оно што волиш...* (Разговор с Аљесом Сушом) 133

Мирољуб Тодоровић: „Луномер“ (1969/70)

САГЛЕДАВАЊА

Мирољуб Тодоровић: „Visual Poem 2“ (1999)

УДК 821.161.3.09-1 Барадуљин Р. И.

Примљен: 20. јануара 2018. г.

Прихваћен: 24. марта 2018. г.

Аљес Карљукевич

Вероника Карљукевич

ГЛЕДА ТЕ ДУША У ОЧИ... (О ПОЕЗИЈИ РИГОРА БАРАДУЉИНА)

Живот народног песника Белорусије Ригора Барадуљина – то су десетине збирки песама и поема, које су угледале свет на белоруском, руском и многим другим језицима. И још – хиљаде дословних превода на белоруски језик бисера светске поезије.

...Стремећи упавши у белоруску поезију 1950. године, Ригор Барадуљин већ више од 60 година чини да се професионалци и аутори-почетници сложе око високог нивоа његовог поетског мајсторства, чинећи да се помире естетска убеђења са његовим формама и формулама. Понекад (говорећи то без зле мисли, а из разлога неразумевања високе стваралачке моћи аутора) могле су се чути незамисливе читалачке критике: „И опет код Барадуљина ништа није јасно.“ Обично је то једино и јасно.

Приближи се –
И, сијајући,
Зазвучи
Реч у мисли –
Као лишће у круни.
Напијени словенства кључеви
Коренима белоруских ствари.

Ови редови су из песме „Андреју Вазнесењском“, које је написано 1974. године. Посвећен је великом руском песнику 20. века – таквога правца је и поетски манифест Ригора Барадуљина. Из исте песме је и:

Оку оштром -
Оштра секира,
Само су у образе летели - шамари.
Под круном векова -
До данашњег дана
Језици нашег корена,
Као фреске.

Сила барадуљинског стиха – чак у случају усложњења њене конструкције – овладава високим степеном „разумевања“. Значајна руска књижевна критичарка Ала Марченко пре више од четврт века је приметила: „Јесењин је сматрао, да је задатак песника не да позлати одређену реч, већ да јој да могућност 'да исплива' из сопственог срца као риба.“ Ригор Барадуљин ми је предложио савремени начин „реконструкције“, али циљ је један: отиснути кључ душе народне и сачувати живо за живе, а не постати колекционар уметности, сакупљач словеснога мртвила. Осим тога, столар, наоружан оштром секиром – пред зараслом кором и кором векова „паганских фресака“, још је и отелотворење, вероватније, стварање лица не само живог, већ слободнога, а не музејскога односа према вредностима! Међутим, за Барадуљина су ти елементи „поетских ставова Словена према природи“, које су сачували још у његовим Ушачима, на северу Белорусије, у Витепској области, никада и нису били „музејско добро“, већ увек жива животност, иако живот такве врсте, којој, као и резервату Беловежи, треба „Црвена књига“.

Ала Марченко се сетила „Црвене књиге“, али не случајно. Ригор Барадуљин, држећи се свог поетског саздања, узео је природни „сиже“ за своју главну основу, главни свој фундамент. Зато се органским и разумљивим чине следеће речи: „Слушао сам: кроз мене је прорасла Беловежа.“

Штавише, природа је значајно стекла у његовој поезији ширину, која прелази странице нашег традиционалног разумевања постојање „Црвене књиге“. „Природна“ основа је и у песми Ригора Барадуљина „О мом језику“:

Када се реч моја
Улије у људски океан,
Она на себе прима

Улогу извора у Голфској струји, -
 И грејаће ме срце
 Изрођено опет и опет
 Моја вековечна
 Белоруска реч!

...Моћ поетског талента Ригора Барадуљина нарочито је јако приметна у његовој лирици посвећеној рату. „Палату минера“ (песму написану 1960. године... Песнику је било свега 25 година!) можемо смело и данас да укључимо у антологију радова, не само о Отацбинском, већ просто о Другом светском рату, а у антиратну песничку антологију народа света. У антологију, која ће јарком поетском речју бити глас против рата у Вијетнаму и Афганистану, у земљама Азије и Африке, против рата на Балкану и у Чеченији...

Старац ми руку своју пружа.
 О, барут и махган, залепљени у поре!
 Прашину ћу стрести,
 И брижно уздахнути
 Окружном болницом,
 Палатом „министра“.
 Падали су на запад и пламен и гром,
 А ми смо се „наших“ и „Немаца“ играли,
 А mine су се под сваким жбуном криле
 И дечије игре за трен убијале.

Песме о рату, виђеном и доживљеном на свој начин, довели су Ригора Барадуљина поемама, које су, приметимо, одвојене, а остављају утисак двојединства и своје уопштености. Говоримо о „Блокади“ и „Балади Тврђаве Брест“. Поново ћемо се обазрети на речи Але Марченко: „Те године Победе, Барадуљину се испунило десет година. „Балада Тврђаве Брест“ звучи као да ју је написао очевидац. И ако размислимо, у томе нема ничега неочекиваног: експеримент БЛОКАДЕ је дозволио песнику не само да пренесе атмосферу херојске ЧЕТВРДЕСЕТ ПРВЕ, већ и да одговори на питање, које свако себи неизбежно поставља: „Какви су били они, заштитници „тврђаве славе“ – „са каквом слободом, са каквом крвљу је храброст њихова помешана?“

„Да, од малих Ушача кроз БЛОКАДУ и сећање на БРЕСТ, напред и напред, ишао је народни песник Белорусије Ригор Барадуљин путем,

који је откривао пред песником речи нове и нове перспективе високог грађанства.“ То је написао критичар, понављам, пре око тридесет и више година. Данас са нама нема народног песника Белорусије Ригора Барадуљина – преминуо је 2014. године, не дочекавши 80. рођендан... Али он, као и до сада, иде напред. Иза њега је свестрана песничка судба. Књиге и књиге. „Млади месец над степом“ („Маладзік над стэпам“, прва књига, изашла 1959. године, привезена из циљаног пословног пута у Казахстан), „Зеленети, цветати, заливати се“, „Откуцај“, „Нерушење“, „Адам и Ева“, „Линија промене датума“, „Повратак у први снег“, „Празник пчела“, „Амплитуда храбрости“, „Сурова опомена“, „Април“, „Крзно сивих, крзно белих“, „Испит“, „Ај! Нећу! Не желим!..“ Штампа на су четворотомна сабрана дела. Лирика, поеме, песме за децу, сатире, хумор, записи и обраде предања из родног Ушача (Ушачи, Ушачка област – родни крај песника)...

Поезија Барадуљина је преведена на пољски, бугарски, чешки, словачки, шпански, туркменски, украјински, српски и многе друге језике. Чак и на калмички. Алексеј Бакалајев је превео значајну песму „О мом језику“. Недавно је у Минску изашла књига, где су многе песме Р. Барадуљина штампане не само на белоруском, него на свим језицима, на које су превођене. Уврштена је и „О мом језику“. На украјинском језику је у преводу Ивана Драча, на словачком – Гелене Крижанове-Бриндаве, на руском – Федора Ефимова, на пољском – Флоријана Неуважнога, на латишком – Јаниса Симбардиса.

Песме Ригора Барадуљина су 1965. и 1985. године штампане и у Југославији. Преводили су: В. Дивошић и Т. Павчик.

Барадуљин је превео на белоруски језик поезију А.С. Пушкина, М. Ј. Љермонтова, Бориса Пастернака, Осипа Манделштајма, Сергеја Јесењина, Јевгенија Јевтушенка, Андреја Вознесењског, Марка Шагала, Пабла Неруде, Николаса Гиљена, Адама Мицкевича, Стефана Паптоњева, Ду Фу, Ли Бо, Ивана Драча, Кајума Тангрикулијева, Карлоса Шермана, Ганада Чарказјана... Права библиотека поезије! Библиотека саздана и формирана од стране једног аутора, таленат, ширина и многостраност стваралаштва које не могу да поразе, не могу да изненаде. Уствари, и данас, већ после смрти народног песника Белорусије, његови преводи се и даље прештампавају. Скоро је видела светлост дана књига Омара Хајама на белоруског језику у преводу Ригора Барадуљина.

Превела с руског: Дајана Лазаревић

УДК 821.163.41.08 Кочић П.
811.163.41"18/19"
Примљен: 20. јануара 2018. г.
Прихваћен: 24. марта 2018. г.

Ранко Павловић

КАЛАЈИСАЊЕ ЈЕЗИКА И СУДАНИЈА

Петар Кочић је данас, као да је прекорачио цијели један вијек, пуних сто четрдесет једну година послје рођења (29. јуна 1877) и сто двије годину послје смрти (27. августа 1916), актуелнији можда него што је био у напону свог књижевног стваралаштва и сагоријевања у тежњи да колико је могуће више допринеси ослобођењу свог народа из окова мрске аустроугарске власти. Овај национални романтичар, бунтовник, народни трибун, покретач, издавач и уредник новина и часописа и, изнад свега, писац змијањских мотива, кроз два вида свог ангажовања – усмјерена на очување српског језика и извргавање рутлу обеспрвљене правде не би ли се и на тај начин некако лијечила – на која ћемо овдје обратити пажњу, показује да између његовог и нашег времена, као и тадашњих и садашњих европских и свјетских „кројача“ судбина малих народа и малих држава, у тим областима нема или је сасвим мала разлика.

1.

Бењамин Калај почетком двадесетог вијека није успио да у Босни и Херцеговини створи један језик и једну нацију (босански и босанску), али су почетком овог, двадесет првог, покушали и покушавају „алхемичари“ Националне и универзитетске библиотеке БиХ, и не само они, да „окалајишу“ оно што њему није пошло за руком, сврставајући српске и хрватске писце у босанске, наводећи у каталогизацији да су писали босанским језиком. То што су тамо сврставали савремене писце, који могу да се бране и кажу гдје припадају, можда и није толико страшно колико беспримјерно „побошњавање“ Кочића, фра Грге Мартића, Андрића, Ђошића, Селимовића и многих других класика књижевности наших простора, занемарујући чак и тестаментарне писане поруке неких од

њих. Слиједећи Кочићев примјер, а страхујући да се опет иде ка стварању једне нације и једног језика у Босни и Херцеговини, многи су ватрено устали против оваквог облика побошњавања језика.

Кочићево залагање за чистоту народног језика и данас нам служи за примјер како се треба борити за једно од најбитнијих обиљежја националног бића, самобитности и опстанка. Језик којим су говорили његови савременици, по Кочићу је *богомдавни звучни и љупки, красни, најљепши међу словенским језицима, има своју јасноћу, а босанскохерцеговачки дијалект, како је рекао, узет је за заједнички књижевни језик два брата народа, за књижевни језик српског и хрватског племена.*

Када данас читамо законске прописе које усвајају скупштине на подручјима на којима се говори српским језиком, па кад у тим *зорли кабастим палиграпима*, по језичким конструкцијама сличним онима који су важили у аустроугарском законодавству, нађемо подударности, морамо се присјетити Кочићеве борбе против оскрнављивања народног језика.

„Високи Саборе, сви народи цијене љепоту и чистоћу језика“, истицао је он у свом говору, насловљеном *Језик у законским текстовима*, на засједању Босанског сабора 14. и 19. новембра 1910. године. „И ми треба да цијенимо и чувамо ово драгоцјено народно благо у свој његовој љепоти и чистоћи. Против нашег језика већ се 32 године стално и непрекидно војује с једне стране, а сада је дошао час да тој страни одлучно подвикнемо: Узето нам је све, на свим линијама народног живота поробоћени смо, али не дамо вам нашег језика!“

У чланку *За српски језик*, објављеном у „Отаџбини I/1911. бр 37, Петар Кочић пише: „Ми смо добили у књигама, новинама, законима, наредбама, по школама и по судовима некакав језик који стоји у врло лавовој, често пута ни у каквој вези са живим народним говором. То је једна одурна српско-хрватска наказа, тешка и усиљена, много пута потпуно неразумљива, без гипкости, еластичности и звучности, тих битних особина нашег крепког језика. То је језик као наш, а није наш. Наше су ријечи, али језик није наш. Из тог језика не провијава дух и не бије мирис нашег језика, то није језик који смо научили са мајчиних усана, то није богомдани језик народних умотворина, пјесама и проповједака, којима је тако богата наша отаџбина.“

Зар се исто то не би могло рећи за језик који данас сусрећемо у новинама, слушамо на радију и телевизији, читамо у многим публикацијама?

Шта би тек данас, више од вијека послје овог чланка, Кочић написао кад би чуо како, кад нешто треба да примијенимо, проведемо у дјело, упињемо се из петних жила да то имплементирамо, можда највише зато што то тако траже те силне међународне организације које углавном ситним новцем, много мањим него што га издвајају за своју администрацију задужену за ту *имплементацију*, помажу неке наше активности или подстичу остваривање развојних планова. Сигурно би његово перо било још жешће када би, знајући како се данас тешко долази до посла, видио силну армију незапослених школованих људи ако аплицирају (јер у конкурсу пише да то треба да ураде) за радно мјесто, умјесто да лијепо, како се то одувijek радило, поднесу молбу, јер није срамота молити за посао.

Покушајмо замислити гомионичког и бечког ђака, који се с великим жаром борио за чистоту српског језика, у његово вријеме презасићеног турцизмима, германизмима и мађаризмима, усред гомиле данашњих младих људи, с мобилним телефонима и таблетима у рукама, који су, мада у великим групама, често врло усамљени, изложени оштрим стрелицама англицизама као жаокама роја ражешћених осица. Да ли би знао шта то они шерују, четују, лајкују, фарвордују, ресетују, риплејкују и – да више не набрајамо? Без преводиоца би се тешко снашао, чак и када би, како данас волимо да кажемо, био информатички писмен. А његова нека нова, оовремена Мргуда, када опере рубине и изиђе из вира, па дохвати мобилни телефон, да ли би искључиво малим словима и без знакова интерпункције написала и свом драгану послала СМС поруку у којој га увјерава да би му и крви своје дала ако би је заискао? И шта би она лајковала?

За тог „врлетног“ и „ћошкастог“ приповједача који је осјећао душу свог народа и обичне, мале људе изводио на велику књижевну сцену, али и био *приближно онако чулан како је своју планинску младеж приказивао у врсти прозних песама*, Исидора Секулић је написала: *Кад би могао језик једног човека постати књижевни језик, ја бих гласала за Кочићев језик – која снага, који стил, који звук, која магија!*

Самим насловом свог огледа *Земља, људи и језик код Петра Кочића*, Иво Андрић је желио да нагласи да су тло из кога су изникли јунаци

Кочићевих прича, они сами својим комплетним бићем и језик којим говоре у нераскидивом јединству, неодвојиви једни од других. *За Петра Кочића је језик, писао је наш нобеловц, потпуно једно са људима и земљом, свет и неповредљив као и они. Понекад човеку изгледа као да је и само Кочићево дело, цело целцато, лежало негде у дубинама тога језика, а он га је ископао као кип, и изнео на светлост дана и пред поглед света.*

Јован Скерлић је наглашавао да се Кочић одликује чистотом, течношћу и неусиљеношћу свога језика и да пише језиком Његоша и Љубише, свежим, неисцрпним горштаким језиком, пуним снаге, полета и сликовитости, а Јован Дучић у књизи *Моји сапутници*, пише да су Кочићеве књиге најпатриотскија литература у нашој писмености. То су књиге писане крвљу и отровом, написао је он.

У четвртном броју часописа *Путеви* за 1987. годину, поводом објављивања превода *Јаблана* на италијански, енглески и француски језик (идуће године биће објављени и преводи на шпански и арапски), наш истакнути преводац, пјесник, прозни писац и есејиста Коља Мићевић је, између осталог, написао:

О Кочићевом језику доста је писано, од Исидоре и Андрића и све нао нама, али увек у основној намери: да се укаже на Кочићеву чврсту повезаност с језиком роднога тла и, природно, на коначну лепоту и учинак тог језика пропуштеног кроз перо великог народног сина. Мало је учињено на томе да се покаже Кочићев поступак и да се нађе она суштинска граница која тог писца сврстава у ред наших највећих приповедача. Требало би објаснити ту готово тајанствену „меру“ у причању, јер бисмо тако добили неке од битних елемената који његову уметност уздижу далеко изнад тла његовог завичаја и потке његовог родног језика...

Томе бисмо додали да када читамо Кочићево дјело, нарочито његове пјесме у прози, приповијетке и драмске дионице, када послушнујемо говор његових јунака, стичено утисак да је он срце, руку и перо у њој дао своме народу да он својим горштаким језиком, истовремено громогласним као змијањске мећаве и меким као ранопрољећна трава на висоравни блиској благом миловању сунца, исписује треперење своје душе и исказује своје патње, пркос и љубав што готово невидљива и тешко уочљива пламти затомљена у дубинама људског бића. Описи пејзажа, усуда и судбина, причалица, намћорастих чудака, страдалника и бунтовника, оних који за љубав гину и својом жртвом подижу јој неразрушиве споменике, осликани су мастилом исцијећеним из узавреле кр-

ви Змијањаца и њиховог трибуна. Ријечју, народни језик је Кочићев, Кочићев језик је народни.

Па како онда таквог језичког мага, који је исписао блиставе странице које сигурно никада неће изблиједјети, не узети и данас за крунског свједока у одлучној борби за очување језика наших предака на коме су исписана дјела непролазне вриједности?! Тим прије што нас он учи да морамо усправно корачати у борби за очување националне културе и националног идентитета.

2.

А правде што се тиче на овим нашим просторима, можда је данас више обесправљена и доведена до карикатуралног облика него у Кочићево вријеме. Не чини ли нам се да су сви ововремени (бјело)свјетски трибунали, какав је Хашки суд, као и цјелокупно данашње судство у Босни и Херцеговини, на примјер, настали тако што су закони о њима или њихови статуту преписани из Кочићеве *Суданије* и из његовог *Јазавца пред судом*? Овај аутентични приповједач као да је наслудио да ће послје Аустроугарске монархије за мање од једног вијека доћи нешто што ћемо називати Међународном заједницом а нећемо знати објаснити шта то значи и да ће нам та магловита Међународна заједница (коју можемо звати и Новим Свјетским Поретком) кројити „зорли кабасте палиграпе“. А ти „палиграпи“, кројени по мјери оних који би да буду врховне свјетске судије и који би другима кројили демократију и судбине по само њима разумљивим аршинима, тамничне окове би стављали свима који би да слободно мисле и да слиједе моралне вриједности наслијеђене од јуначких, слободарских предака.

Да се којим случајем Давид Штрбац данас појави пред судијама у Ден Хагу, скупљеним са разних страна свијета, имао би он шта да каже тој *вузлади вузластој* која, често мимо свих правних норми какве се примјењују у цивилизованим друштвима и развијеним правним државама, одока реже деценије робије оптуженицима, да би други за њима поништавали такве пресуде, а ни једни ни други не доказују кривицу или невинст. При томе им је, изгледа, једини циљ да само један народ пред историјом оптуже за све оно што се поткрај прошлог вијека дешавало у крвавом „ни Давидвом, ни царском, ни спа'ијском“ караказуну. Како онда да се човјек не запита нису ли то исте оне судије које су судиле „јолпазу Давидовом“, а прије тога се усавршиле у Кочићевој *Суданији*,

одрезујући правицу оптуженику Ћики право Ћири Ћирилу Трубајићу званом Куљић (Кул-јић, зависно од тога ко изговара то додато му презиме)? И није ли Кочић, бар кад је у питању судовање ван здравог разума, данас модернији него што је био у своје доба?

Занемаримо ли све оне одоре и перике, преводиоце и електронску судницу, па све оне експерте који често и не знају о чему износе „стручно“ мишљење које је здраворазумским промишљањем лако побити, хашка судница ће по много чему бити слична оној у озлоглашеној бањалучкој „Црној кући“, у којој се одвија „славна суданија“ гдје, у одличној Кочићевој режији, апсеници туже, апсеници бране, апсеници свједоче, апсеници суде. Покаткад нам се, док гледамо телевизијске снимке из Ден Хага, учини да се у том трибуналу, у коме су на окупу наводно све сами свјетски правни експерти, у режији тужилаштва које је и под присилом узимало исказе свједока и оптужених, одвија већа лакрдија него на тобожњем судовању Ћирилу Трубајићу гдје улогу „државног“ у име „државног објесништва“ има Глигорије Злојутро, у улогу судије врло добро се унио Игњатија Вребац, а оно „младо момче Кнежопољче“ често увјерљивије дјелује од адвоката који у Шевенингену настоје да се држе англосаксонског права.

„Послије девет мјесеци мучног истражног затвора ступа горе по закону речени оптуженик на ово уредовно мјесто да оживи пригушену правду и истину“, каже на једном мјесту у *Суданији* Ћикин бранилац, а тих девет мјесеци тамновања без оптужнице неупоредиво је блаже обесправљивање правде него када десет до петнаест пута дуже у хашком затвору притвореник чека да се против њега подигне оптужница да би му се послије дуготрајног суђења рекло да није крив и да може ићи кући као сасвим слободан човјек.

Па онда, када намрштени судија Злојутро каже да ће избацити ван свако оно лице и дапаче сваку ону особу која буде сметала царску расправу, не подсећа ли то на оне силне хашке пресуде за непоштивање суда које нису ништа друго доказивале него немоћ судија да утврде кривицу? Свједок Мујага Аџић из Горњег шехера, који је од Трубајића откупио кожу украденог јагњета, мало чега се сјећа и слабо види па не може поуздано тврдити да ли је баш тај Ћико право Ћиро Трубајић звани Куљић, донио њему јагњећу кожу, и по тој непоузданости много личи свим оним хашким заштићеним свједоцима који су измијењеним гла-

сом говорли да су нешто можда чули али нису видјели, баш као онај Трећи свједок Мака Диздара који ништа није виидио и чуо.

Већ се сада на њима види да неће много питати нити ће се одвише уплетати у расправу. Тако Кочић описује два суца вотанта у тој царској суданији, а нама се чини као да је описао стране судије у Уставном суду Босне и Херцеговине. Једина разлика између њих је у томе што ови посљедњи унапријед знају у чију корист а на чију штету ће донијети пресуду, као да се држе изјаве једног вотанта из Суданије која одражава суштину и данашњег судовања: *Па ми смо суци, ми моремо како оћемо!* Присједници из народа у Кочићевој сатиричној приповиједи Омеша Мустих и Кнежопољац Лука Прамасунац сушта су слика данашњег обесправљеног правосуђа у Босни и Херцеговини, јер њих се ништа не пита, ту су да пресуде како им се каже, баш као и стране судије у Уставном суду БиХ који не познају језик и менталитет народа коме припадају тужитељи и оптужени, још мање обичајно право које у правним системима држава са развијеним судством има значајну улогу.

О аналогји језика којим се Петар Кочић служио у сатирама *Јазвац пред судом* и *Суданија*, с циљем да и на тај начин жестоко карикира аустроугарско правосуђе, и оног који се, на примјер, данас користи у Хашком трибуналу, могле би се написати странице и странице, а овдје ћемо само навести примјер такозваног „бхс језика“ којим се служе преводиоци који често од суђења, што покаткад зна бити и озбиљно, прави суданије сличне Кочићевим, па доводи и до неспоразума штетних по оптуженике. Као да је и ту Бењамин Калај уплео своје присте и хтио да створи неки нови језик, као што је желио да створи босански који би био једини у Босни и Херцеговини.

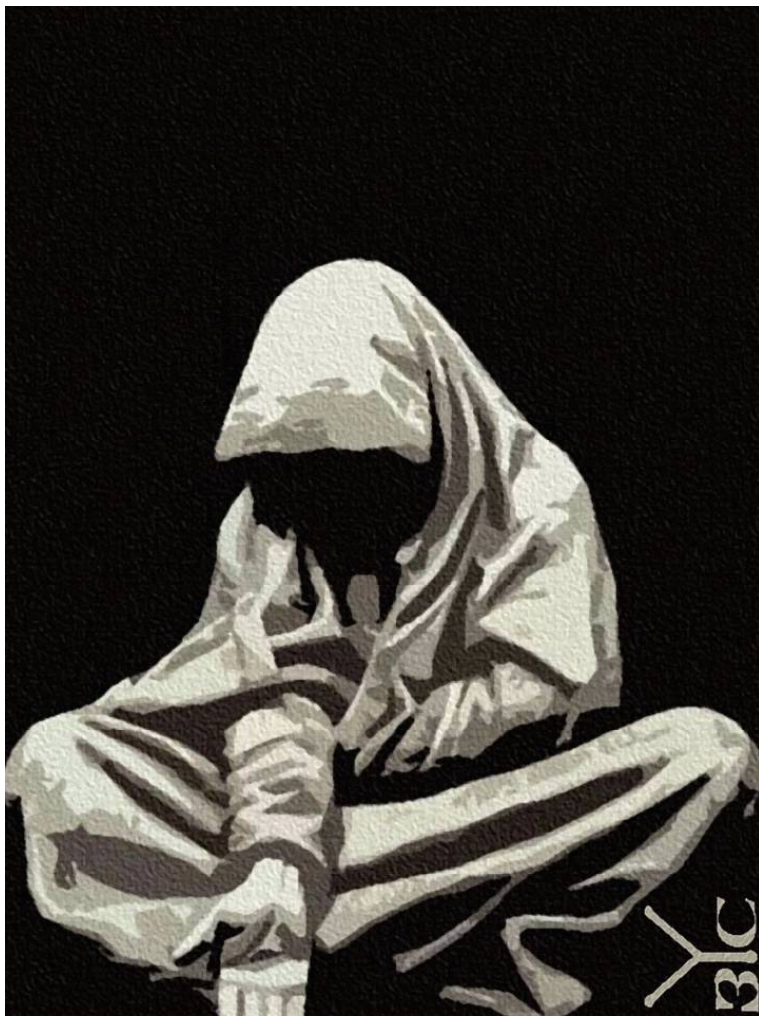
„Калајисање“ језика и обесправљене правде народ једнако осјећа сада као што је осјећао и у Кочићево вријеме, јер је и данас, као што је био прије једног вијека, уз свог омиљеног писца и трибуна. Зато ћемо ово кратко разматрање закључити стиховима које је испјевао народ, а Петар Кочић их забиљежио у цртици *Тавновање*, објављеној у *Политици* бр. 1415, године 1907:

*У тешке га вргоше окове
И бацише на дно у тавницу
Да тавнује до судњег дана
Брез осуде и судије сваке...*

Описујући индиректно аустроугарску обесправљеност коју је осјећао и на сопственој кожи, призивајући притом и народног пјесника „у помоћ“, Кочић цртицу *Тавновање* завршава овом реченицом:

Тако су ме планинци моји сваког уторка походили, пјевали и туговали за мном, а ја сам савјесно и беспријекорно робовао...

По борби Петра Кочића за чистоту језика и за правду, као и по много чему другом, чини нам се да је он наш саврсник, писац, праведник и родољуб с којим удишемо исти ваздух, носимо исто бreme и осјећамо исту љубав за отаџбину.

Зоран Спасојевић: „Просјак“

Roni Rengel

BILO FRAGMENTACIJE

„Sistem kaotične filozofije. Transcendentalna arabeska.“¹

Igra nipošto slučajna, vodeći heideggerijanskoj koncepciji tubilosti – naime, Lukacz i Adorno složni su u tezi da fragmentarni stil ispostavlja epizode ne rađanjem iz neobličnog i praznog temeljnog Ništa,² već njihovim ponavljanjem u tekst onako kako su, nevine i nevino priznate,³ protezane u bivstvu.⁴ Shvatim li ovotrenutno *fragmentaciju* apsolutom bivstva ranga *ovremenjivanja*,⁵ tad će svaka (uvjetno) pojedina epizoda *raditi* u smislu sabora di-

---

¹ Fridrih Šlegel, *Ironija ljubavi*, Biblioteka Slovo, Beograd, 1999., str. 127 („Filozofske godine učenja“, frag. II 978).

² Ovoj zabludi priliježe Carl Schmitt u tekstu knjige *Politička romantika (Political romanticism)*.

³ Problem za jednu sociološku psiho-ontologiju, ili komparativnu teoriju.

⁴ Adorno svoj tekst *Esej o eseju* (iz zbirke „Filozofsko-sociološki eseji o književnosti“) počinje Goetheovim citatom iz *Pandore*: „Bestimmt, Erleuchtetes zu sehen nicht das Licht.“ („Određen osvijetljeno gledat' svjetlost ne.“).

⁵ Heidegger konceptualizira ovremenjivanje u kontekstu razradbe pojma povijesnosti, pri čemu razvija temeljenost egzistencijala razumijevanja (jer pravi cilj je dovijanje smisla bitka) u vremenosti, koja je okupljena u – kao da ima smisao u – skrbi, sabirućoj dometa i bačenosti (ova misao rastezljiva je u mišljenje prošlog-bilog i budućeg, naravno, i sadašnjeg, u tom smislu vječno (se) vraćajućeg). Fragmentaciju mogu shvatiti u ipak-izsijanju kao raztvaranje podmeta i dometa (čemu je naslonjena bitnost), kojoj ovo pak suodređuje krivost (zakrivljenost), i tu je sintetizirati prethodnoj koncepciji. Principi fragmentacije postupaka u heuristici sportaša i pri svađi

jelova i smjerova, ne, doduše, kao da ih iz prethodnoga sabire, nego s njima dolazeća (neodvojiva od njih).⁶ Zanimljivost teme rađa fokalni okret teksta samoj fragmentaciji, gdje se od paralele s bilošću (ponavljanja epizoda života) Stvar okreće u puls-bilo – fragmentiranje – koje stoji stalnošću dovijene događajnosti („treptaji prirode“), a koje potvrđeno „prešućenim“ teksta – formom. Tako pri mišljenju fragmentacije primjećujem dvostruko ponavljanje – ono područnih oblika života, i ono samoga života.⁷ Fragmenti ovoga smisla bit će poput monada od kojih svaka reprizira cijelo (fragmentaciju) potvrđujući također svaki svoj dio apsolutno, svaka kao „jezero puno života“ (Leibniz), individualni organizam (relativno različit od ostalih), ukazujući na kozmički *amor fati*.⁸

„Fragment mora, poput malog umjetničkog djela, biti potpuno odvojen od okolnog svijeta i dovršen sam u sebi, kao jež.“⁹

Adorno primjećuje da esejist u svakom trenutku može stati, i djelu ništa ne bi nedostajalo, naravno, također prekoračujući mogućnost iluzije o esejistu Kafki¹⁰ postavkama o razlici književnog teksta i eseja (neapsolutno dovršenog ekspozicije teorije), iako je, kod principa sveuvezanosti, riječ o su-

---

bračnih partnera, obradba života pekara, mljekara i krovopokrivača, život opsesivnog skupljača starina, serijski ubojice i tradiranje oblika seksualnosti, geslo fragmentacije može biti „uvijek još nešto“, ili „radovi u tijeku“. Određeni fragmenti proširivi do tzv. općih mjesta (primjerice, forma evolucije), ali kod fragmentacije shvaćene apsolutno stoji problemom kako uniziti dramatičnost slučaja svađe na šalteru telekomunikacijske kompanije uvođenjem diskursa o evoluciji (što približava mišljenju života kao fragmentacije) i sl.

⁶ Pedagogija nagovora na zrenje mnogoslojevitosti svakog priznatog (u Feuerbachovom smislu onoga „moramo stati negdje“, ili „dovoljnog razloga“ iz Leibnizova pojmovnika) jedinstva.

⁷ Dispozitiv nije supstancijalan, ali je koristan u razlikovanju umjetnosti i fragmentarne filozofije, kao i fragmentarne i monosistematske filozofije. Schlegel je odabrao fragmentarnu filozofiju zvati *mikrologijom*, u mom će tekstu ležati nazivak *mikrozofija* (vidi referencu 11).

⁸ Kod Novalisa, primjerice: „Svaki individuum je središte emanacijskog sustava.“ Novalis, *Filozofski fragmenti*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2007., str. 70 (frag. 109).

⁹ Fridrih Šlegel, *Ironija ljubavi*, Biblioteka Slovo, Beograd, 1999., str. 53 (Athe-naum, frag. 206).

¹⁰ Kafkini *Dnevници*, doduše, sadrže čitav niz filozofema i tako ulaze u obzorje nekoj budućoj razradbi mikrozofofije.

daru umjetnosti i *mikrozofije*¹¹ (fragmentarne filozofije) u izvjestan tip srodnosti – uvećanja elastičnosti pisanja-mišljenja (ovu kvalitetu pratiti je moguće i u filozofskoj vrsti dijalog).¹² Mikrozofija, kao književno-filozofska eksplikacija, ne umiče pravilu o nužnosti uvezanosti svih elemenata međusobno, kako i stoji s egzistencijom (gušećom Sartrea zadubljenog u korijen kestena),¹³ čak i ako je riječ o razmještanju magnetičkog principa povezanosti.

„U istinskoj prozi mora sve biti podvučeno.“¹⁴

Rječničke definicije pojma *fragment* vode razumijevanju fragmenta kao otkinutog dijela, ruševine, ostatka – Heidegger ga tako koristi u ranije navedenom poglavlju teksta knjige *Bitak i vrijeme* kod analize povijesnosti predmeta (ostatci grčkog hrama)¹⁵ – a mogućnost proširenja ide do momenata-odsječaka u funkciji (namjeri) *grande*, kao da bi iz ustoljene sistematike tek imalo biti suđeno mjesto ovog fragmentarnog pokreta u već prije razumijevanom i legitimirano obuhvatnom kauzalitetu po dovidu zgrađenog horizonta (primjerice, fizike, statistike ili logike, sociopsihologije, agronomije, kinziologije i sl.) – uvrštenim funkcionalnim sustavima zrenja. Vrlo je važnim u ovom trenutku već razlikovati fragment koji je organiziran kao namjeravana nedovršenost (primjerice, prva poglavlja Hölderlinove *Poetike*) od onoga

---

¹¹ U listopadu 2015. godine objavljen je (u ukrajinskom časopisu „ScienceRise“) tekst *Microsophy*, u kojemu autorica Ljudmila Vladimirova Krimec izvodi jedan manifest (referirajući ponajviše na Foucaulta i Habermasa) uspostavi novog oblika socijalne filozofije, odnosno „intersubjektivne mikrosocijalne estetike“ (također, u početku teksta leži navod o prvom spominjanju pojma *mikrozofija* baš u tom članku). U mome tekstu pojam *mikrozofija* nije građen paralelno s otkrivenim člankom, iako se u izvjesnim smislovima (koji će biti navedeni) podudaraju.

¹² Schlegel također u filozofiranju koristi dijaloge, Leopardi je napisao zbirku satiričnih dijaloga sabranih pod imenom *Operette morali (Mali moralni ogledi)* itd.

¹³ „A sad eto: najednom je tu, jasno kao dan: postojanje se iznenada razotkrilo. Izgubilo je svoj bezazleni izgled nekakve apstraktne kategorije: ono je samo tijesto stvari, ovaj je korijen umiješen u postojanje. Ili, bolje reći, korijen, rešetkasta ograda parka, klupa, rijetka trava na travnjaku, sve je to isparilo; raznolikost stvari, njihova individualnost, puki je privid, caklina. Ta se caklina otopila, ostale su samo nesređene, goleme i meke mase – gole, nekakva grozna i razbludna golotinja.“ Jean-Paul Sartre, *Mučnina*, Konzor, Zagreb, 1997., str. 7.

¹⁴ Fridrih Šlegel, *Ironija ljubavi*, Biblioteka Slovo, Beograd, 1999., str. 91 (Athe-naum, frag. 395).

¹⁵ Razlika: opstojstvo puke građe i zgađanje svijeta.

koji pripada nekom djelu kojega su ostali „fragmenti“ izgubljeni (primjerice, Petronijev *Satirikon*), ili su ostali kao dijelovi namjere prekinute (u smislu sižea) zbog autorove smrti, političkog progona i zatvaranja, bolesti, okreta u mišljenju itd.¹⁶ Fragment će u gore navedenoj definiciji biti, i to dvovrsno, smatran nedovršenošću, pri čemu prvi put tek kao komad neke veće cjeline (u idejnoj geometriji obuhvaćajućoj/obećavajućoj slike-opstojstva cijelosti), a u drugom slučaju kao jedan potez-interval u kretanju od apsolutnog početka do apsolutnog kraja (opet: fizičkog, logičkog, kulturnog...). Ovakve predrasudbe ne trebaju nikakve *ljestve*, a obje promašuju – i kada govore o nedostatku – temeljni nedostatak svakog ontološkog polja dogmatičkim zaključavanjem opčaranim halucinacijom cijelosti (dovršenosti) svoje pozicije (koliko god moćnom bila i koji god djelokrug predmeta motivirajućega izvjesne opisne kapacitiranosti jest).

„Svako mišljenje, svako viđenje je djelomično, krnje, nedovoljno. U filozofiji i u bilo čemu originalnost počiva na nepotpunim definicijama.“¹⁷

Namjeravani fragmentarni postav potvrđuje jezgru u modernizam protegnutog pathosa kod Barthesa zbijenog u pojam vječito odgađanog označenog¹⁸ (što vodi presmjeranju mišljenja okvira od oblika na elastičnosti tipova označiteljskih lanaca vrste Lotman).¹⁹ Lacoue-Labarthe i Nancy, doduše, kad govore o fragmentima kao žanru, navode tri („barem vanjska“) obilježja koja fragmentarci preuzimaju u nasljeđe:

---

¹⁶ Labarthe i Nancy ističu očitost: fragmentarni pisac ne piše fragment, on piše fragmente. Tu je otisak namjeravanosti fragmentarnosti.

¹⁷ Emil Cioran, *O nedaći biti rođen*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2013., str. 32.

¹⁸ U knjizi *Image, music, text* (poglavlje o tekstu) Barthes piše o „eternal deferment of the signified“. Usporediti s 18. fragmentom prvog toma Nietzscheova teksta sabranog pod imenom *Ljudsko, odviše ljudsko*, ili s Pascalom u odsječku fragmenta 72 (356): „Kad god pomislimo da smo se uhvatili i učvrstili o neku točku, ona se zanjiše i ostavlja nas. Slijedimo li je, ona izmiče našem dohvat, isklizne nam i odjuri vječno bježeći.“ Pascal, *Misli, Zora*, Zagreb, 1969., str. 53.

¹⁹ Posebno bitan moment pri razradbi sveuvezanosti umjetničkog djela koje zgušnjavanjem postaje prostranije u smislu dalj(nj)ih mogućnosti protezanja. Lotman to razumijeva kroz pojam elastičnosti teksta koja se raztvora sa smislom uvećanja elastičnosti – vezano je povratno za fenomene ideološkog ekspanzionizma polja i eksergije fragmenta u sistemu kao nenamjeravanim posljedicama koje mikrozofija (u svojem smislu i umjetnost) hoće spriječiti, destruirati ili eksplicirati, u svakom slučaju *kritizirati*.

„Relativna nepotpunost („esej“) ili odsutnost diskurzivnog razvoja („misli“) dijelova; raznolikost i mješavina predmeta koje jedan jedini skup djela može obraditi; jedinstvo zajednice, nasuprot, konstituirano je na određeni način izvan djela, u subjektu koji se vidi u njoj, ili u sudu koji kroz nju nudi svoje maksime.“²⁰

Relativna nedovršenost ili smisaono-funkcijska nerazvijenost dijelova... Mikrozofofija ponavlja otvorenost života i određena je fiksiranosti jednom apsolutnom (potpunom) polju referencije, utoliko svaki fragment reprizira ovu otvorenost, kao neapsolutna odlučnost. Sistem je *eksergija* fragmenta, ne obratno – da bi fragment bio moment odsjaja sistema ili vježbanje situacijskog rada sistema (polegnuto je diskurzivno sjeme; (naglašena) nedovršenost je, također, poput psihološko-retoričkog postupka koji upozorava na individualnost).²¹

„Ova vidljiva nepotpunost zemaljske tvorevine, kao izraz i organ duha koji obitava u njemu, je neodređena, ambiciozna misao, koja postaje osnovom svih pravih misli – povod evolucije inteligencije – ono što nas prisiljava da primimo inteligibilni svijet i beskonačan niz izraza i organa svakog duha, čiji je eksponent ili korijen njegova individualnost.“²²

„*Predigre znanosti*. Zar doista vjerujete u to da bi znanosti bile nastale i razvile se da im nisu prethodili čarobnjaci, alkemičari, astrolozi i vještice, kao oni koji su svojim obećanjima i varkama morali stvoriti žeđ, glad i ukus za *skriveni* i *zabranjeni* moći? I da se nije beskrajno više moralo *obećavati* nego što se moglo ispuniti, pa da bi se uopće išta postiglo u carstvu spoznaje?“²³

„Djelo je dovršeno kad ga više ne možemo popraviti iako znademo da je nedovoljno i nepotpuno. Toliko nas je iznerviralo da više nemamo hrabrosti u njemu dodati nijedan zarez, makar bio i prijeko potreban. Stupanj dovršenosti djela ne ovisi nipošto o tome je li udovoljeno zahtjevima umjetnosti ili istine, nego o umoru i, još više, o gađenju.“²⁴

Mješavina predmeta dovedenih u horizont... U napredovanju teksta opisivati ću otvorenost uvodljivosti tema u mikrozofofiji, pri čemu će ova distinktiv-

²⁰ Philippe Lacoue-Labarthe, Jean-Luc Nancy, *The literary absolute*, State University of New York Press, Albany, 1988., str. 40.

²¹ Prilog tezi o romantičkoj težnji za sistemom odsuće kojega fragmentarni stil naglašava, također istaknutoj u knjizi *The literary absolute* Labarthea i Nancyja.

²² Novalis, *Filozofski fragmenti*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2007. str. 69 (frag. 102).

²³ Friedrich Nietzsche, *Radosna znanost*, Demetra, Zagreb, 2003., str. 152 (frag. 300).

²⁴ Emil Cioran, *O nedaći biti rođen*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2013., str. 48.

na točka žanra biti potvrđena. Ponavljajući da „pisac piše fragmente“ (stvar množine), mikrozofija neće raditi monolinearno, nego sabirući sva dohvatna polja života – heraklitovske rijeke fenomena (u postavci: sve je fragmentarno!).²⁵ U okviru koji izvozi i Žižek u svojim govorima (kada problematizira pojam smisla),²⁶ fragmentarno filozofiranje je poput ekstrapolacije preobilja vektora smisla (dodano tezi o odsuću jedinstvenog smisla života rasutoga „biti ili ne biti“), poput arhiva moći anamneze, električne i šiljate sfere koja probada srce narativa i gibanja s dogmom sveobuhvatnosti. Mikrozofskog zahtjeva za naglašenom mnogoslojevitosti je bio svjestan otac esejistike, Montaigne,²⁷ kao i svi fragmentarci do Ciorana (u različitim fragmentima raznoobličnim načinima izvezeno).²⁸

„Priroda se pobrinula da ne stvori ništa što ne bi bilo drugačije.“²⁹

„Naš jezik je ili – mehanički – atomistički – ili dinamički. No, pravi poetski jezik bi trebao biti organski živ. Koliko često se osjeća siromaštvo na riječima – da se jednim udarcem pogodi više ideja.“³⁰

„Izmiješane misli trebale bi biti skicama za freske filozofije. Znano je što one znače poznavaočima slikarstva. Onaj koji ne može skicirati olovkom filozofske svjetove, u nekoliko poteza perom okarakterizirati svaku misao koja ima fizionomiju, za njega filozofija nikada neće biti umjetnošću, pa dakle ni znanošću. Jer u filozofiji put

---

²⁵ Dodatna paralela s umjetničkim tekstovima situirana je u Bahtinovoju protokomparatistici kod teze o polifoniji umjetničkog teksta (nasuprot (ideološkoj) monolinearnosti neumjetničkih programatskih tekstova).

²⁶ Da Stvar-problem nije u nedostatku smisla (ne-smislu ili besmislu), već o prekapacitiranosti smislovima.

²⁷ Nietzsche, doduše, govori o Montaigneovim raznolikim kruženjima oko istog predmeta (i Pascal je tu uz Nietzschea svojom kritikom Montaigneovog pisanja koju je moguće shvatiti kritikom jezičkog larpurlartizma), no upitno je koliko je Montaigneov krajnji cilj bio emancipacija-razdvajanje moći formiranja (materije već pružene), ili koliko je ovo (emancipiranje) bilo *hitnije*. Uostalom, moguće je ovo shvatiti kao kušnju Pascalovog: „Različito poredane riječi daju drugi smisao, a različito poredani smislovi daju druge utiske.“ Pascal, *Misli*, Zora, Zagreb, 1969. str. 34 (frag. 23).

²⁸ Ovdje izranja pitanje biti fragmentarnosti Baconova djela *Novi organon*, a upitna je i paralela s Wittgensteinovim tipom fragmentiranja. Riječ li je ovdje o ujačavanju teza napredovanjem fragmenata ili je također riječ o supstancijalnoj raštrkanošću elemenata formiranih zasebnim relativnim cjelinama.

²⁹ Monteni, *Ogledi*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1964. str. 205.

³⁰ Novalis, *Filozofski fragmenti*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2007. str. 58 (frag. 70).

k znanosti ide samo preko umjetnosti, kao što, nasuprot tome, pjesnik tek pomoću znanosti postaje umjetnikom.“³¹

Subjekt percipirajuće predrasudbe... trenutno u hodniku A2 s tendencijom zadržavanja u sobama 100, 113 i 113b.

„Sam sebe varam kad sebe tumačim:
Ne mogu interpret sebe sama biti.
Ipak, tko putem se uspinje vlastitim,
I moju će sliku k svjetlu uzноситi.“³²

Problematičnost ne leži u dalj(nj)oj razradbi i radu s ovom metodičko-pedagoškom odlikom fragmentarnog pisma, već u konotativnom podmetu koji vulgarno zahvaćanje predlaže, sastojanome u misli kako je riječ o tek efemernom i nigdje utječućem, prividom proizvedenom proživljaju bića koje utoliko, i tada, nije privezeno objektivnom zoru zbilje. Svugdje je pojavljivanje mikrozofije već odraz-ukaz-indikator u pitanje dovedene subjektivnosti, slobode, autonomije i autentičnosti, kao i cjeline, smisla, života, istine, vrijednosti...

Svako tradirano polje motrenja sadrži principe povezanosti elemenata s kojima izlazi (u obzir uzimajući i „promjene paradigmi“), a čak i kad shvaćeno vulgarno subjektivnim znanjem, ono ne gubi na postojnosti ukoliko je zaista faktično postojalo, za nekog, u idealnom slučaju, upora uživljavanja vrijednog subjekta, odnosno kao izvjesni *magnetizam* slučaja.

Grlić, u ovom smislu, navodi Heisenbergov stav:

„To je ono stvarno stanje koje i onemogućava da se ispovijedanje uvjerenja, koja bi trebala biti obavezna za ponašanje u životu, zasnivaju samo na znanstvenoj spoznaji, jer to zasnivanje može nastati samo na temelju fiksirane znanstvene spoznaje, a ona je primjenjiva samo na ograničena područja iskustva. Tvrdnja – kojom često počinje ispovijedanje uvjerenja nastalih u naše doba – da se kod njih ne radi o vjerovanju nego o znanstveno fundiranom znanju, sadrži zbog toga unutrašnju protivurječnost i počiva na samoobmani.“³³

Tradicionalna definicija objektivnosti smjerala bi epistemičkom moralizmu izlaska iz imanentne relacije promatrača-kušača s predmetom, tako

³¹ Fridrih Šlegel, *Ironija ljubavi*, Biblioteka Slovo, Beograd, 1999., str. 62 (Athe-naum, frag. 302).

³² Friedrich Nietzsche, *Radosna znanost*, Demetra, Zagreb, 2003., str. 13 (frag. 23).

³³ Danko Grlić, *Contra Dogmaticos*, Praxis, Zagreb, 1971., str. 60 (iz: Heisenberg, *Das Naturbild der heutigen Physik*, str. 19).

objektivirajući njihov distinktni bitak i uz to narav veze, s predrasudom da prvotno u slučaju rade strasti, privid, nesvjesno, sve sprječavajuće istinita zrenja. Hegel u tekstu svog „udžbenika filozofije“ piše da one koji bez od-maka vjeruju u istinu osjetilnih predmeta treba ponovno učiti tajni jedenja kruha i pijenja vina, kao u grčkim posvećenjima Cerere i Bakha,³⁴ također je moguće naći takve (barem podrivene) teze u referentnim analizama Montaigneovog teorijskog pathosa (u literaturi je Montaigne protivnik osjetilnosti, La Rochefoucauld također želi saviti biće strasti u razvoj „srednje strasti“³⁵ – razuma).³⁶ Radi se ipak o suvezu iskustva i supstancije, odnosno supstancijalnom iskustvu, pri čemu je ispostavljena vjera u epistemički kapacitet predstavljanja, samo – koji jezik pripada takvom suvezu? Mikrozofijski?³⁷

„Heraklit je rekao da mnogoukost dovid imati ne uči. Sada se čini potrebnijim podsjetiti na to da čisti um još ne donosi znanje.“³⁸

Odnos prema subjektivnosti vidljiv je kod svakog pojavljivanja mikro-zofije, eksplicira ideju subjektivnosti kao procesa, jednom naglašeno izmještanjem konstelacija sadržaja i forme kako bi nešto učinili vidljivim i tako pokazali moć „subjektivne“ pozornosti (zapravo samo određene pozornosti i horizonta), drugi put kod naglašavanja projekta *simfilozofije*, treći put kod očitog odbacivanja onog sebi samome identičnoga (Nietzsche je tom društvu predstojnik, a Cioran najperverziji mazohist kobi u tome osvojenih postula-ta-konzekvenci). *Transcendentalna arabeska* je u moći vježbanja razmještanja ontoloških polja, tako i opravdana kao organon jednoj budućoj filozofskoj epistemopedagogici. Danas su vrlo popularni *gestalt* pristupi u psihoterapiji, htijući oživjeti cijelo subjektivnog dojma pacijenta ne bi li tako mogli iznutra oćutati mjesta prijepora i raščvoriti ih, stoga nije neobično (i u tome je moder-nost ideje fragmentacije) da i filozof radi ovo na planu zgoda umanjena ran-ga – koje nisu privedene zoru jedne *znanosti* (također i demonstriranjem dije-

---

³⁴ Hegel, *Fenomenologija duha*, Naprijed, Zagreb, 1987., str. 73.

³⁵ Nietzscheu je razum srednji osjet, između ugone i neugode.

³⁶ Riječ je, dakako, o otporu nestalnosti ličnosti i nesvjesnom prepuštanju trenutačnosti strasti, ne o apsolutnom negiranju spoznajnog (i drugog) udjela osjetilnosti.

³⁷ Heideggerov je jezički spremnik kapacitiran za opis tradiranja izvjesnih Moći-bitu, ali mikrozofija i dalje ostaje koristi ovog apstraktnog postava životvorećom disciplinom.

³⁸ Fridrih Šlegel, *Ironija ljubavi*, Biblioteka Slovo, Beograd, 1999., str. 73 (Athe-naum, frag. 318).

lova znanosti navođenjem prešućenih konzekvenci, motivacija i propusta sustava). Upravo je kod mikrozofije riječ o integrativnoj i intergravitirajućoj znanosti, ali ne kao zboru reproducibilija, kako svaka znanost slaže svoje artefakte u igri obrane relevancije, nego kao jedinstveno događanje prijepora, kao arhiv prijepora. Nietzsche je pozornošću, kakva se stječe samo dosadom ranga studija filologije, izradio golemu filozofsku enciklopediju filozofskih problema (problematiziranja), epistemoloških, etičkih, estetičkih, shvaćajući ih i izvodeći vrlo ozbiljno, pače ironičnom ozbiljnošću samosvijesti Schlegelovih snova, ali također u žanrovskom prostoru koji mu je dopuštao i tek mjestimična dodavanja, klice, zazore i gađenja, uvelike eksplikaciju kompleksnosti tkiva sukoba, u korijenskom shvaćanju beskonačne mogućnosti deduktivnog produbljivanja polja i tako širenja induktivnih (diskurzivnih) dosega tim načinom zgrađene (pa priznate) *teorije*, kao onoga legitimnog načina priznavanja svijeta, događaja, sebe, mjestimično samo s ofrljim autološkim izvodima za zadovoljenje – fragmentarno filozofiranje mikrozofa također je i autologija filozofije. Nietzsche je *veliki meštar* mikrozofskih posvećenja, ukoliko pratimo stihove pjesmice *Vadamecum – Vadetecum*³⁹ (koji uostalom podsjećaju na originalno, barem romantički idealno, Buddhino ne-učenje, ali i u kanonu istican *delfski imperativ*):

„Moj stil te mami, moj govor te tak'o,
Stog slijediš me, u stopu me pratiš?
Sebe vjerno prati! – tog ako se latiš,
Tad slijedit ćeš me – polako, polako!“⁴⁰

Klice subjektivnosti... Mikrozofski poduhvat po sebi je buntovan,⁴¹ magnetički okuplja ideje *diskontinuiteta* i *otpora* (Foucault), preko navodne proizvoljnosti fokusa i prelamanja vrsta kauzaliteta, ali u različitim „epohama“ u različitim oblicima suptilnosti (ako je priznati nešto poput genealogije mikrozofije). U početku, kod Montaignea, Pascala, La Rochefoucaulda, moguće je da subjektivnost izlazi kao princip pozornosti s neakvim poleđem koje sabire fragmente u totalitet odnošenja, jer kontinuitet istine i slobode ovi još ne doživljavaju u preokeuklidskoj geometriji, već kao stalnost (čvrstoću) ličnosti u mijeni udesa (telos-odlučenost). Uz jednu metapoetiku mikrozofije

³⁹ „Pođi sa mnom, pođi sa sobom samim.“

⁴⁰ Friedrich Nietzsche, *Radosna znanost*, Demetra, Zagreb, 2003., str. 10.

⁴¹ Danko Grlić voli pojam *buntovnog karaktera*, kojim premazuje Nietzscheovu i Pascalovu retoriku.

tako leži zaključak da filozofiranje renesansnih fragmentaraca (pri čemu su često nazivani moralistima, moguće iz prethodno izvezenog zaključka) ne upućuje na onu vrstu individuacije koju misli, primjerice, Nietzsche, ali – ulazi u mikrozofski pogon vraćanjem na tezu o putu subjektivacije (opet, priznavajući genealogiju mikrozofije), koji („pogon“) uopće razvija pojam kojim baratam i po kojemu odavde sudim (uvjetnu) nedostatnost njegovog protodiskursa.⁴² Također, bilo bi neuputno zanemariti doprinos navedenih filozofa kasnijem razvijanju žanra, jer u ovima (Schegel, Novalis, Nietzsche, Cioran...) nalazimo reference na Montaignea i Pascala (čak La Rochefoucaulda i Leopardija) barem nekoliko puta, također i kod Pascala na Montaignea i La Rochefoucaulda (što ukazuje na međusobno utjecanje mikrozofa) i sl. Ova sfera ima vlastitu povijest.

Simfilozofija... Projekt simfilozofije (simsemiologije) ponovljen je u modernom zgađanju u družini moskovsko-tartuske semiotičke škole (Lotman, Uspenski, Ivanov i dr.) pisanjem kratkih članaka za grupne zbornike i časopise (iako imaju i sistemski izvedenih tekstova), a obuhvaćajućih tema od genetike do slikarstva i književne teorije. Romantički princip simfilozofiranja vodi do otvorenog sučeljavanja individualnih filozofa u zajedničkom filozofiranju, odnosno objavljivanjem u jedinstvenom časopisu, pri čemu je nosiva ideja uvećanje elastičnosti mišljenja uopće, širenje spektra mislivosti, kapacitiranje mišljenju dostupnih predmeta (ne protezanje jednog oblika odlučnosti – ideološki ekspanzionizam). Sudjelovanje u fragmentaciji značit će individuaciju slučaja određenog kvanta egzistencijske entropije, u tom doprinosu-priskrbijavanju i sam bivajući individualnim, pri čemu je naglasak na inventivnosti, ali ne bez volje za ponavljanjem. Ista škola postavlja projekt *progresivne univerzalne poezije*, koja već u nazivku anticipira Heideggerove koncepcije tradiranja izvjesnih Moći-bitu (logičan, uostalom, zaključak uz prihvaćanje nepraznosti-povezanosti života-poezije), religije sebeoblikovanja (samopreskakanja). Možda je u osnovnoj bitu (radi se, jasno, o igri decentriranja radi zrenja oslobađanja izvjesnih oblika egzistencije, i sve ih potvrđujući) simfilozofija slična Nietzscheovoj mikrozofiji, ali nipošto tako obimna sadržinom i hrabrošću eksplikacije momenata filozofije koji su zaista, kao što je navedeno u Hegelovom citatu, dotrenutno bili predmetima misterija ili suptilnih izlaganja priređenih izvjesnoj tradiranosti razumijeća. Cipra, u razgovoru s Romanom Bolkovićem kod Malnara („Noćna mora“), na Bolkovićevu

---

⁴² Leibniz bi ovo analogizirao sa zamjeranjem pupoljku što nije cvijet.

opasku o tome da je kod Schelera Čovjek biće distinktno po moći ideiranja, odgovara: „Nećemo o tome. To je tajna; to su misteriji.“⁴³ Individualnost je misterij – za Schlegela je i unutarnji dijalog filozofa simfilozofija jednog zboru, odnosno živo događanje, ništa zatvoreno i predbilježeno na određene niti teorijsko-opisne intencije, tako otvarajući i jezikotvorni potencijal (eventualno noseći uopće mogućnost dekonstrukcije previđenih atavizama).

Nadžovjek i amor fati... Kod Nietzschea je stvar vrlo jasna, individualnost koja je ovdje zahtijevana jeste radikalnom i radi se o cjelovremenom, vječitom procesu seberađanja i seberefektiranja, naglašenom tekstovima djela u kojima spominje odnos prema ranim tekstovima u kojima „još nije iznađen pravi, autentični jezik“,⁴⁴ do dionizijskih poema na početku teksta *Radosne znanosti* (pogotovo pjesme 3, 5, 7, 16, 20, 21, 23, 25, 27, posebno mazohistički u pjesmi 30, 44 itd.), paragrafa iz teksta knjige *Ecce homo*, čak sam nazivak knjige koji sugerira potpunu razgolićenost (a također uz obilje nagovora na put vlastitosti, „ne želim nikakvih vjernika“ i sl.), čitavog teksta *Antikrista*, *Sumraka idola*, navedena mjesta teksta *Ljudsko, odviše ljudsko*, hrabro i eksplicitno u specifičnoj povijesti predsokratovske filozofije pod nazivkom *Filozofija u tragičkom razdoblju Grka* itd., pri čemu prezire sustave koji potiču tzv. *instinkt stada*, što nije ništa do oslobađanja Moći izvjesnih tipova združenosti (kršćanstvo s poticanjem određenih za širenje potrebnih-korisnih komponenti, socijalizam sa svojim, zemlji-magarcu-radu⁴⁵ okrenutoga smisla i dr.), ali u čemu Nietzsche vidi zanemarivanje, čak zamjeranje onim Moćima koje Čovjeka čine velikim (individualnim, uspjelim tipom, nadtipom).

Cioran se kasnije suprotstavlja Zarathustrinom (Nietzscheovom) moralizmu uz gnušanje spram neprestanosti ekspanzije elastičnosti volje u moći

---

⁴³ Cipra u istoj emisiji referira na Pascalov fragment 414 sa strane 170 izdanja *Zora*: „Ljudi su tako nužno ljudi da bi ne biti lud značilo opet na drugi način biti lud.“ Pascal često uvodi motiv ludosti u kontekstu vjere i logike srca. Neodoljivo podsjeća na uvodne stihove pjesme *Crazy train* Ozzyja Osbournea: „Crazy, but that's how it goes. Millions of people living as foes.“

⁴⁴ Piše pritom kako prvi pojavak njegova „vlastitog“ jezika nudi tekst djela *O koristi i štetnosti historije za život*.

⁴⁵ Završni dio Zarathustre metaforično je obličenje usporedbe kršćanstva i socijalizma koje je moguće pratiti od *Antikrista*.

i prezire vlastito rađanje koje ga u taj koloplet tjera (život ispunjavajući kle-
tvom),⁴⁶ poput ujevićanaca s njihovom kozmopoetikom:

„Draga moja šumo! Uz bedem samoće
Slutim bilo zemlje sred planinskoga sjaja,
I tiho stvaranje, daleko od zloće,
U letu vremena bez iskona i kraja.
Ko u utočište došao sam amo,
Tu klanjanja nema pred moćnima što me
Puni odvratnošću. Tu puzaju samo
Plahe gušterice ili zmije tromе.
Gledam stabla što su ko u grču stala
Stremeći iz svoga tla: sva je muka rasta,
Iskrivljena, viorasta, pečat dala
Visokim deblima javora i hrasta.“⁴⁷

Kod romantičara se mikrozofigija javlja paralelno s filozofijom povijesti, u tom smislu prati i ideju arhiva, kao da je presjek epohe, zbijanje u tekst svih momenata koji su u događanju ne bi li uvećanim bilo znanje o korijenju modernosti (koje su romantičari izjednačavali s romantikom, odnosno biti romantičan značilo je biti moderan), a to podrazumijeva procesnost, otvorenost, razvoj kritike. Mnogoobličan-mnogosmjernan tekst kritike bit će u proširenoj vjerojatnosti pogađanja slabina dogme.

„A. Fragmenti bi, kažete Vi, bili prava forma univerzalne filozofije. Forma uopće nije važna. Što, međutim, mogu takvi fragmenti učiniti i biti za najveću i najozbiljniju stvar čovječanstva, za usavršavanje znanosti? – B. Ništa osim lesingovske soli protiv duhovne truleži, možda jedna cinična *lanx satura* u stilu starog Lucilija ili Horacija, ili čak *fermenta cognitionis* za kritičku filozofiju, marginalije uz tekst epohe.“⁴⁸

Satira i mikrozofigija se dodiruju barem na planu pedagogije-uzgoja otvorenosti,⁴⁹ kod Schlegela dakako uzeto u obzir kroz važnost danu ironiji

---

⁴⁶ „Mnogo mi je bliži jedan Marko Aurelije. Ne oklijevam ni trenutka između lirizma pomame i proze pregaranja: nalazim više utjehe, čak i nade, kod umornog cara nego kod propovjednika iz kojeg sijevaju munje.“ Emil Cioran, *O nedaći biti rođen*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2013., str. 80.

⁴⁷ Šime Vučetić, *Tin Ujević i drugi*, August Cesarec, Zagreb, 1978., str. 213.

⁴⁸ Fridrih Šlegel, *Ironija ljubavi*, Biblioteka Slovo, Beograd, 1999., str. 63 (Athenaum, frag. 259). Na drugom mjestu: „Prava forma univerzalne filozofije su fragmenti.“ (str. 128, frag. II 1029).

⁴⁹ Kod Schlegela je riječ o ironiji, kod Pascala, primjerice, o ruganju filozofima. Nietzsche i sebe sebi samom čini neprijateljem u procesu seberađalačkog pulsiranja

kao samosvijesti nezavršivosti,⁵⁰ ali tako i nepovratnosti, odnosno vječnosti (u smislu izbijanja u egzistencijalno tijesto i tako neisparivim sastojkom daljnjeg protezanja) svih relativno odvojivih epizoda u kovitlanju-prepletanju silnica života. Fragmentacija-apsolut rođena je u odsuću potpunog moralnog, ontološkog i epistemičkog poleđa (hegelovske apsolutne pjene), i preostaje nešto vrlo blizu Nietzscheovoj koncepciji *volje u moći* i *vječnog ponovnog došašća*, odnosno to će značiti obratiti pozornost na slučaj kao da je riječ o nekom cijelom, koje odzvanja u vječnosti (ovjekovjećujući ga), a opisujući ga onako kako oslobađa svoje moćenje. Jednom kad je uzeta apsolutno, pojmovina fragmentacije pomaže opisati i koncepcije vrste Marx, poput fragmentacije rada kao podija na koji, idealno, sami radnici (provoditelji posebnih vrsta rada bez nazora generalnog telosa i tkiva rada) moraju doći i zaposjesti ga ne bi li svaki moment rada svima u izvršenju bio transparentnim (razotudjenje) itd. Kod Nietzschea je ovo zaposjedanje mjesta s kojih se formiraju idoli, on vidi kod kršćanstva fabriciranu privilegiju na temeljne pojmove filozofije (nada, čovjek, bog, istina, svijet...), koju potom napada kao uništavajuću seberađalačkih potencija čovječanstva, odnosno fragmentacije života u svoje nade, smislove, bogove, istine i svjetove u dionizijsko-heraklitovskom rasplamsavanju punine *volje u moći* navedenog procesa, ranije razvučenog u tri momenta, sad sljubljenog u tromjernu smisaonu cjelinu nedovršenosti subjektiviranja u mnogoslojevitosti raztvaranja – genezi izvjesnih Moći-bitu kojima mikrozofija hoće najpribližnije zahvatiti trag, bivajući proklamiranom pratiljom ovoga procesa...⁵¹ Stoji i dalje problemom mikrozofije nedostatak doda(t)ne autologije, jer odsuće (jasnog) smjera kojim je kronično obilježena treba nadoknaditi strukturom koja obećava uvećanje shvatljivosti načina proizvodnje elastike smislova, odnosno treba ju emancipirati kao polje koje svoje predmete specifično zahvaća, predstavlja, s podrivenom korišću u

---

(vremenovanja). Montaigne (kao, uostalom, i Pascal) često citira Horacija, Juvenala, Marcijala, referira na Petronija, Erazma i dr.

⁵⁰ Rene Wellek u knjizi *A history of modern criticism* (Yale University Press, 1955.), na str. 14, piše: „Ironija je njegovo prepoznavanje činjenice da je svijet u svojoj esenciji paradoksalan i da je samo ambivalentan stav kadar zahvatiti njegovu kontradiktornu totalnost.“

⁵¹ Navedeno pak stoji i jednom od temeljnih teza ovoga teksta misli.

praktičnom protezanju (ukazana je pedagoška, epistemičko-moralistička i estetička strana).⁵²

Fragmentirano pamćenje... Dostupno je obilje literature obrađujuće veze ranoromantičarskog kulta fragmentarnosti i arhiva, kao i one s teorijom pamćenja-memoriije, pri čemu su, dakako (jedan na individualnom, drugi na kolektivnom planu), oba smjera promatrana u smislu naslona za principe utjecanja u stvarnost (bilo to simbolički, kinetički u smislu heuristike sportaša, moralno ili štogod drugo).⁵³ Također prilično blizu Heideggerovog poimanja tubilosti Moći-bitu, koje podrazumijeva i onu individuaciju kao ožiljavavanje u potpunosti elementarija neke zgrade koja je faktično već egzistirala, eventualno je svjesno tradirajući, a drugomad pri dizanju k svijesti odbacujući je kao gnjusni atavizam (ukoliko nije života obdržavajućom nužnošću, poput disanja). Projekt *progresivne univerzalne poezije* ohrabruje na mišljenje navedenoga kao pulsiranja ovog odbacivanja i ekspliciranja. Nietzsche, čak i Wittgenstein i Cioran, mogu se shvatiti preko momenta arhiviranja (neobičnih iskustava, ekspoza o jeziku, povijesno ponavljanih problematiziranja, to nipošto neće biti (nesvjesne) fantazije...), a fragmentarni filozofi renesanse ne zaostaju u praćenju pravila žanra, iako kod njih nije izražena individualnost slučaja nego su često eksplicitno kritizirani slučajevi-devijacije kao da ih sve imamo uviti centralnoj vodilji (odatle moralisti, no zaista sa sjemenjem modernosti) – od pojave fragmentarnog pisma tipa eseja, misli, dnevnika (memoara) i sl., riječ je o bilježenju relativno odvojivih cjelina života kojima uslojavanjem (dajući ih kako žive) osvajaju dignitet sfere (opet, bilo riječ o imperativima-maksimama za prezakrivljanje životnih moći nekom drugom izvorištu (razumu?), bilo kao demonstracija (relativne) odvojivosti najraznolikijeg bogatstva oblika koji su trag procesa život, i uopće za daljnja ge-

---

⁵² Mikrozofoja zaista može biti i organon umjetnosti. Motiv fragmentiranosti je izražen, nešto slabije, u igranim filmovima frekventno od kraja šezdesetih, ali i pojavom žanra *film-esej*. Književnost ovo svakako preuzima, danas imamo i preobilje žanrovske književnosti koja je nuspojava konstelacija fragmentacije (kritička recepcija i recepcija publike u određenom smislu povratno uvjetujuće oblika eksplikacije, dostupnost mogućnosti objavljivanja knjiga razvojem *stroja* – još niti načinjući fenomen *internet* itd.).

⁵³ Upravo je teza teksta *The Art of Recollection in Jena Romanticism* autorice L. R. Johnson da je fragmentarni stil (mikrozofoja) odsjaj problema memorije (u romantizmu) koji je „ono između“ tijela i uma, kao životni princip (u *starom* (originarnom) značenju psihe).

netička praćenja diskursa). Mikrozofija uvijek ostaje spremnikom fragmenata konvencije, i tako već u jednom elementu prijeko potrebnom disciplinom (kao propedeutički organon komparatistike i teorije kulture, dakako etike, epistemologije, i uopće svja obilja disciplinarija s interesom za podrijetlo, mjesto ili kušnju).

Fragmenti i praznina... Bivajući ponavljanjem života, mikrozofija je obraćaj „onome između“, povezanosti iskustva, pri čemu je mišljenju (refleksiji) odreknut prazan prostor u kojemu bi, eventualno, pripremalo odnos prema iskustvenim predmetima. Benjamin u tekstu knjige *Kritika umjetnosti u njemačkom romantizmu* piše, a ponukan ekspliciranim tezama iz Fichteovih spoznajno-teorijskih filozofema i odabranih fragmenata (kao i međusobnog dopisivanja Schlegela i Novalisa), kako je u romantizmu refleksija izjednačena s mišljenjem, odnosno uveden je jedan spoznajni relativizam (relacionizam) koji govori o suđenju fragmentima ne s apsolutnog podija-poleđa, nego iz zornog koda drugog fragmenta (također podebljavajući Adornove i Lukaczeve teze – preuzete iz filozofskih i mikrozofskih ranoromantičarskih tekstova – o obliku eseja kao ponavljanju egzistencijskih oblika; refleksija će imati metamorfičku narav preoblikovanja oblika)⁵⁴ – pri čemu je riječ o miješanju, a ne o svođenju na isti nazivnik. Refleksija (kod romantičara, a tu Stvar prati i Fichte ranog razdoblja)⁵⁵ nije povučenost iz zgađanja, nego onaj moment koji omogućuje direktnu, imanentnu spoznajnu (uz Benjaminu također moguće pratiti važnost spoznajnoteorijskih postavki u genezi pathosa fragmentacije). Kod Nietzschea je odsuće praznog prostora jedan od temeljnih filozofskih motiva-razradbi, naravno, na mjestima koja posvećuje dekonstrukciji ontoloških pozicija. Iako je razina ekspliciranosti problema u genezi žanra rasla, prisutna je od početaka.

„Priroda ne... – Priroda nas je tako dobro postavila u sredinu da ne možemo promijeniti jednu stranu vage, a da se ne promijeni i druga strana. *Je fasons, zoa trekei.*

---

⁵⁴ Naravno, ovo ima presudan smisao u kontekstu izrade idealne kritike, odnosno širenja plana moguće kritike.

„Djelo slobode, kroz koju oblik postaje oblikom oblika kao njezinog sadržaja te se vraća u sebe, naziva se refleksija.“ Citat iz Fichteovog djela koji Benjamin navodi na 22. stranici svojeg teksta *Kritika umjetnosti u njemačkom romantizmu*.

⁵⁵ Većina fragmentarnog kulta okrenula se od ranijih postavki (Schlegel, primjerice, postaje katolikom nakon 1808., moguće vezano uz kontroverzu oko dijelova nekih njegovih tekstova).

To me navodi da vjerujem kako u našoj glavi postoje opruge što su tako porazdijeljene da ne možeš dotaknuti jednu, a da ne takneš i drugu.“⁵⁶

Postoje teze (primjerice, u tekstu *The romantic fragment and the legitimation of philosophy* J. Vigusa) o tome da fragmentarni stil ne podliježe korijenskoj borbi s apsolutom, nego je poput indigo papira odraz nezadovoljstva dotrenutnim pokušajima filozofiranja i osvojenim ishodima, kojima uvijek nešto ispada iz vida (tako napominje da je i Croce upao u zamku zamjeranja Leopardiju zbog manjka sistematičnosti – drugi pak o Leopardiju pišu kao sistematičaru nesistematičnosti, a to i Schlegel o sebi ponegdje navodi), no, izgleda da je upravo riječ o pretezanju onoj radikalnoj shemi⁵⁷ – i dok je god živora, mikrozofofija ima svoje temeljno opravdanje; hoće li zahvatiti sam korijen ovoga pulsiranja, mikrozofof će morati poduzimati i borbe s netom najvišim odlučnostima sebe sama u proizvođenju sve veće gipkosti tkiva mišljevine.

„Romantična vrsta pjesništva još je u nastajanju; štoviše, njeno je pravo biće u tome što i može samo vječno nastajati, a nikad biti dovršenim. Nju ne može iscrpiti nijedna teorija, i samo bi se neka božanska kritika smjela odvažiti okarakterizirati njen ideal. Jedino je ona beskrajna, kao što je jedina slobodna, i svojim prvim zakonom priznaje to da samovolja pjesnika ne trpi nad sobom nikakav zakon. Romantična vrsta pjesništva je jedina koja je više od vrste i u neku ruku je pjesnička umjetnost sama: jer, u izvjesnom smislu sva poezija jest ili treba biti romantična.“⁵⁸

Fragmenti filozofa su (moguće zbog nedostatka ekstenzivne poetike žanra)⁵⁹ smatrani, kad bi kritika prema njima bila blaga, tek zabavnim parkom aforizama, pseudoprojektom *dicta et sententiae*, ponegdje redundanci-

⁵⁶ Pascal, *Misli*, Zora, Zagreb, 1969., str. 49.

⁵⁷ „Svemu nedostaje temelj i supstancija. To si nikad nisam ponovio a da ne osjetim nešto što liči sreći. Teškoća je što ima mnogo trenutaka u kojima si ne uspijevam to ponoviti.“ E. Cioran, *O nedaći biti rođen*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2013., str. 65.

⁵⁸ Fridrih Šlegel, *Ironija ljubavi*, Biblioteka Slovo, Beograd, 1999., str. 38 (Athenaum, frag. 116). Slične misli uvodio je već La Rochefoucauld, primjerice u fragmentu 106: „Potpuno poznavanje nečega pretpostavlja poznavanje pojedinosti, a budući da potonjima gotovo nema kraja, naše su spoznaje vazda površne i nesavršene.“ La Rochefoucauld, *Maksime*, Jesenski i Turk, 2001., str. 23.

⁵⁹ Moguće je u literaturi pronaći teza o tome da je Platon pisao filozofske dijaloge zbog propalog pjesničkog projekta i iz zamjeranja prema njemu, kao i onih da je fragmentarno filozofiranje izrod nemoći sistemskog mišljenja. Druga distorzija (i tu doprinosi jedna poetika mikrozofofije) ide u smjeru zora žanrovske (iako takva predrasudba uopće ne uzima fragmentarni stil zasebnim bitnim filozofiranjem) preotvorenosti koja svakome dopušta takav izraz (naravno, kasnije u tekstu bit će p(r)okazani pokušaji fragmentarnosti koje ne uzimam relevantnima za žanr i tek piskaranjima).

jom, a gotovo se uvijek odustaje od borbe za osvajanje biti vrste ekplikacije, uzimajući tek fragmente koji su iskoristivi u nekom već zdravorazumskom, funkcijom oplemenjenom polju.⁶⁰ Također, zbog načina tekstualnog istupa stila, mikrozofski pathos reduciran je u esteticizam, što je grijeh nerazumijeća radikalno izmještenog ontološkog iskustva.

Nakon uvodećeg teksta u koji sam stisnuo nekoliko vrsta poticaja pojava i opstojanju mikrozofije (naglasivši pritom moguće stilske razlikovnosti i konzekvence pristupa), Stvar čezne za prijelomom k dalj(nj)oj razradbi ne bi li mikrozofija bila razvidno (relativno) odvojena i legitimno priznata filozofska subdisciplina (moguće i metadisciplina sabiruća raztvorenih koncepcijskih niti različitih teorija, bivajući time obrazovna poljana bez premca) – u svakom slučaju ono zahvaćanje-praćenje koje dolazi u najbliskije blizine tkanju života.

„A znate li i što mi je taj „svijet“? Da vam ga pokažem u svom zrcalu? Ovaj svijet: čudovište snage, bez početka, bez kraja, čvrsta, mjedena veličina snage, koja se ne povećava, ne smanjuje, koja se ne troši nego tek pretvara, kao cjelina nepromjenljivo velika, kućanstvo bez izdataka i gubitaka, ali isto tako i bez priraštaja, bez prihoda, okružena „ničim“ kao svojom granicom, ništa rasplinjujuće, rastrošeno, ništa beskrajno protegnuto, nego kao određena snaga umetnuta određenom prostoru, i to ne prostoru koji bi negdje bio „prazan“, dapače kao snaga posvuda, kao igra sila i silnica istodobno jedno i mnogo, hrpeći se ovdje i smanjujući istodobno ondje, more uzajamno jurišnih i naplavnih sila, mijenjajući se vječno, vječno sliježući se, uz silne godine ponovnog vraćanja, uz oseku i plimu svojih preoblika, iz onih najjednostavnijih grnući u najmnoštvenije, iz onog najtišeg, najukoćenijeg, najhladnijega u ono što je najvećega žara, najveće divljine, sebi samom ponajprotuslovnije, pa se onda opet iz tog obilja vraćajući kući nečem jednostavnom, iz te igre protuslovlja nazad sve do slasti suzvučja, potvrđujući sebe još i u toj jednakosti svojih staza i godina, blagoslovljujući sama sebe kao ono što vječno nanovo mora dolaziti, kao neko bivanje koje ne poznaje zasićenja, ni dosade, ni umornosti – taj moj *dionizijski* svijet vječnog stvaranja sama sebe, tajanstveni taj svijet udvostručenih sladosti, to moje „onkraj dobra i zla“, bez cilja ne leži li cilj u sreći kruga, bez volje nema li kakav prsten dobre volje za se – hoćete li *ime* za taj svijet? *Rješenje* za sve njegove zagonetke? I neko *svjetlo* za vas, vi najskrovitiji, naj snažniji, najnezastrašeniji, vi najponoćniji? – *Ovaj je svijet volja za moć – i ništa osim nje!* I vi sami ste ta volja za moć – i ništa osim nje!“⁶¹

⁶⁰ „Oblik eseja dosad još nije prevalio put osamostaljenja, koji je njegov brat – pjesništvo – već odavno prešao: put razvoja iz primitivnog, neizdiferenciranog jedinstva sa znanošću, etikom i umjetnošću.“ Georg Lukač, *Duša i oblici*, Nolit, Beograd, 1973., str. 48.

⁶¹ Friedrich Nietzsche, *Volja za moć*, Mladost, Zagreb, 1988., str. 492 (frag. 1067).

О КЊИГАМА

Никола Оташ

Здравко Малбаша

ФИЛОЗОФИЈА СВЕТЛОСТИ

(Илија Шаула: *Мидар*, Београд: Алма, 2018)

Када сам прочитао Шаулин *Булевар светлости*, признао сам своју збуњеност и запитаност, а све углавном у вези са формом те књиге. Схватио сам да је то нова форма и жанр условљен потребом да се прихвати изазов новог медија, нових друштвених мрежа чији смо сви робови. Шаула је писао и казивао своје теме дубоко наслоњен на језик и стил наших старих и кратких форми. *Булевар светлости* је тако постао као својерстан регистар тема и мотива које је промишљао или само начињао промишљања сакупљајући их у клици и зачетку.

Овог пута сам очекивао текст романа који ме неће терати да непрекидно имам наборано чело и терати ме да пажљиво и полагано истражујем и анализирам те силне мисли које не дозвољавају опуштено уживање у читању питке романескне фабуле. Моје изненађење је било тим веће кад сам се осетио изневереним и када сам се запитао какав је ово роман. Шаула сад прави радикалан заокрет од оног што је класична форма романа или новеле. Илија Шаула немилосрдно разара ту форму. Било је таквих заокрета као у случају романа тока свести и неким другим авангардним и модернистичким застрањивањима. Дакле, с ризиком могу да изјавим да ово није типичан роман са устањеним конструкцијама, са логичним и хронолошким следом фабуле, са постепено издиференцираним ликовима, са прецизним историјским контекстом, са доминантним формама наратије, са заплетима, кулминацијама драматике, са епилозима и порукама и сл. Шаула све то разбија тако да његов роман није ни историјски, ни љубавни, ни авантуристички, нити је крими роман, ни романсирана биографија мемоарског типа. Скоро да није нигде ништа остало од класичне форме. Рећи да је *Мидар* роман на први поглед звучи као јерес.

Какав је то онда роман и какав је то нов и другачији жанр? Нема другог одговора сем признати да је ово роман на таласу фикције, фантастике, измишљеног и измаштаног, нестварног и имагинативног. Тај

тренд фантастике у књижевности у овом случају дубоко се наслонио на Шаулин роман, али никад није нико тако разорио класичну форму као што је то учинио Илија Шаула у роману МИДАР. И те велике форме са питком и занимљивом причом, која нема везе са реалним светом, јесте фантастика и држе се класичних концепата. Код Шауле тога нема. Има оних конструкција које га одржавају и оправдавају као роман, али то је недовољно и чини ми се да не би био никакав грех рећи да ово није роман. Чак би могла да се оправда помисао да је *Мидар* други део *Булевара светлости* јер оба текста почивају на промишљањима главних људских доминанти као што су: Светлост, Љубав, Доброта, Морал, Разговор, Духовна карика Човекољубља, Етичко-историјско биће пишчевог рода и порода, Богољубље као синоним за радост за посвећеност, Козмополитизам – брига и љубав према човеку и човечанству, Мисао, Ум, Интелект, Рацио, Дух, Душевно и Духовно, као синоними за Шаулину потребу да докучи мудрост, да открије суштину и истину, да се приближи Творцу, да дадне одговоре о смислу и бесмислу, да докучи све тајне у мудрости Космоса вођен сво време мудрошћу и етиком његових родоначелника и мудраца и да схвати ту копчу која га је чврсто везала за крв, тло и језик родног краја Кордуна, који је само тачка у макрокосмосу а којег је Шаула у својој вокацији дигао на пијадестал универзалног значења и оставио да зрачи снажно на рангу максималне ефекције.

Све те вредности промишља Шаула и у *Булевару светлости* који је као семенке сакупио, као минијатуре, као асоцијације и инспирације које су у *Мидару* есејистички разрађене и прешле мисаони и стваралачки пут од асоцијације до креације.

Имајући овакав утисак, опет се питам: Ако је ово роман, онда тражим одговор на питање: Какав је ово роман. Намеће ми се термин да је то роман чисте филозофске исповести, есеј о анатомији Шаулине блиставе филозофије. Покушајмо наћи и оправдати неке полуге које ипак подупиру ову конструкцију која га карактерише као роман ма колико те полуге биле нестабилне.

Овај роман има структуру, поглавља, наслове сегмената или целина. Има своје јунаке, догађаје, простор, време, и низ других, само назначених форми, али оне су у тим поглављима и целинама остале да дају дојам да читамо роман. Свака од ових целина је дата са јасним циљем, да постави главну тему која доминира и оправдава своју сврху по сваку цену, а коју апсолвирају у разговору писац и неко од јунака романа.

Тип историјског романа би требао да има баш овакву поставку за теме и чињенице у историји времена. Прво поглавље романа ВИТЕЗ ТАЈНЕ је као паралелна историја, сасвим произвољно, без историјског и хронолошког следа, и без доказивих и проверљивих чињеница. То је прича о Шаулином родоначелнику из Грузије у времену 7-8. века. Затим назнака земље и простора Херцеговине и Захумља. Ту га Шаула смешта у измишљени историјски контекст, који постоји само као реална претпоставка да је тако могло бити ако не знамо како је, кад је и где је било. Ово је већ довољно да *Мидар* не испуњава да га се назове историјским романом. Одмах иза тога Шаула се игра са нашом перцепцијом историје јер своје родоначелнике уводи у заиста реалан историјски простор и сервира нам други слој историјске стварности па уводи претка у време Чарнојевића, да би га сместио у долину Врбаса и напоскон Кордуна. Тај историјски контекст Шаула нам чини још реалнијим и ближим времену и месту па нас уводи у село Јагорицу са девет брда и девет старшина из времена 17. века и доводи их у везу, опет са удаљеним од овог места и времена, са старцем Мегедом и са старшинама и мудрацима све на типичан митски и нереалан начин, Шаула нам напосто не дозвољава да се најзад ослонимо на реалан свет. Удаљава их од нас у претхришћанско, преисторијско и митолошко време, чак у време цара Соломона, тако да сва прича о њима остаје на плану пуне фантастике, митологије, легенде, дакле на плану иреалног света

Сваки писац романа мора да лоцира свог јунака у време и простор и ми очекујемо релаксирану и питку причу, очекујемо контакт писца и јунака, писца с пределима, али њих нема у реалном свету. Тако у сегменту ДОЛАЗАК НА ПЛАНИНУ јесте поставка сцене и позорнице с одабиром форме у том сусрету писца и предака. Писац је реалан и досетљиво прибегава форми сна. Сна који је у фону фантастике назначен као лажа, фикција, позиција у којој је све дозвољено и могуће. Писац себе и свој однос и контакт остварује у сну и то је сан који се дешава на самом почетку романа и тај сан траје и протеже се као форма кроз читав роман јер само у сну писац може да се помера у давне векове и који се прекида у неким поглављима кад то нека филозофска промишљања изискују или кад писац има потребу да се директно укључује у пренос стварности или кад има потребу да опише лепоту Кордуна. Кроз ту форму ми видимо колико су дебеле наслаге тог митског ткива о прецима и са њима он остаје у контакту у сну и то у тренутку кад је створио

дилему да ли остати на породичном прагу или га напустити, оставити претке и људе, и земљу и сам живот и отпловити преко девет брда и девет мора где се је и отиснуо. Сан је то прибежиште и уточиште, његов извир и увир, сећање и вечно враћање. Шаула је одабрао форму сна јер само у сну може да се дешава тај паралелни живот и ништа га није спречило да баш тада и тако сретне свог претка Ормазда, далеког претка његовог Белог Орла. То је диван сан пун словенског и митолошког знамења и симболике, сан о Змији, Вуку и Орлу. Чак и тада се дешава живот, али као фикција са страхом и суровом збиљом из снова. Ту почиње та митска локација звана Пећина и ту су језиве слике и опомене у сну у којем је грех кад се сања у сну. Сан у сну, да ли је то реално или надреално или фантастична Шаулина пројекција да открије сферу фантастичног и иреалног света? Сањати у сну јесте грех и опомена и порука да треба бити будан у сну.

Чим је поставио ову Пећину као позорницу, он пред њом углавном доживљава помирење, одклон страха, пријатељство са Вуком и Змијом, тим правим протагонистима овог романа. Ту се, заправо, оваплоћује љубав и открива тајна и смисао живота коју му у сну открива мудрац Ормазд.

Шаула одмах даље разрађује свој практикабл сцене звана Пећина у истоименом сегменту. Он се овде на тренутак враћа у реалан свет и реално детињство у селу Јагорици, у пећину и око ње. Ту је отац Анан, ма-ти коју није упознао, прадеда и Дид, мудрац за науковање. Ту се тај реални свет не развија више у смислу тока реалне фабуле и радње као потке за приповедање. Он напросто не да да роман загази у уобичајену форму. У одељку СУСПРЕТ он се одмах враћа на ту сцену где се дешавају тајанствене ствари и друштву које ту обитава уз њега, Вуку, Змији и Орлу и на ту сцену уводи Мидара. И он има пећину, а пећина је и он сам и она је у њему и то је његова ризница и његово богатство. У одељку НОЋ је очитовање Мидарове катарзе, ноћ у грчу кад му сав његов живот навире однекуд, све његове слутње и очекивања сусрета са непознатим и потиснутим у њему. То је прави кошмар тајанствене ноћи доживљен у Пећини, а могућ само у сну.

У одељку МИДАРЕВО ДЕТИЊСТВО Шаула нас напросто намами и почињемо да очекујемо да ће роман кренути уобичајеним, наративним током, и овде се Мидареви преци доводе у ону историјску раван и контекст с почетка, међу оне који су са Грузијских планина дошли и на-

селили се у Хумској земљи или Херцеговини. Шаула сад пише о њима и доводи их у реалан временски оквир, у време Кулина бана а то је друга половина 12. века. То су преци витезови из реда змаја, Витезова тајни. И одједном то са овим реалним историјским оквиром нема никакве везе. Све је на плану измишљене и замишљене фактографије и ликова. Никад нигде није записано да је тако било, а било је и могло је да буде баш овако како је у Шаулиној пројекцији простора и времена. Мидарово детињство је под велом мудрости мајке Неве и лудог оца. Она му је усадила ту фантазмагорију да су изданци витезова из реда змаја.

У делу МИДАР И ЗМИЈА писац се враћа свом двојнику и саговорнику, тајновитом Мидару јер други реални свет за њега не постоји и писац се искључио из њега и он, као и Мидар, има ту Пећину, Змију, Орла и Вука. Писац њега напросто мора да има као саговорника јер он је његов Мефисто и он држи меру његовој свести и савести, као што Мефисто држи меру доктору Фаустусу. Ово је лепа конструкција за могућност обостраног надмудривања и мудровања. То су подељене улоге и мудрости које зборе један и други наизменично. То су заправо мудрости и промисли живота самог писца. Мидар изговара главну апотеозу мудрости:

– Мидар: Гријех је учитељ мудрости

– Писац: Његуј ријеч и мисао

– Мидар: Мене Бог није даривао животом. Ја користим право да га живим и уживам. Знање је у сјећању и искуству. Добро превладава и добра се треба држати. У овој Мидаревој мисли лежи клица за мото романа: „Кад доброта уђе на врата (читај у нас), она више не постоје јер доброта смо ми сами. Доброта је заробљена у нама и не може да изађе и с тога та врата немају више разлога да постоје.

- Писац: У сваком дану је више доброте него зла. Мисао човјека потјера према доброти и она тад нестаје. Доброта тјера и испуњава оног ко лоше чини.

Све ове промисли о доброти само су назначене у *Булевару светлости*, а овде су домишљене и осмишљене у фину филозофију и томе је све подређено.

МИДАРЕВА ЉУБАВ је кључни сегмент у којем се писац располутио и у којем врло смислено гради свој став о љубави, о Кордунашицама, о његовом општем човекољубљу. Заправо, описујући Мидарове погледе, писац описује себе а онда дозволи сцену кад Мидар слуша, а пи-

сац говори о њему, заправо говори о себи, својој доброту и човекољубљу. Дакле, опет о кључним темама које промишља и у *Булевару светлости*. И у делу ЖИВОТ ЈЕ ЉУБАВ Мидар и писац су симбиоза која ствара филозофски став самог писца, јер:

- Његове мисли су његово сјемење
- Његови мисаони трептаји дотичу зидове живота
- Ако се будемо разумјели, онда ћемо знати да се волимо
- Волим да бих љубав осећао кроз цио живот, као крвоток, свјетлост, енергију
- Живот је љубав, вољети, жељети, мислити, стварати и сањати и љубити. Зар и у *Булевару светлости* љубав није синоним за свјетлост. Ово је срж романа и због овог је написан. Ово је сав и пун смисао пишчевог постојања. Ово је невиђени кратки есеј о љубави.

Видели смо да писац истрајава из поглавља у поглавље у својој филозофској исповести и та филозофија о свему и свачему доминанта је романа.

После ових филозофских солилоквија писац нас опет мало заводи и пушта да поверујемо да следи штиво које можемо да читамо опуштено и релаксирани. Тешко да тога има и Шаула не може да се чита, а да се не размишља, да нас и глава заболи од размишљања.

Почиње поглавље АМКА, прича о звезди Даница, баки Анина, о њеном оцу Васану и тајновитом животу у Русији, о бекству испред Бољшевика, о Васановој немоћи који је пострадао од страха кад није могао јасно да упозори на замку и једина реч коју је изустео у својој агонији и немоћи била је реч *Амка*, уместо *замка*. То је прича о његовом лутању шумом док сакупља разасута говеда, о чудној и кошмарној вечери на рубу јаме, о стравичном треску и буци, чудним светлима и бићима, о његовом љубимцу којег нису успели да убију и који је касније сам извршио самоубиство скочивши у ту исту јаму у коју су га били убацили и из које се спасао. То је чудна фабула кроз призму халуцинација. То већ донекле личи на ону реалну фактуру коју писац разграђује и не дозвољава јој да личи на класичну форму романа. И одељак МОЈА АНИНА наслања се на ову какву такву фабулу као нежна прича о унуку и болесној баби, прича изван временског следа, прича као илустрација чари детињства. И одељак ВУК је, заправо, посвећен сећањима на баку Анину, опис њене смрти и сахране, бљеска и олује. Ту је и вокација и сећање на липу и кућу под којом спава и сања своју Анину.

Прича МИДАРОВ РАСТАНАК ОД ЖИВОТА, конципирана је тако да пошаље снажну поруку о пишчевом човекољубљу, о тој племенитости коју промишља и у *Булевару светлости*. Мидар се убија не уверивши људе да их воли. Тражи од Ана да напише обавјест селу на комаду картона, да се убио, с поруком да ће и мртав знати волети људе. Тако транспонован смисао Мидаревог живота одређује га као Божјег помоћника. Ту је пишчева фасцинација скривеном суштином, Мидаревом, и наравно, пишчевом љубављу према људима. Они су синоним за светлост а светлост је синоним за љубав, а та љубав је светионик са Булеvara која је тамо и зачета, а овде разрађена и другачијом промисли наглашена.

После свега у делу СНОВИ писац се поново враћа на почетак ка оном сну у којем је сав свој далеки свет сањан и недосањан. Он прво размишља о три собе у Пећини и у кошмару од сна се пита које то гласове чује око себе. Он се пита заправо: „Којим поводом сам истргнут из стварности у којој сам био?“ То стање у којем се сусреће са прецима је стање сна. То је његова самосвест о постојању. То су тренуци кад писац у том пећинском суноврату осећа божанско у себи и о свеprisутности тог божанског у сну.

СВИ ПОТИЧЕМО ИЗ РАЈА каже се у важном филозофском трактату под тим насловом. Стварни свет је онај изван његове Пећине. После Мидареве смрти писац губи саговорника. Ту је писац располућен, а ипак је један ум. Све су то његове реминисценције о рају и светлости, тј. о љубави. Он занемарује околину и реалан свет. Пећина му постаје као мит у чијој се „утроби склупчала магија натприродног огледала човјековог космоса. Симбол срца и Свемира, мјесто гдје се сусреће божанско и људско“.

Још један чаробан излет у магију фантастичног учинио је Шаула у одељку ЗВЈЕЗДОЧАЦИ. То је очаравајући зов мистике звезда и транспоноване у бескра. Писац се:

- Шета долином срца
- плови „реком живота“
- путује кроз „капију разума“
- лети „пространствима душе“.

То су све трансформације, пре свега Шауле као филозофа у личном сну филозофске занесености да докучи космичке стазе и тајне. Он пушта да буде у сну свог сневача, а тај сневач је један дечак са Кордуна. Он са Мидаром, у својој личној симби-

ози и поистовећености са својим духовним братом и двојником вреднује човека мудраца наспрам човека школованог. Он на највећи пиједестал ставља човекову духовну свест коју чине: Принципи љубави – Принципи вјере – Поштовања – Толеранције – Разумијевања – Уважавања – Трпељивости и Скромности. То је Шаулин трактат о духовном стању које дефинише као: Тугу, радост, потиштеност, резигнираност и тјескобу. То је стање одсуства свјетлости, односно љубави. „Важно је не престати вољети“ – каже Шаула.

Одељак ЈАГОР ЗЛОКАС вредело је само због осећаја бола и вапаја над Кордуном, рећи и проникнути у велики нанос бола, трагике и туге за родним Кордуном. И што смо ближи крају романа, све чешће су присутне промисли о истини, доброты и љубави, па тако и у делу ИЗМЕЂУ НАЧЕЛА И ИСТИНЕ. У одељку У ВРТЛОГУ писац је заиста у вртлогу. То је вртлог располућеног писца између Ана и Мидача. Он и Мидач су једно божанство, као реверс и аверс, као глава и писмо једног бића, писца. „Пловиле су Анове мисли кроз поље Мидачове свијести“. Они су два пионира бесмртности. Разговор њихових душа и промисли о свему, тај разговор је битна компонента у погледу остварења ванчулног опажања. „У Ановом пртљагу свијести бијаше мјеста за сваку Мидачеву промисао“. Зар се у таквом Шаулином пртљагу у којем сабра све врлине и вредности нису сместили још у *Булевару светлости*, само су овде добро и дубље промишљене и осмишљене.

Што смо ближе крају романа, Шаула је све више биће сна и биће ноћи како у ВАСКРСУ У ЧИСТУ НЕДЕЉУ, тако и у БЕЗВРЕМЕНОСТИ. Божје промисли се сливају у Шаулу. Он осећа контакт са Богом као истинску веру. Он дубоко верује да кроз његово срце Бог жели да учини неку блиставу ствар кроз писца. Која је то ствар:

– Учинити да свако зрнце истине нас приближи Богу у име добра за човека и човечанство

Која су света места за писца овог романа:

- Огњиште његових предака
- Пећина као огњило предака
- Луч као аманет, луч као светлост са Булевара. То је локација која је ПРЕД ВРАТИМА НЕБА, а пред тим вратима су три симбола:
  - Орао, као симбол слободе и духовни део његове животне енергије
  - Вук, као симбол простора и заштите и

– Змија, која је уз Бога заштитница од оног стања кад добро престаје да постоји. Све су ово за њега дарови од далеког претка Ормазда.

– Пећина је позорница коју је Бог својим промишљајем населио као простор у ком је „Дијели свијет који сам препловио, прелетио и унио у долину срца, преплавио је моју душу. У заглављу свих тих слика стајали су мој Вук, Орао и Змија“.

Овим летимичним погледом на текст романа, само су дотакнута поједина питања. Озбиљну студију заслужује само филозофија Илије Шауле. Исцрпна књижевнотеоријска анализа потребна је овој књизи о његовом бриљантном стилу и језику, компаративном погледу на низ филозофских ставова других филозофија, праваца и образаца мишљења.

У роману се доима Шаулина позиција као писца у улози наратора. Он је главни наратор као двојник пишчев. Он углавном прича о родословном стаблу где су родоначелници оригинални, почевши од најранијег Шустумар каракучуксађета. Он је постављен као наратор у упечатљиву и уобичајену форму романеског приповедача, али нема ону суштинску потку издиференцираног лика. Он се доима као реалан јунак јер има мајку, оца, претке, има и своје село, има све те старце и мудраце, али су само стварни Вук, Орао и Змија. Он је тај прототип који представља мудраца и мислиоца Шаулу и који промишља тајне света и постојања.

Фантастика као стилска форма и опредељење књижевног жанра није само ствар фолклора. Бајковитост и иреално транспонована свест. Потом слој оног што је легенда, предање, историјска фикција, машта, све су форме у минијатури у Булевару светлости. Вешто се убацује приповедач у првом лицу, ја форма, затим свезнајући приповедач, приповедач у трећем лицу и сл. Ипак, писац се трансформише у све ове видове приповедања јер сви ти јунаци износе пишчеве ставове и писац на тај начин избегава максимално монолошку форму. У *Булевару светлости* он говори језиком кратких пословичних форми; бајке, басне, загонетке, наслања се на предање, легенду и митологију. У својим филозофским исповестима такође се одређује и на филозофију других култура, али врло успешно ствара свој оригиналан филозофски став, дубок, смислен и загонетан, Слободно се може рећи да је Шаула сачувао понешто од форме класичног романа, али ово штиво не може да се чита као типична фабула. Писац своје јунаке не доводи у ово доба већ је то стално враћа-

ње у давне давнине и далеке даљине и то у сну у ком је могуће да се врати у старе векове јер у сну и амбијенту Пећине писац се комотно телепортује у далеку прошлост. У сну је дозвољен такав излет у иреално и надреално. Само у сну Шаула може да буде оправдано присутан у разговору са својим прецима и мудрацима и свако враћање у сновима је оправдано, чак је дозвољен и сам сан у сну.

Овај роман није лако читати. Нема лежерности и опуштања. Тражи перманентно напрегнуту мисао, тражи проучавање и анализу, тражи враћање на поновно читање појединих филозофских мисли и ставова.

Овај роман је велика филозофска исповест и намеће се као нешто ново у структури књижевног текста. Шаула је избегао замку и изазов да напише чисту филозофску књигу, већ вешто и домишљато примењује форму романа како би изложио ту филозофију, како би је драматизовао и износио у дијалогској форми са самим собом, тј. у форми разговора са својим јунацима. Тако код Шауле роман постаје филозофска исповест у стилској одредници фантастике у књижевности а истовремено и обрнуто, та филозофска исповест по први пут код нас поприма форму романеског казивања. Сличну посебност и жанровску оригиналност постигао је и у *Булевару светлости* где је све те филозофске минијатуре промислио језиком и кратком формом, а у овом роману све то је добило своју детаљну, оригиналну, осмишљену аналитичност у којој је дата чиста анатомија Шаулине филозофије.

Радомир Андрић

ЗАПИС УЗ ПЕСМЕ ОСМАНА ОЗТУРКА

(Осман Озтурк, *Била си једнако зелена и плава*, Београд: Алма, 2018)

Љубав је најсталнија преокупација песничког језика – оног подређеног традицији, али и ововременог у засадима модерне изражајности. Истина, то најсложеније осећање, посебно младих песмотвора, застире сва остала тематско-мотивска полазишта, без обзира на различите поступке и језичка опредељења. Може се рећи да је та доминанта итекако присутна у турском песништву, класичном и савременом, које не одолева изазовима лирког израза, колико усмереног на музикалност и сазвучја, толико и на отвореност слободније форме – такозваног слободног стиха. Несумњиво да се и поезија Османа Озтурка креће у оквирима тих стандардизованих уобличења првенствено артикулисањем истинске потребе за што више љубави и разумевања од ближњих, трагом мелемног сећања на детињство и топлину родитељског дома. Утолико исијава свест о вредностима живота затомљеног у некој врсти интимног споменара и одсјајима чежње за благодатим загрљајем драгане, подједнако стварне и имагинарне. А знамо колико сваки човек снови нешто више упркос свакидашње контроверзне егзистенције, сневане и несводиве на изнудице чињеница на хоризонту после буђења. Једноставно, овај турски песник настоји да надрате поетичке стереотипе ширином личног погледа на постојећи свет, на љубав и градњу сопственог поетског санописа.

Када читамо стихове Османа Озтурка, осећамо налете емотивне меморије, заправо, непоновљивог доживљаја љубави и неку врсту преслишавања пред имагинарним огледалом са свим стварима казаним и прећутаним унутар интимног тајнописа. У основи тог таласа су слике живота које откривају чежњу за саговорником, у чијем се виделу назиру извори окрепљивог сјаја и суштаство разумевања у односу на неостварене снове, на срећу једино појмљиву у узајамном даривању и надилажењу самоће. Уосталом, поезија свој истински домашај одвајкада налази у проговору чујном из душевих скривница и трезора откључаваних исто-

времено шапатам и криком – неретко болним, у тренуцима када изми-че оно што човек непрестано тражи и без чега нема неопходну потпору запитаности зашто постоји и потврђује укупно битије тумачењем најдрагоценијег еликсира за све тегобе иза непрозирне завесе, углавном саткане нитима санописним и фатазмагорним. Отуд мисао о љубави није довршива и сваки пут испочетка захтева нешто друго, саобразно личном схватању света по мери загонетног „плаветнила кад год срце затрепери...“, односно без те боје „не губиш наду ни у једном сну“. Љубав је за Османа Озтурка животодајна магија, кретање изван поетичких зна-них оквира, без обзира на извесну заокупљеност исказима поједноста-вљеним у интонацији повремено химничкој, повремено елегичној а пре свега посвећеној симболично судбинској „љубавној лађи“, када се запи-та „зашто кренусмо на пут без повратка“, понављајући „ах, срце моје, изгорело си и пепео постало“... Та запитаност је лишена патетике, више је својина самоспознавања и извесног самопрекора у судару са истином да је живот могао бити и другачије осмишљен...

У сваком случају песме Османа Озтурка имаће доста читалаца у преводима на српски језик.

Данко Стојнић: „Дволична жртва“

Милица Јефтимијевић Лилић

СНАЖНА ЕМПАТИЈА И УНУТРАШЊА ПРОСВЕТЉЕЊА

(Клаудија Пичино: *Могућа лука : Поезија / Можен пристан : Поезија*,
Београд: Алма, 2018)

Песникиња Клаудија Пичино, већ добро позната српским читаоцима кроз своје две претходно објављене књиге у Србији, оглашава се и по трећи пут збирком *Могућа лука*, поезијом која има наглашено ангажовани однос спрема горућих проблема савременог света. Ова песникиња је иначе тренутно један од најпопуларнијих италијанских песника који има снажан продор на светску књижевну сцену о чему говоре бројне награде у многим деловима света. Њен космополитизам и хумани ангажман отварају јој многа врата и срца читалаца широм света. Задивљујућа је снага с којом се она бори за афирмацију поезије и позитивних људских вредности. Као професор и мајка велику енергију улаже у то да упркос радној ангажованости стигне на многе фестивале у свету где је радо виђен гост и где афирмише и италијанску културу уопште.

Њена поезија настаје спонтано и често је одраз тренутних душевних стања или реакција на неки актуелни проблем у свету, или на неке феномене живота који је мисаоно ангажују. У центру њених преокупација је превасходно слобода бића, слобода човека уопште и поштовање свих групација, свих народа света. Она свим срцем устаје против хипокризије присутне и тамо где не би смела бити:

Мир и спокој у удружењима за
солидарност,
у сивој економији и болницама
где часови мењају казаљке у стубове.
Дозивам мир
и спокој желим
онима који ће од хуманости направити свој кредо,
онима којима је одређен незаслужени

пакао,
онима који о томе говоре
а никад то не остваре.

Као професор у школи за децу са посебним потребама она има изоштрено чуло за њихову драму и многе песме баве се тиме показујући како је, у иначе отежаним им животним околностима, потребан људски додир и прихватање свих разлика уз нужну хуману подршку:

Цивилизована Европа донела је
убиствено решење:
кампове са избеглицама
како би нас навикли
на дијаспору невиних
да нам затупе мозак
да не схватимо
немерљиву храброст
губитника.

Насупрот томе, ту је и једна димензија лирских осветљавања сопственог бића, које ма колико било окренуто другима, увек трага за целином. За додиром са собом у љубави и хармонији са блиским бићем. Љубав је и даље њена велика тема која се сагледава из више планова, са указивањем на неспособност савременог човека да доживи љубав и да се уз њу обнавља. У појединим песмама исповеда се лична драма због тешко остваривих правих дубоких љубави које су израз припадања сродних духом, сутерише се нужност прављења компромиса и помиреност са одсуством дубоког разумевања међу партнерима:

Љубав нема логику или забране,
има уздржане ударце...
Љубав ишчезава у сећањима
сплашњава пред display-ом
и умире као сурогат од лажне зависности
што измиче осећају било каквог припадања.

Песникиња најчешће свој снажни Ерос усмерава ка најмлађима. Она се окреће ка онима које је живот у неку руку осакатио (аутистична

деца, они којима је тело из неких разлога нефункционално, деца која су у избеглиштву и трпе последице сурове експанзионистичке политике), или свету оних који су укалупљени, без емоција и пуни похлепе, заслепљени интересима. У том смислу она говори у име већине која се судара са овим проблемима у свакодневним животима, стога је пластика, једна снажна метафора коју песникиња користи да би показала како савремени човек постаје бесадржајан, празан, безосећајан и без емпатије.

Виртуелни свет све чешће замењује стварни, те она слика такве одnose где је видна симулација живота и самозаваравање којем се савремени човек све чешће излаже у недостатку могућности за стварном комуникацијом и укрштајем духовних енергија које обнављају и прочишћају, уместо тога све се завршава на варљивом тренутном доживљају.

Роза стоји на прамцу
 својих страхова,
 нема више циљева
 нити сигурно тежиште
 али хоће да верује да
 ће је њен виртуелни Цек
 даривати једним стварним осећањем.
 Цек и Роза се неће сусрести
 на свакодневној путањи
 далеких планета,
 али се њихове луталачке душе
 препознају у једној могућој луци.

Поезија која освешћује и оплемењује својим високоморалним порукама каквих је више у овој збирци и у целом опусу песникиње Клаудије Пичино, у том смислу види се као последњи азил за очување душевности и духовности. Уз друге естетске валере присутне у њеном певању с разлогом јој обезбеђује високо место на светској културној сцени.

Једном речју, *Могућа лука* пуна је свежих и неочекиваних метафора, емоција и мисаоних продора. То је књига која позива на племенито учествовање у животу и свету како би се сачувао од тоталног моралног урушавања и људске бестијалности. Ова *Могућа лука* још један је дар од поетесе раскошне и племените душе коју несебично поклања повезујући најудаљеније светове лековитом утешном речју онима којима је подршка најпотребнија.

Јасмина Малешевић

УСУДИЛА СЕ ПЕСНИКИЊА ДА УДЕСИ УСУД

(Гордана Влајић: *Усуд*, Београд: УКС – ИК Арте, 2018)

У најновијој књизи песама Гордане Влајић, неколико наслова се завршава тачком. Тачком се завршава и наслов књиге. Можда, тек после тачке почиње најистинскији свет песникиње која се усудила, да наговести да ће укрстити мачеве са самом собом и раскрстити са страхом од записивања виспрених мисли и слика које слећу као несаломиви лептири судбине. Књига може да стане на длан, зелена је и мирише на чамовину. Претпостављам да је написана, припремљена, одштампана, да би песникиња продубила дисање и спречила поједине откуцаје да прескачу уморно срце.

Четири песме, четири млада песника (Јована Ивановић, Сара Влајић, Владана Плавшић и Стефан тићМи), Гордана је угостила у својој књизи, пажњом доброг домаћина. Поставила их је као четири стуба, да подупиру кућу свежином, јер само тако поезија чува вечност. Њихове сјајне песме, заслужују посебан осврт и тумачење.

У жељи да не будем пловак који остаје на површини, претворићу сва слова у оловну куглицу. Покушаћу да потонем до Горданиног песничког бића. Тонућу кроз песму која је објављена и у збирци „Криво ми је“ и то у неколико издања. Потонућу до песме „Како је умрла Ленка Дунђерски“, која ме је својим искоракком посебно дотакла. Песма, која је много више од љубавног дијалога, јер у њој видим и све оно што Гордана Влајић јесте.

Одмах ћу рећи, сви смо ми Ленке и Лазе, у појединим епохама свог живота. Удес, коб, судба, усуд, свеједно, пропињу се и бургијају по зидовима среће. Љубав између њих двоје, толико пута је описана, опевана, препевана, са таквом сигурношћу, као да су им при сваком сусрету анђели држали свеће. Да ли је могуће да знамо шта неко заиста осећа? Не познајемо себе, а знамо све о неком другом? Дамари су промен-

љиви. Очас промене правац и јачину. Понекад нестану, као да у земљу пропадно.

Гордана се усудила, да о односу између Ленке и Лазе напише песму, која другачије тече и која огромна љубавна крила дарује Ленки а не Лази. Ленка је ватра и поток и Сунце. Спремна је на све! Отворена је, смела, препуна страсти, коју не крије. Омамљена је љубављу и летњим пљуском. Ленкина душа, тело, усне, светлуцају. Нажалост, песник Лаза је бојажљива птица. Никада је неће зграбити, украсти и однети. Ленка је духовита, разиграна, препаметна, заводљива. Зна да љубав није само савршена рима и да ће због ње умрети.

Време је да оловну куглицу мало померим ка Гордани. Али свеједно, Гордана је истовремено Ленка и Лаза и пљусак. Ако их позовем, да сви заједно одемо у кафану и наручимо вино, уверићемо се да љубавних истина има безброј.

Одважити се да усуд осудиш, удесиш, разнежиш, није космичка шала. Само тако човек остаје у дослуху са собом, приближавајући се својој суштини. Гордана, јасно види мале и велике људе, реке и мора. Шапуће тачкицама и звездама, шапуће дрвећу. Вредна је, честољубљива, свестрана и у животу и у песничком изразу. Лагано спознаје шта све може да се догоди кад се усуди да опрости и када усуде себичне и клетке, натера да одлете.

Извлачим оловну куглицу. Књигу и песникињу поздрављам златном тачкицом.

Ранко Павловић

ДУША КРОЗ ОЧИ СВЈЕДОЧИ

(Радомир Мићуновић: *Пољубне и погубне*, Београд: Свет књиге, 2018)

Пјесник Радомир Мићуновић, читалачкој публици познат по више од тридесет пјесничких збирки за одрасле и дјецу, за кога је, да одмах кажемо, поезија *Опсена и занос*, / *Ерос и Танатос*, како истиче у уводној пјесми, изненађује љубитеље поезије новом, занимљивом и помало необичном књигом. У збирку *Пољубне и погубне* уврстио је двадесет четири своје пјесме, ако бројимо и посебно означене цјелине под једним насловом, сврстане у три цјелине – *Милосне*, *Вечите интима* и *Заветне*. Овдје је, не без разлога, посебно наглашена присвојна замјеница, јер други дио књиге садржи тридесет пјесама које је двадесет шест пјесника посветило овом пјеснику, шахисти и енигмати.

Зашто би се могло рећи да је књига необична? Највише по томе што у посљедње вријеме нисмо навикли на пјесничке збирке, каква је ова, у којима римовани стихови читаоцу нуде снажним емоцијама натопљене љубавне поруке и испуњавају га посебном топлином тако да, чим прочита неку пјесму из ове књиге, одмах пожели да је подијели са себи блиском особом. У том погледу Мићуновић баштини мишљење да је један од најбитнијих задатака поезије да надахњује и оплемењује душу онога коме је намијењена.

Мићуновићеве пјесме испуњене су љубавном чежњом, заносом и страху. Он својим стиховима отвара наду, снови о сусретима претачу се у догађаје и доживљаје, односи између двога распламсавају се у ватру која магичним мостовима са лирског субјекта прелази на читаоца, на волшебан начин извија се из пјесме у читаочево расположење. По пјеснику, срећа је и мислити о срећи која мора доћи, па тако у пјесми „Морамо се срести“ поручује: *Кад сасвим близу приђем срећи / судбина тајне знаке даће. / Ти немој тада ништа рећи / јер душа душу препознаће.* Жена је мушкарцу најљепши рођендански поклон и обрнуто, *Краљевци и*

дрводеље / једнаке имају жеље / кад је љубав посреди пред којом све друго постаје блиједо, склања се у страну, бјежи у заклоне.

Шта је за пјесника љубав и како се манифестује. Док у једној пјесми каже да је она привилегија, велика награда ономе ко је доживи, у малом циклусу *Новољубне* наилазимо и на овај катрен:

Кад нешто није нам јасно
завирићемо у очи,
јер о ватрама душе
најбоље вид сведочи.
Душа сања вјечну љубав, каже пјесник, али:
У састанку већ растанак слућим.
Свакој срећи коб узима данак.
Бол је скривен лицем осмехнутим.
Капље време к'о новац у чанак.

Шта је на крају свега? – пита се Мићуновић. Одговор је врло једноставан, сажет у неколико ријечи, али значењски дубок и наводи на размисљање: *Зрнце тишине. / Завршина кота. / Крај реченице / и живота.* Па кад је тако, и епитаф може једноставно да зазвучу: *Био сам. / Као да нисам. / А јесам.*

И послје епитафа, послје онога што сматрамо крајем, није све завршено. Јер, пјесма (да ли она коју пишемо или читамо?) има чудесну, обновитељску моћ. Зато пјесма „Поново ћу доћи“ заслужује да буде у цјелини наведена:

Поново ћу доћи са бујањем трава,
са упорним ходом сањалице мрава.
Доћи ћу да шапнем свакој доброј души,
како љубав гради оно што смрт руши.
Поново ћу доћи јер песма је кадра
да обнови живот к'о зидине Скадра.

Писац поговора овој књизи Васа Радовановић врло прецизну оцјену поезије уврштене у збирку *Пољубне и погубне* сажео је у једну реченицу: „Ова дубокоинтимна, а уједно и дубокомисаона лирика кроз снажну и прецизну версификацију, која сугестивно преноси песникове медаљоне на читаоце, нуди нам прегршт прецизно искристалисаних стихова који остају дубоко урезани у нама по затварању корица ове књиге.“

И пјесме посветнице на посредан начин осликавају пјесника Мићуновића, а неке од њих својеврсна су анализа ове поезије. Снежана Ана Савић стихом осликава процес стварања пјесме, уопште па и Мићуновићеве:

Добро је немати оно што се хоће.
Упорно тежити замишљеној мети.
Призивати љубав, у друштву самоће,
Са плодовљем зрелим срца и памети.

По Даници Стевановић, пјесникове ријечи су „мекане, благе као свила“, а Мирослав Топић, слиједећи ток неких Мићуновићевих мисли и осјећања, каже: *И ове брезе миловане сунцем / Секира вреба. Док Власта Младеновић каже да су бол, радост и искрена патња услов за поезију, дотле Горан Лабудовић Шарло, препознајући у пјеснику и врсног шахисту, закључује: Пат је привид рата. Чедо Ковачевић своје мишљење не увија у метафору: Мићуновић и збори и твори. / Чег се маши не зна да омаши. / (Чег се маши то оживотвоти).* Додају ли се томе стихови Зорице Пауновић: *Ти ћеш у ону цркву у себи / Што си је сагадио животом*, на неки начин ће се заокружити мишљења Мићуновићевих колега о њему и његовој поезији.

Томе бисмо само додали да ова, обимом невелика књига, спада у оне које се не чућају само једном, него су при руци да се вратимо понекој пјесми, можда у тренутку чежње или испуњености љубављу.

Јованка Стојчиновић Николић

ТАНАНА НИТ УНУТРАШЊЕГ ТАЈНОПИСА

(Ранко Павловић: *Плавет*, Сврљиг: Центар за туризам, културу и спорт, 2018)

Већ у прва два стиха уводне пјесме „Трептај“ у књизи *Плавет*, Ранко Павловић успоставља равнотежу између земље и космоса: (*Чујеш ли тај глас који долази из честице / што распрснуће се у космос?*), јер та мала честица из које је све настало, та „срж тачке“, распрснуће се у космосу отварајући и затварајући животни круг. Све је трен и трептај, што ће пјесник рећи да је боравак на Овом свијету трен, а све што се у том трену дешава је трептај. Човјек је у самом себи, у свом сопству. Колико год да је живот рударска јама са црним и златним ископинама, спознаја колико их је још остало унутар живота (јаме) за оне „који ће тек доћи“, увијек је питање без правог и тачног одговора. Да ли човјек у себи сагледава и проналази „сакривено“ благо? Да, управо цијели живот разоткрива себе, да би упознао друге, прелазећи дуг пут босоног, натоварен завичајним пејзажима и снагом земље, али подједнако кријепећи се плаветнилом „из извора крај пута“, од кога се заправо није ни удаљавао, само боље упознао „пут до себе“.

Извор је увијек тамо, одакле се кренуло, гдје се човјек враћа као ријека по свој муљ (о чему је пјевао Драган Колунџија), покривен небеском капом, загонетком коју кроз живот рјешавамо, а све у циљу да пронађемо кључеве за његове (небеске) браве. Једнога дана имаћеш све, када остенеш без ичега, поручује Павловић. Довољно је да имаш само Ријеч. Њом ћеш изградити све и себе самог изнутра дозидати. Све је прича између „жеље и сна“. Супротно томе је питање колико је издржљива, јер су уздаси од „олова“ танка нит која их спаја, иако су свуд око нас у повезаности човјека са природом, а тиме и надом у опстанак.

Но, да би упознао прилике којима је сопство, своје ЈА окружено, треба савладати све положаје и висине или планинске врхове, јер тек „одозго“ подножје добија своју праву контуру, али и сигурносну диле-

му. Висина је изазов, али се никад не чини довољно сигурном, јер изнад ње су друге висине – метафизичка бића космоса.

У књизи *Плавет* Ранко Павловић задржава свој започети списатељски дискурс из ранијег периода, од књиге пјесама *Срж*, само што у први план преимућство даје флори и фауни, односно, односу природе и човјека, која је окосница одржавања људске врсте, црпећи из ње своја сјећања, успостављајући „везу“ са свим што је за пјесника изазов, али и однос према завичају, мајци, оцу, пријатељима... не заборављајући мајчину перунику и очеве рукосаде, оранице, крчевине, младе саднице дивљака на које се калеме воће аутохтоних јабука и крушака које га вежу за дјетињство и завичај. Тако бива повезан са прецима, не дозвољавајући корову да „ижђика по његовим вртовима“. Тако ће и „мали“ народ у својој изворности сачувати своје поријекло и све оно по чему се издваја од других. Никада не заборавља да кроз ријечи гради однос са свијетом и временом у епохалном одрастању. О томе најбоље свједочи пјесма „Падала је киша“, у којој је киша израсла у велику метафору времена, јер она је основа, централно мјесто, свих падања из: облака, крошњи липа и јабланова, трепавица... Из неба не пада само киша, него и касетне бомбе које руше снеге. Дакле, све је склоно паду: И владе држава и авиони у далеким океанима док нестају... И планета која гори. Али, Павловић свјестан да су кратки рокови за многе задатке постављене пред човјека, па изненада поентира у пјесми: *Престали смо да слушамо вијести / и похитали у сусрет сунцу / („Падала је киша“)*.

Зато ће несумњиво пристати да буде „дрво о које беспослени вјешају своје терете“, иако зна да нема времена да промијени свијет, али може да „да знак“ (постави питање окрутном свијету) и пружи отпор спољним притисцима на „мало“ човјеково унутрашње биће. А шта је човјек него разгарнато дрво. Свака грана стреми у висине, окренута горе попут пружених човјекових руку, пропињући се и бјежећи ка небеској ведрини, прибјегавајући негдашњем поносу. Већ у самом наслову пјесме („Ни једне слободне гранчице“) уочава се пјесникова забринутост за друштвено стање, како у земљи, тако и у свијету, јер много је више оних који би своје терете „прикачили“ другима, па пјесник, бранећи своје емоције и сопство каже: *Немам ни једне слободне гранчице / о коју бих објесио своје невоље*.

Тако садашњост поприма улогу стваралачког импулса, истовремено и опомене, јер живот је доведен скоро до неиздрживости, а пјесник

се још не мири са „хвалоспјевом власи“ опале косе и њеним губитком, што довољно говори о животној цјелини која је поприлично нарушена на неприродан начин, памтећи прамајку (Амебу), имајући у дослуху прошло и садашње вријеме. Подсвијест је увијек простор за нове тематске изазове. Она се „измигољи“ у вријеме пишчеве несанице, те оживљавајући сјећања, успоставља однос са емоцијама прошлог и доживљеног времена.

Несаница је увијек ноћ дужа од дана. Мука тијела која за тако кратко вријеме мислима стиже у најудаљеније сфере своје подсвијести, а тиме и у пјесников говор. Не жели да буде ничији послушник, него да опстане у пркосу, иако је пред амбисом да не буде његово дно, него друга страна у којој се пуним плућима живи и радује, која му и припада, не као храброст једног тренутка, него животног наравоученија.

Закорачивши у дескриптивност и наратију пјесничког исписа у књизи *Плавет*, аутор нас уводи у симболичко-метафоричке слике везане за природу („Топола у хербаријуму“, „На другом крају града“, „Април“, „Меланхолија“, „Мали лирски лапидаријум“, „Рано прољећно цвијеће“, „Мартовско јутро“, „Љето на ријеци“, „Храст“, „Бреза“, „Цер“...). „Топола у хербаријуму“, пјесма не без разлога посвећена унуци Јани, управо говори о бесмртности тополиног лишћа, јер оно из једног стања прелази у друго (са гране у хербаријум), гдје ће наставити свој живот, остављајући траг и не сасвим случајно притиснуте енциклопедијом, јер је у њој мноштво појмова који при сваком прелиставању и ишчитавању оживљавају „сабрана сјећања“. Мотивације за пјесничке изазове, често су иза прозора у крилу лептира или сјају звијезде у тијелима младих. „Над неугашеним сунцем маслачка / осмијех Вере из друге клупе. Лептир слијеће на тратинчицу... („Април“). Однос према природи прорастао је из сјећања доживљеног, веома комуникативан са садашњим временом и годинама искуства.

Сасвим је оправдана и не случајна награда „Гордана Брајовић“, јер се Павловићева поезија у овој књизи дотиче сличном персонификацијом, нарочито у циклусима „Метаморфоза у шуми“ и „Птица и човјек“, која карактерише поезију Тодоровићеве. Као да смо у шуми поетске имагинације. Један „волшебан“ разговор три пробрана дрвета у шуми, која расту омеђена једна другим; бреза, храст и цер. Бреза између њих лахори својим треперавим лишћем, скупљајући птице и својом бјелином и свјетлином, освјежавајући шумски простор, осјећа се као млада

дјевојка, заштићено, лепршаво и повлашћено. Притом, око себе окупља биљни свијет-флору (гљиве рујнице и сунчице, провирујући на поља пшенице) и фауну (мраве, птице, цврчке) скривајући их од вјечитих шумских прогонитеља.

Храст је одувијек значао гордост и одважност. Дрво које је „научило“ да трпи сва годишња доба и да нас спаја с вијековима. Могло би се метафорички протумачити да је храст суштина језика, очување језика говорног „шумског“ поднебља, очување и његовање културе флоре живећи у „истој ријечи“ с Вуковим језиком, јер је већ одавно у ријечи (шуми), заборавивши гдје је улаз: *Дио сам шуме. Вукови прилазе, / птице се гнијезде у мојој крошњи, / јелике ме милују гранама. / Баш ми је лијепо откад сам храст / и на излаз више и не помишљам.* („Храст“). Готово сам сигурна да је Павловић у пјесми „Храст“, провео нас кроз дубине језика, баш као у својој, недавно објављеној књизи огледа „У дубинама језика“, у којој је „осмишљено и на једноставан али упечатљив начин испричана прича о трајности и неуништивости, не само ријечи... него и саме књиге као такве, коју ће анђеоски одржати и сачувати тек прича“, као што рече рецензент књиге, проф. др Богомир Ђукић.

У циклусу „Птица и човјек“, који има седам пјесама, стиче се утисак да птица често „надгорња“ човјека, не само зато што пјева, ако је судити по оној народној: „ко пјева зло не мисли“, него што је језик птице у сталном разговору са људима управо преко пјесме која се успјешно оглашава јединим својим грленим средством датим од Свевишњег (пјесмом), и тако води разговоре са флором, фауном и човјеком, који би често пожелио да се пресели у птичја крила. Зато су у овом циклусу пјесме насловљене: „Богиња мајчинства“, „Цвркут“, „Пјесма“, „Сан о лету“, „У птицу бих да се прометнем“..., *јер из ријечи полети птица, / с цвркутом у кљуну. / На папиру, пред оловком, / слова се извијају у крила. / И она би да лете... / („Она која пјева и она која вреба“)*. У трагању за одговором, Павловић ће се зауставити проглашавајући завршеним вријеме ловостаја, све до тренутка док сваку ријеч понаособ не обликује.

Пажљивије ишчитавајући књигу *Плавет*, понекад се учини да је Павловић у служби путописца, јер уочава, доживљава и записује: („У Шенбруну 18. јуна 2018.“, „На путу за Добој“). Доминирају простор и вријеме који учвршћују композициону структуру књиге: („Мећава“, „Зима без снијега“, „Град под снијегом“, „Астрална веза“...).

У циклусу „Мали лирски лапидаријум“ (десет пјесама), Павловић се пажљиво бави мотивском преокупацијом заокупљеном „камичком“ у чијем лавиринту *букти пламичак који ће загријати васељену / у срцу рониоца*, откривајући његов „унутрашњи тајнопис“, али и интерактивност камена и биља, јер топла душа камена је храна за биљку, која је никла из његове пукотине. Символи раста и опстанка у животу су сунце и ваздух. Могло би се рећи и вријеме, нарочито када је у питању пјесма „4. Учити од јасписа“, у којем је вријеме заробљено: *вјечности треба да се учимо / од јасписа који је и у старости млад...* (Јаспис је врста полудрагог камена, варијетет кварца, различитих боја, најчешће, црвене, жуте и сиво-мрке.) Већ дуже на друштвеним мрежама, могли смо уочити активности просвјетне раднице и књижевнице Татјане Дан Ракић која јаспис (и друге, разне врсте камена и фосилних остатака) успјешно проналази на обалама некадашњег Панонског мора, па мислим да је отуда и подстакнуто пјесничково интересовање, иако то у пјесми није назначено), а мотив проналаска јасписа лежи у жељи налазачице да овјековјечи будуће вријеме, јер га је већ обликовала вода и омогућила његово трајање без бојазни да промијени свој облик и састав. Свака неизговорена ријеч над понором „постаје камен“ о нечијем врату и тако прелази „из једног свијета у други“.

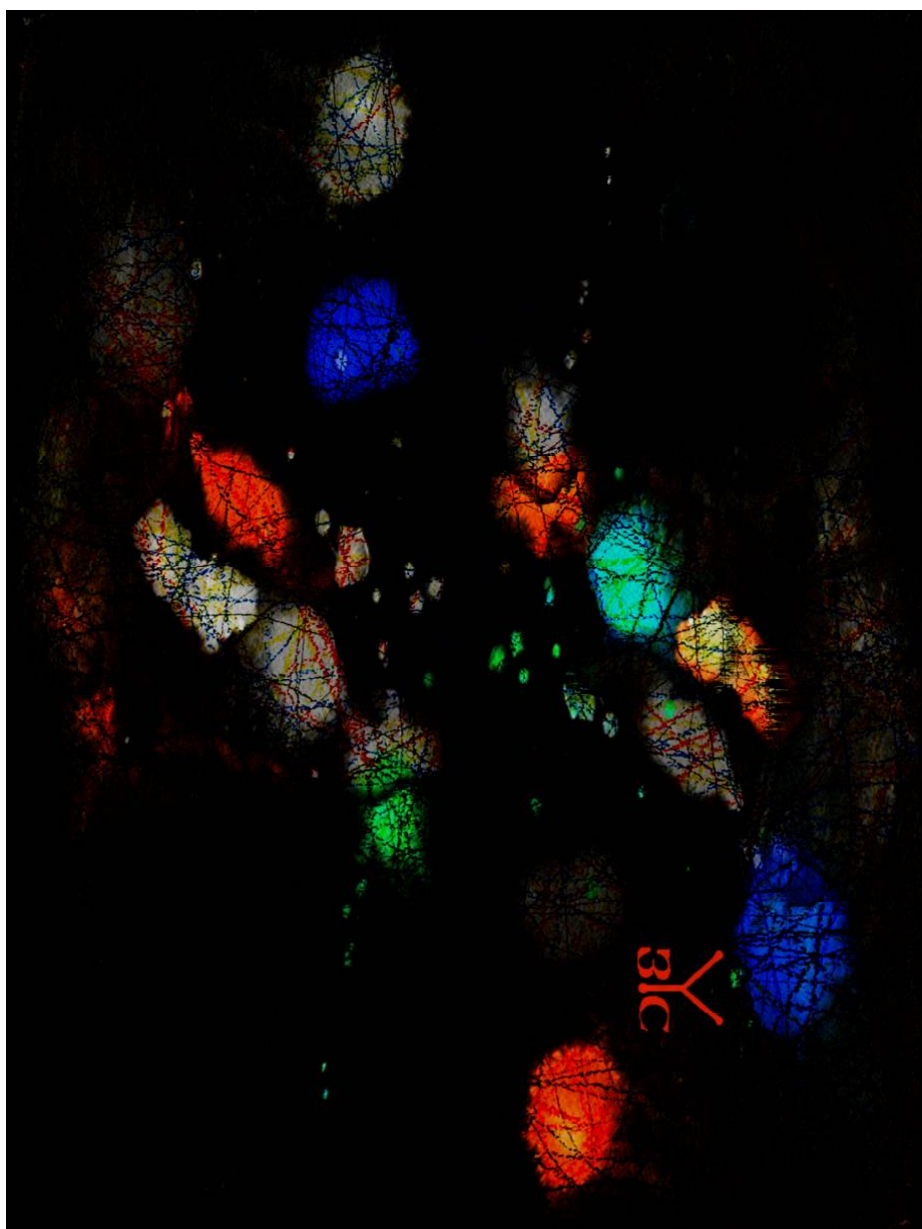
Павловић у својој идентификацији свијести, чувајући завичај, сусреће се са сопством, покрећући језик дјетињства и сјећања, који га на најискренији начин вежу са родитељима и одрастањем. Веома је упечатљив доживљај сопственог преображаја из себе садашњег у вријеме дјечаштва и одрастања. *Да сам пекар, говорио сам / комадићу кукурузе у руци, / не бих морао с нестрпљењем / да чекам очеве повратке из града / са 'сомуном' у бисагама. / ... Како ли је укусан врућ 'куповни' хљеб...* („Хљеб из дјетињства“). Пјесме једна другу допуњавају сјећањем на догођено, понекад неослобођене дилеме, као у пјесми „Пањ“. Посебну емоцију аутор испољава када је у спреси са завичајем на било који начин, нарочито оживљавањем успомена на оца и мајку („Невидљив јахач“ „Мајчино чекање“ ...), јер мајка умије чекати као нико, доливајући наду у непролазност и способност чекања, осјећајући да другачије не може бити: *... Знам да и сада, загледана у небо, / по коме с мојим оцем и браћом / бере лековито биље за моје болке, / стрпљиво чека да посвршавам / овоземаљске послове, своје и туђе... да пред њу озарен ступим. / ... као што је и за живота чекала / моје ријетке доласке у њену самоћу.*

Као што човек уређује своју кућу и двориште по свом осјећају, отвара животне кругове, проширује их, дописује, дорађује, поправља, потом се враћа почетку, забиљежи упамћену љепоту из прошлог, али и искушења кроз која је пролазио да би бар привидно постигао жељено и очекивано, тако се и Ранко Павловић у пјесми „Град под снијегом“, с мало меланхолије и сјете обраћа осмијехнутости сњезне бјелине и сунцу које лежи на тој бјелини и узајмно једно друго купају, грију и освјетљавају, свако на свој начин. Град и пјесник не престају да се прате. Искушење је скривено у невиној бјелини снијега, али емоција остаје да живи, чак и када пјесник зна да ће једнога дана свијетлити из звијезде, из оностраног свијета, успостављајући „астралну везу“ са пријатељима: *Данас сам из телефонског именика / избрисао двадесет шест бројева. / Имена нисам, јер с пријатељима, / тамо гдје су отишли да ме чекају, / успостављам астралну везу.* („Астрална веза“).

Данко Стојнић: „Дволична“ (2018)

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Зоран Спасојевић: „Лампиони“

Мирољуб Тодоровић

ИЗВОРИ СИГНАЛИЗМА : ИНТЕРВЈУИ

(„Everest Media“, Београд, 2018)

СИГНАЛИЗАМ ОСЛОБАЂА ЈЕЗИЧКУ ЕНЕРГИЈУ

Мирољуб Тодоровић (1940), песник, мултимедијални уметник, оснивач и теоретичар сигнализма, објавио је више од педесет збирки песама, написао пет књига прозе, десетак књига есеја и полемика. Аутор је и две књиге за децу. Имао је дванаест самосталних, а излагао је и на око шест стотина колективних међународних изложби. Увршћен је у биографски лексикон *Срби који су обележили двадесети век – пет стотина личности*.

Српска књижевна задруга је ове године, у Малој библиотеци, објавила његову књигу кратких проза *Шатро приче*, а Нолит збирку песама *Златно руно*. Мирољуб Тодоровић је овогодишњи добитник награде Вукове задужбине за уметност за књигу песама „Плави ветар“, коју је објавио Нолит прошле године.

Да ли је овом наградом Србија, коначно, признала да је сигнализам део наше традиције и културе?

Надам се, али не само овом наградом и признањем, већ и оним које су јој претходиле: Вукова награда Културно-просветне заједнице Србије „за изузетан допринос развоју културе у Србији и на свесрпском културном простору“, награда „Тодор Манојловић“ за модерни уметнички сензибилитет и другим. Ту је и неколико докторских дисертација и магистарских теза, више десетина монографских публикација и око 2.200 библиографских јединица на тему – сигнализам.

Шта је, заправо, сигнализам?

Сигнализам је неоавангардни књижевно-уметнички покрет рођен у српској култури пре четрдесетак година. Током свог трајања покрио је простор бивше Југославије, а онда, прихватајући сараднике из иностранства, прешао границе наше земље и постао планетарна уметност.

У Србији су се примили многи „изми“, али је сигнализам једини уметнички покрет са овог простора који је свет прихватио и који је опстао?

Као што то, на жалост, обично бива наш покрет је прва признања добио у иностранству, а не у земљи одакле је потекао. Прве позитивне критике дошле из пера страних приказивача. Прва изложба сигнализма била је у Италији, у Милану 1971. године, друга у Загребу 1974, да би следеће године радови сигналиста били изложени у Салону Музеја савремене уметности у Београду. Наш часопис, Интернационална ревија *Сигнал* добио је чак две награде у Америци као најбоља међународна, неоавангардна уметничка ревија. Странци су и први указали на чињеницу да сигнализам није увозни „изам“, већ, како то у последње време неки критичари воле да кажу, извозни бренд српске културе. Последњих петнаестак година, међутим, морам то да нагласим, сигнализам је добио пуну сатисфакцију и признања и у нашој земљи.

Који су страни теоретичари и критичари писали о сигнализму?

О сигнализму су још од раних седамдесетих година пуно писали наши италијански пријатељи и сарадници: Микеле Перфети (више пута у листу *Коријере дел Ђорно*), Адријано Спатола, Винћенцо Акаме, Енцо Минарели (више пута), проф. др Матео Дамброзио, Ариго Лора Тотино, а познати италијански теоретичар Ђило Дорфлес једном приликом је изјавио да „сигнализам значи корак напред у односу на конкретну поезију, визуелну поезију и уметност знака уопште“.

У Немачкој и Аустрији приказе и есеје објавили су: Годехард Шрам, др Клаус Грох и проф. др Клаус Петер Денкер. Денкер нас је унео и у своју антологију *Text-Bilder Visuelle Poesie International* (Von der

Antike bis zur Gegenwart), 1972, која још и данас представља незаобилазну, култну, антологију песничке авангарде.

О сигнализму су још писали Уругвајац Клементе Падин (више пута), Французи: Пјер Гарније и Данијел Далиган, Чилеанац Гиљермо Дајзлер (више пута), Рус Дмитриј Булатов, Чех, академик Мирослав Кливар, Пољаци: Збигњев Бјењковски, Данута Страшињска и Гжегож Газда, Белгијанци: Гиј Скраенен и Лук Фиеренс, а канадски присталица и промотор сигнализма, велики путник, Дејв Зек (Дејв Оуз) пропагирао је идеје нашег покрета од Канаде, преко Сједињених америчких држава све до Мексика где је осамдесетих година живео. Врхунац свега је докторска дисертација *Сигнализам – програм српске експерименталне поезије* Јулијана Корнхаузера, одбрањена на Јагјелонском универзитету у Кракову, где је Корнхаузер данас шеф катедре за југославистику.

У Вашој поезији уочавају се два супротна пола. У појединим збиркама Ваш песнички израз пун је ироније, хумора и гротеске, а у другим наклоњени сте митовима, историјском и националном?

То су два основна тока моје поезије, и, по мени, они се не искључују. У збиркама с почетка седамдесетих *Свиња је одличан пливач*, *Гејак гланца гуљарке*, па и нешто касније *Телезур за тракање*, *Чорба од мозга*, када је сигнализам био у свом агоничком прегнућу, веома је била видљива та критичка и иронична нота у мојим песмама често доведена до крајности.

Од осамдесетих па надаље преовлађују инспиративна истраживања у језику и митовима, како оним народним, тако и средњовековним (наш средњи век, Византија) и античким (стара Грчка, Рим), о чему јасно говоре и наслови појединих мојих збирки: *Видов дан*, *Девичанска Византија*, *Звездана мистрија*, *Златно руно*.

У прози користите и жаргон улице. Да ли је то само „удварање“ младима или освајање нових (језичких и других) простора и слобода?

После десетак збирки шатровачке поезије, последњих година почео сам жаргон да користим стварајући кратке приче. То су резантне слике наше непосредне стварности, тешког живота у овим преломним временима, у транзицији. Коришћен је не само жаргон омладине,

школски жаргон, већ још и више, жаргон, како то кажу наши језичари, девијантних група, односно криминалаца. Приче илуструјем сопственим колажима. Никоме се не удварам, све је то у оквиру великог сигналистичког програма истраживања језика, понирања у нашу непосредну збиљу и освајања нових, још неистражених креативних простора и слобода.

Објавио сам три књиге ових прича, две код издавача, а једна је *Лај ми на ђон*, у електронском облику на мом сајту. Пошто је ова проза веома лепо прихваћена, и од критике и од читалачке публике, охрабрио сам се да направим и роман у жаргону под провокативним називом *Боли ме блајбингер*. *Блајбингер* чека издавача.

Сигналисти су у српску књижевност унели читав низ новина?

Највише новина унето је у поезију. Идеје о језичкој енергији и ослобођеном језику, које су прокламоване у манифестима сигнализма још крајем шездесетих година дале су изванредне резултате. Језик је разбијен, ослобођена је велика језичка енергија чијим је поновним обликовањем, креативним методама што их је изнедрио сигнализам, стварана нова поезија.

О сигнализму је написано више магистарских радова и обрађено неколико доктората. Какву му судбину предвиђате?

Сигнализам дуго траје. Кроз две године прославићемо педесет година од рађања идеје о сигнализму и четрдесет година од оснивања сигнализма као организованог стваралачког покрета. Кроз покрет је прошао велики број стваралаца (и наших и страних) различитих генерација. Већ сама та чињеница довољно говори.

У првој фази, од почетка до средине седамдесетих, учињен је огроман корак, пре свега у афирмацији идеја сигнализма. Томе је највише допринела Интернационална ревија *Сигнал* коју смо покренули. Наш часопис био је веома брзо прихваћен у свету. Имали смо присталице и сараднике од Канаде до Аустралије, и од Уругваја до Јапана. Гашењем *Сигнала*, који, на жалост, у оно време, није добио друштвена средства за излажење, није се угасила идеја сигнализма. Наставили смо рад публикујући књиге, антологије, изборе, организујући изложбе. Средином де-

ведесетих *Сигнал* је обновљен, па је покрет захваљујући новим младим људима, који су се окупили око часописа, добио снажан стваралачки подстицај. У овом тренутку припремамо зборник посвећен сигнализму у коме ће се сумирати сви досадашњи резултати нашег покрета.

Што се тиче будућности сигнализма, велики сам оптимиста. Пре десетак година, у једном интервјуу, изјавио сам да се надам да ће двадесет и први век бити век сигнализма. Почетак новог века, нова креативна средства, а пре свега чудесни Интернет и његове могућности, остваривање идеја о којима смо само сањали пре четрдесет година, и још већи замах нашег покрета, показују да моје наде нису биле нереалне.

2007.

Зоран Спасојевић: „Небески посматрач“

Branko Vukmirović

KUĆA

(„Alma“, Beograd, 2018)

Koliko li su je samo lagali, pitala se. I kako često? Ni sanjala nije tako nešto. Svako malo neka druga laž. Bez kraja. Kao da su se poigrali s njom, s njenim životom, sprdali se kao da nije živi stvor. Igračka možda. Kao da ne zavređuje da živi. Da ne postoji, da je nema.

I ko sve ne? I dal' su svi? Ili ima neko ko nije protiv nje? Jovanka, Franjo, službenici, agencija, država. Svi su se igrali s njom i njenom sudbinom kao s jeftinom igračkom.

Osjećala se kao stranac u ovom svijetu, u ovoj državi, društvu, u vlastitoj kući. Ništa od toga nije osjećala svojim, sve joj je bilo strano, neprijateljsko.

Pa se pitala da li je njen rad i život imao smisla? Da li je bilo smisla uopće proživjeti ovaj i ovakav život? Da ili Ne? Da li je sve moglo biti drukčije? Da ili Ne?

Postavljala je Živka pitanja, ali na njih nije bilo odgovora. Možda ih nije ni željela. Dugi dani bili su prilika da se Živka okrene unutrašnjem životu, i da sagleda ono što je godinama u njoj bilo zakopano. I što je izašlo na svjetlost dana. I nije njena najveća muka bila to što više nije imala nade, što je nada više ne pokreće i ne održava u životu. Što više nije imala nikakvih očekivanja. Ne. Njena muka je bila to što je ona svega toga postala svjesna!

I kao što to biva u životu, naiđe sudbonosni trenutak koji plane pred očima, kad cijelo biće zadrhti iz korijena, kad se pripremi za donošenje sudbonosnih odluka. Kad se samo od sebe stvori rješenje.

Takav trenutak je planuo pred samo jutro. Jasno joj se ukazao da je život koji ona vodi postao nedostojan i neizdržljiv. I ona je to razumjela. Nije se ni malo zbog toga potresla, čak je shvatila da je bila spremna za to. I kao da je osjetila olakšanje i radost u duši.

Odmah je ustala, umila se, obukla i obavila svakodnevni ritual u Željkovoj sobi. Nekoliko puta im je poželjela svu sreću ovoga svijeta, dugo milovala i ljubila Željkovu sliku, objesila ih nazad na zid i izašla iz sobe. Pospremila je stvari i počistila kuću, nahranila i napojila živad, otišla u kupatilo i

okupala se. Obukla je na sebe crni komplet koji je nosila na sahrane. Na noge je obula crne dokoljenice i crne platnene papuče, a na glavu stavila crnu maramu.

Nazvala je Mirka da dođe oko podne da joj nešto pomogne. Napisala je dva pisma. Jedno je bilo za Željka, a drugo za Mirka. Može se samo pretpostavljati šta je u njima pisalo. Donijela je sve novce iz ormana i stavila ih u Mirkovu kovertu. Sve je ulijepila selotejpom.

Otišla je do frižidera i uzela penkalu sa insulinom. Navila je na najveću dozu i odvrnula do kraja. Naborala je kožu na stomaku i zabola iglu. Istjerala je čitavu dozu, izvukla iglu i pritisla vatom mjesto uboda. Držala je vatu sve dok se insulin nije razišao po tijelu. Popila je nekoliko rakija koje su je ošamutile i sjela na krevet.

Šećer je naglo padao, počela je da se znoji. Tijelo je vapilo za hranom, bilo joj jako loše, ali je stisla zube i trpila. Pružila se po krevetu. Koža na licu počela je da sivi i polako prelazi u crnu boju. Kapci su se sklapali sami, oči padale, klanjala je čitavim tijelom. Tijelo se mučilo, drhtalo, tražilo pomoć, ali um nije dao. Um je mrzio tijelo, mrzio sebe, mrzio sudbinu i život, mrzio Živku.

Osjećala je kako je život polako napušta, curi kao pješčani sat. I kako je vrijeme proticalo, sve veće olakšanje bilo je u duši. Osjećala se sve slobodnijom, nije bilo više nikakvog straha. Kroz stisnute zube nekoliko puta je prošaputala: majčice mila, čekaj me, evo tvoje Živke, ...majčice mila, dolazim ti ja...

Nije prošlo puno vremena, onako ispružena više se nije micala, začutala je, zaspala i više se nije probudila.

Sahranili su je na groblju pored majke i oca. To joj je bila jedina i posljednja želja.

Život se nastavio dalje. Djed je Bebu i dalje izvodio na pašu, Mirjana je i dalje bila na vratnicama, Pazdrk se i dalje vozikao po selu.

Neki su i dalje rano ustajali, ali većina je i dalje ostajala da spava. Sunce i pijetlovi su i dalje radili po svome.

A kuća se šepurila pod sunčevim zracima. Obnovljena i uređena, visoka i široka, s bijelom fasadom koja je sijala na sve strane, očaravala je prolaznike svojom ljepotom.

Izgledala je kao da je izašla iz bajke.

Данко Стојнић

МРАВИЊАК

(„Алма“, Београд, 2018)

ПРВИ ПРИЗОР

Двоје одраслих се препиру око тога ко је крив што је дете, односно ни дете ни одрасли, побегло од куће. Она замера мужу да је сувише био заокупљен својим пословима, он, пак, мисли да је она претерано штитила дете. Била је, вели, сувише забринута. Детету је поставила превише забрана, зато је побегло. У једном тренутку обоје говоре углас, више се не разумеју, и не желе да се разумеју, препирка је на врхунцу. Потом, као да су потрошили речи и гласове, ћуте. Жена јеца, сакупља сузе из очију и носа у мокре дланове. Потом и човек почиње да јеца. Изгледа као да слуте да то није обично бекство од куће. Помишљају да им је дете отето. Она тихо помиње неке демоне. Он јој каже да су то глупости и примитивне празноверице. Али, види се, није тако убеђен. Као да се и сам пита, али се не оглашава. Уместо тог оглашавања слутње на зло, мушкарац грли и теши жену, али га она одгурне и нестаје из призора. Улази нека родбина, или пријатељи, покушавају да смисле шта да раде и како да нађу одбегло дете. И код њих, на том свету што ће да пропадне, постоје разне социјалне службе, али народ нема поверења у њих. Корумпирани су, макар се тако прича. Ипак, родитељи пријављују нестанак детета, али се оно, пре доласка те службе, на срећу свих, враћа кући. Било је на неком излету са школом, али родитељи то нису знали, иако им је на време речено. Пристижу припадници службе, који се љуте на родитеље због лажне узбуне, али нема консеквенци. Сви се повлаче из призора. Остају сами родитељи и дете. Родитељи жустро придикују детету. Оно покуњено ћути. Потом му показују да иде у своју собу, и оно одлази. Њих двоје остају сами, свађајући се око тога ко је крив. Напољу је ведро вече, питомо време. Он јој је окренуо леђа и гледа кроз прозор. Не зна шта да мисли, каже. Онда обоје напуштају призор па се,

неко време, не дешава ништа. Онда се размиле неке животиње по поду. Личе на бубашвабе.

ДРУГИ ПРИЗОР

Исти простор, али нема више оних људи. Као да становници мењају куће. Има се утисак да се сваки час селе...

Изненада, мења се видни угао, она соба из првог призора, сада изгледа као пора у сунђеру. Та је кућа, у ствари, саграђена по угледу на сунђер. Нема ходника, степеница и пролаза. Само међусобно повезане собе. За оне који нису навикли, такав хабитат је збуњујући. Као лавиринт. Јасно је како лако можеш да се изгубиш. Можда чак и желиш да се изгубиш из таквог простора у коме нема приватности. Нигде врата. Додуше, има мноштво прозора. Можда је боље ту кућу упоредити са мравињаком него са сунђером.

Али има ту и циновског дрвећа које расте из простране окућнице. Гране тог дрвећа становници користе као ходнике, пролазе и степенице. На дрвећу расту јестиви плодови. Црвени су и сочни. Не знам каквог су укуса, али по изразима лица, рекао бих да су укусни, или макар омиљени.

Остала жива бића се крију преко дана. Склањају се од интелигенције. Излазе ноћу да почисте отпатке. Свака врста има своје омиљене отпатке. Посматрајући овако, из даљине, човек би рекао да цела ствар делује као рај. Нико никог не угрожава, сем што се понекад поцаврљају. И те свађе делују безазлено. Сав тај спокој не слути на добро.

Али, нема начина да их упозорим. Ионако је касно. Ствар се одавно догодила.

Perica Jokić

SAZNANJA ROBERTA NIMANIJA

(„Alma“, Beograd, 2018)

OSTAVKA

Izabran sam za ministra. Ne znam kojeg ministarstva, ali ću već neka-ko saznati.

Kao veoma stručnom za taj posao, nakon četiri godine, produžili su mi mandat. I dalje ne znam koji mi je resor, ali mi dobro ide.

Problem je što nikad neću moći da podnesem ostavku, jer ne znam na šta bih je podnio.

BIOGRAF

Pravo je čudo kako biografi znaju koju bebu da prate, a da ona kasnije izraste u osobu o kojoj pišu.

Jedan biograf je, međutim, pišući o Kristiforu Kolumbu, bio pomalo iznenađen kad je sebe zatekao kako, ne samo da ne pominje da je Kolumbo bio moreplovac, već ni o njegovom otkriću Amerike ne zabode ni riječ.

Biograf je bio očajan kada mu je ovaj na samrti, onako uzgred, rekao da se u porodilištu neka beba do njega zvala Kristifor Kolumbo i da bi mu ona sigurno bila zanimljivija za knjigu od njega koji, eto, cijeli život ne izađe iz kuće, već samo spavaše i gledaše televizor.

Od tada biografi startuju sa više beba, pa koja upali.

NEPODNOŠLJIVA LAKOĆA POSTOJANJA

Dva pisca od kojih je prvi, vjerovatno, bolji od drugoga, sretnu se u Klubu književnika. Onaj drugi se požali na veoma težak život. A ovom prvom, pošto je znao da obojica žive od pisanja, bude lakše.

POSJETA

Znao sam čovjeka, oduvijek je bio lud, ali mi nikako nije jasno šta mu se desilo te je najednom izgledao normalno.

Počeli smo da se viđamo češće, i stvarno je s njim sve bilo u redu.

Uzalud su mi objašnjavali da smo nas dvojica sada kolege i da smo u istoj sobi psihijatrijske klinike, meni ništa nije išlo u glavu.

Sačekaću još da prođe vizita, pa ako i dalje budem tu, znaću da imam opravdanje što ne mogu da mu dođem u posjetu.

ORIJENTIRI

Živio sam u divljini, na deset kilometara od rijeke, po sred zaravni, ali se to stalno mijenjalo.

Najprije sam bio bogu iza nogu, zatim daleko od grada, onda u njegovoj široj zoni, pa u predgrađu, da bi, ubrzo, moja kuća osvanula u samom gradu.

Doduše, ona je u početku bila u blizini benzinske pumpe, zatim, mosta, ubrzo mi je najbliži bio stadion, pa megamarket, onda mi je kuća bila do gradske bolnice, zatim kod zelene pijace, da bi uskoro bila na gradskom trgu, pa do restorana, i na kraju tik uz kladionicu, koja se, prema seizmološkim mapama, nalazila u strogom epicentru grada.

Neko vrijeme sam, čak, imao kuću iznad metroa, a kada se našla ispod mehanizacije za rušenje i odnošenje oronulih starinskih objekata, znao sam da više neće biti nigdje.

Taksisti su mogli da odahnu. Nijesu više morali da slušaju uvijek različita objašnjenja gdje mi je ovaj put kuća i blizu kojeg objekta.

Istina, kuća sve vrijeme nije ni mrdnula s mjesta, ali su joj se, u procesu nastajanja grada, nezaustavljivo približavali orijentiri.

PROGLAS

Mole se vlasnici razbijenih izloga da redovno i na vrijeme saniraju štetu kako bi huliganima bilo omogućeno da poslije svake utakmice nesmetano rade svoj posao.

Нада Малек

ИЗ ДНЕВНИКА МАЛЕКОВЕ

(„Либертатеа“, Панчево, 2016)

ПОЗИВ У ИСТО ВРЕМЕ

Сиво Панчево! Хоћу да га, као и до сада, гледам кроз ружичасте наочаре, али ми се нешто не да.

Ова моја деца (која су одавно људи) јавили се синоћ из света, обоје. Радост је то чути их и видети (наравно преко „скајпа“). А тако су далеко... Терка чак „преко बारे“. Видела сам им очи. Како су само лепе, као лешници. Личе ми деца једно на друго, а и имена су им скоро иста. Срећа да постоји тај интернет, иначе шта бих ја?. Стално сам мислила у себи, само да не оду... Нисам гушила, а они ме не би ни послушали. У Емилијином Споменару сам написала: „Моја деца су самосталне особе које мисле својом главом и баве се различитим активностима...“. Тада сам била поносна, данас сам тужна и нестрпљиво очекујем звук телефона и поруку преко интернета.

После разговора са децом синоћ, дуго нисмо заспали. Две старије особе саме у стану, узбуђене од помисли – Боже, како су нам деца далеко...

А колико је само у Србији таквих родитеља где су деца завршила факултете и отишла. Родитељи старе чекајући. Чекају и тугују.

Е, Србијо моја, колико те волим и колико сам о теби писала! О твојим природним лепотама, традицији, вери о обичајима... Мислим то и сада, али са сузом у оку! Где нам оде сва младост и лепота!? Остао је сив град, сиви људи без осмеха, без енергије. Ја се са сузом у оку питам зар су баш морали да оду обоје.

А они кажу: „Нема овде будућности...“ Морам да се сложим с њима. Ја сам пензионер и од њих учим. Слушам их, шта ми друго преостаје?

Лаганим кораком мој Злаја и ја шетамо од парка до Кеја, па до Народне баште и евоцирамо успомене... Шта друго можемо? Имамо ми

њих, наша чеда која за сада видимо само преко „скајпа“. Ја машем кô луда и кад њихов лик нестане са екрана. А у дну екрана остаје слика, чак и мени непознате и узнемирене старице.

Тражим по граду младе људе који су слични мојој деци, а ту су, нису отишли (бар за сада). Шта после? Остаће пун парк старих људи, сивих у овом сивом граду.

МАЛА ПРИЧА

Данас сам добила прави комплимент. Знате, то је од оних људи, који то јако ретко раде. То су људи који знају да загрле, помогну, ту су увек кад треба... али да те похвале и уделе комплимент, е то не. То не могу. Не знам зашто. Управо се то десило јутрос. Зашто баш данас, не знам. Разлог није постојао, или га бар ја не знам.

Заједно смо пола века. Ја сам у пензији, мој „плави дечко“ још увек ради. Кад крене на посао, ја останем да спавам, али увек знам да ли сам добила пољубац у нос, косу, колено, раме. Знам и кад је отишао без поздрава, и само тихо закључао врата.

Данас ме је истински обрадовао. Рекао ми је: Гледам те свако јутро, тако си лепа док спаваш.

Нисам могла да верујем. Нисам ни реаговала. Прећутала сам ову тако једноставну реченицу.

А толико година сам је чекала!

Марија Пргомеља

ИГРЕ ПРОЛЕЋА И СЕНЕ

(„Прометеј“, Нови Сад, 2017)

ИГРЕ ПРОЛЕЋА И СЕНЕ

Владану Десници

Каже да је свака нова књига одлагање самоубиства. Кажем да је свака прича симболична сахрана оног кога провлачим кроз верзе, покушавам да спакујем у картонске кутије, привремене сандуке, залепим их селотејпом лимфе, испишем крвљу крупна слова пораза. О теби не пишеш, гутам речи и звуждућем фигуре, прецртавам поређења, одувам метафоре. Иронију пробадам иглом и чувам, парадокс заливам бајатом водом. Жена воли своју љубав и кад љубав то није.

Још једно прољеће!

С прољећа у нама ускрсавају сва наша минута прољећа. То су години душе.

Мислим на Ивана, виолине и сунце. Радост гори као Африка, црвена је, док гутам твоја слова, познат рукопис тачака.

Звонила су звона са цркве мог имена. Чекао си ме на углу амбиције и садашњости, опасности скривене у реченицама. Шетали смо градом без душе. Игнорисала сам густу тишину и претварала се да сам у Паризу. Простор, мој, бледи, по ком сам вукла рубове дугих сукња, крзала осмехе и мутила душу, постао је бајковит. Говорила сам ти да се повремено, уз тебе, осетим живом и присутном.

Било је прољеће лепше од овог, чулно, наше. Стајала сам на тачки пољубаца, на месту сусрета и веровала да те моја љубав може украсти. Убадала сам жељу у дну. Увек ми је следио пут. И путовала сам, паковала ципеле и књиге, наду на дну.

Жмирим на младом прољетњем сунцу, и осјећам да сад већ животу не треба тражити другог циља ни дубљег смисла.

Поново је пролеће, поново ми, наизглед. Твој поглед ми је шапнуо: „Пресели наду у други кофер.“ Велики чаробњак је окренуо точак, а оне се зауставио на плавом. Пустила сам га да изнесе сентиментално смеће и унесе обрасце, формуларе, законике, а он је некако и тебе изнео.

Говорима да је сасвим у реду живети живот на аутопилоту, међутим, слова са крвотоком зареза помуте команду.

Ипак, чаролија је престала, а ја стојим и повлачим невидљиве конце прошлости. Увек су исте теме, увек су исти одговори. Референца, цитат, анегдота. Осјећам поезију, кажем ти, и додирујем ваздух. Удишем те очима и мислим: овако је изгледао живот. Сабирам честице и стављам их у пудијеру. Да, ово су моменти у којима се аутопилот искључи, и ја се вратим. Као вампир утризем врат живота и сркнем коју кап. Сада струји црвено венама и ја певушим док те гледам и сањарим о сунчаном јутру једног новог пролећа.

– Написаћу причу о теби, кажем.

Данко Стојнић: „Дволично“ (2018)

Станимир Трифуновић

ПОПОДНЕВНИ РАЗГОВОРИ

(„Алма“, Београд, 2018)

НА САЛАШУ

Много зима доцније, држећи за руку неку другу жену, одшкринуо сам вратнице салаша Пољанских.

Испред мене се пружало дуго, уско, завејано двориште на чијем концу је шћућурено тиховао напуштени кућерак. Ветар је распусно чардашио њиме, заводећи капке окана, а снег притискао гране усахлих бреза. Негде иза последњих плотова, сутон се самоуверено подизао над Тисом као пијани љубавник из бедара своје драгане...

Ништа није било исто, ни налик... Ни алеја под чијим крошњама сам некада говорио Ану Сњегину, ни шкрипа снега под ногама, којом сам враголасто заглушивао најнежније речи љубави, ни оно било које је пулсирало у линијама живота приљубљених дланова... Баш ништа.

...Пртећи уморно стазу ка вратима тог дома, дисао сам кратко, безживотно... филозофски миран над сазнањем колико ћу лажи хладнокрвно изговорити у магновењима која следе и самртно спокојан сред утехе да живот не би био достојан нити једне ватре више када бисмо знали када ваља одустати. Од те рутине се стресох, а телом ми проструја оштар грч. Рефлексно је стегох за руку на мах.

...Звезде су се палиле над равницом, месец је безобразно и покровитељски намигивао иза шума са супротне обале и ЊОЈ се призор учини чаробним, сасвим чаробним и романтичним, а невољни ропац мог тела нарочитим...

...Желим те, чуо сам однекуд.

ЈОШ ПОНЕКАД

Још понекад пожелим да ти напишем песму.

Оне речи које сам најдубље оћутао и од чијег еха се у грудима исплело хладно чежњиште.

Речи трапаве и неспретне, какве би биле да сам их прошапутао у часу када сам замукао и какве неће бити све и да прозборим како никада нисам. Јер све што задоцни једном, довека касни...

Оне речи густе и бордо, помало невине, помало смеле... речи горде, које нисам смео рећи једне вечери зимске, премало моје и превише модре, јер худом самољубљу свом не бих могао утећи ни за седам вечности будућих.

Да ти дошанем на којој станици сам сишао са пртљагом читавог човечанства и једном једином тугом, јер је живот морао даље сам, намрштен и тмуран, баш као она ноћ која је угасила онај сјај у оним очима, а затим проклијала тишином најдаље васељене.

И да ти дошанем још да од празних чекаоница нисам одустао и да се у грлу скупило толико лишћа да се може сахранити старост свих усамљених срдашаца овога света.

И да још увек нисам пошао да тражим другу половину неба.

ГОРКЕ ТРАВЕ

Нисам јој рекао ни реч, те ноћи, хладне и магловите, а већ је разумела све, онако како то само жена уме. Егзистенцијалистички, ваљда, или можда још суштаственије, онтолошки, можда, ко ће га знати сада. И шта је у том младом, невином срцу задрхтало, која је струна препукала, каква је музика утихнула, стварно, ко ће знати данас, две и по деценије доцније.

...Покорно и без гласа, успела се стрмом, вијугавом стазом преко обронака Ртња и ишчезла у дубоку васељенску ноћ.

Већ је двадесет и нешто година како из јутра у јутро, у мртвој тишини дома, пристављам чајник на плотну и трчим пред огледало са бријачем у руци. Када из извијене луле чајника запишти пара, тешким кораком се примичем теглама са горким травама, и ко ће знати зашто, бирам управо оне... са пропланака планине која је замела њен траг.

И баш тада, некаква злокобна студен проструји полутамом и застане иза мојих рамена. (Бритва ми задрхти у руци).

Не говори ни реч.

Годинама већ.

Јарослав Марко

УНУТРАШЊИ ЛАВИРИНТ

(„Дом културе Ивањица”, Ивањица, 2018)

LA STORIA MIA

Рецепт је заправо
Врло једноставан
Узети две осредње главице живота
Добро опрати од времена
Ољуштити кору простора
Отприлике с два прста
Средину изрендати у танке резанце
Да се провиде на светлости
Сасути у већ до кључања
Доведен лонац садашњости
Држати на ватри док се не замути у леп густ крем
Па скинути с ватре
И пажљиво пропасирати
Да се отклоне све грумуљице стварности
Ако после тога шта остане
То је уметност
Служи се још топла
Најбоље уз кришке љубави
И чашу црног

Тако нахрањен устајем из топлог кревета
Још далеко до
И од свитања
И кујем речи у јутарњи поздрав
Мојој заспалој
Јер друго не могу

La Storia Mia

La Storia Mia

Ја сам облак у панталонама

Ја сам врани пастув

La Storia Mia

Леп сам уз *Cuba libre* и каламаре

Јуче сам желео да будем мртав

Јер она можда није баш тако храбра

И био сентименталан

И стваран

Ти си луд оргазам од цигло шест сати

У изгубљеном паралелном свету

Дању печем најбоље кроасане

У далеком кишном граду

На мапи садашњице

А ноћу посматрам процвалу Тису

Љубим моју заспалу на Родосу

La Storia Mia

La Storia Mia

Ја сам превише добар

Ја сам матори развратник

Гад и скот

La Storia Mia

Жудња ме раздире ноћас

Ејакулирам речи

La Stoiria Mia

Уметност је боља

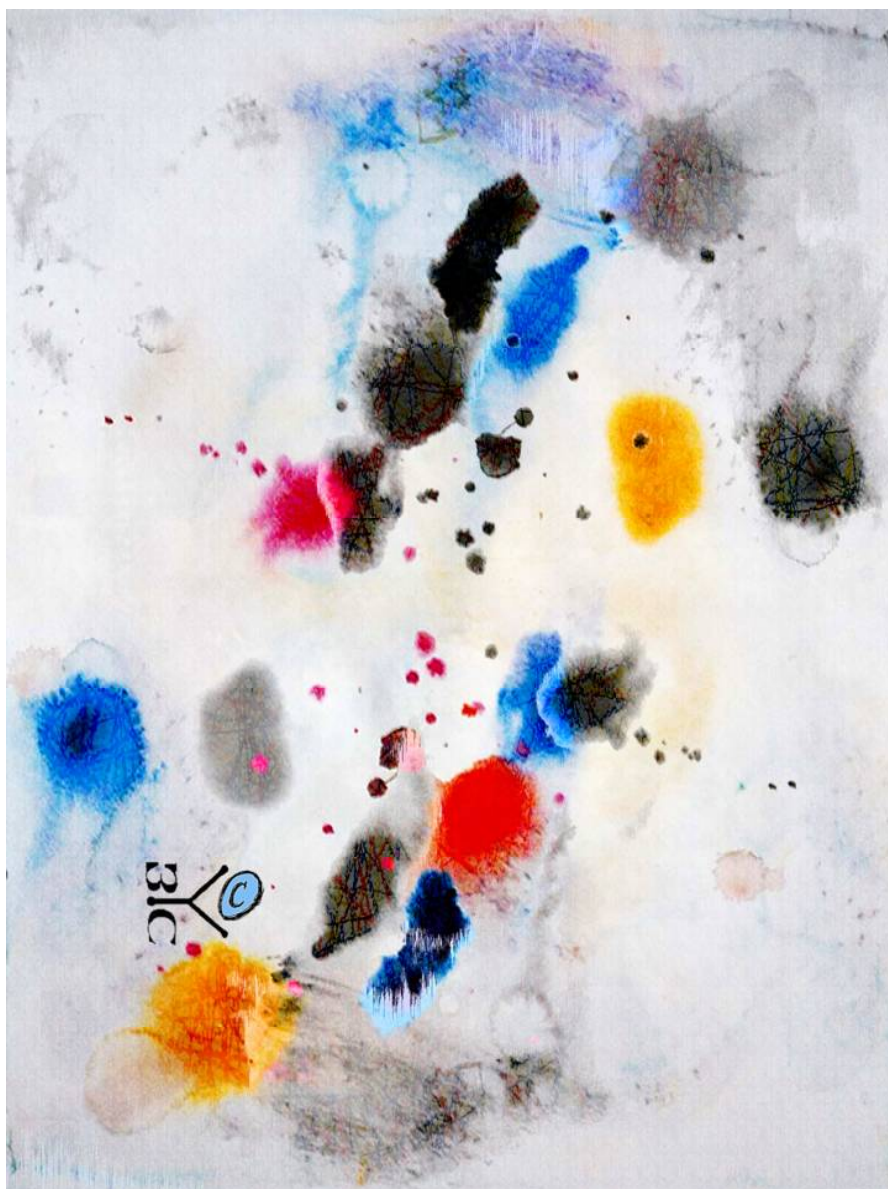
Корен моје мушкости

Обамире од миља

Ноћас те желим

Заспала моја

ИЗ РУКОПИСА

Зоран Спасојевић: „Разигране мрље“

O kadar yettiler O kadar uyarı
Bakarla sarmışlar çiçeklerini
Koklayıp öpmişler gümbürlerini
O kadar yettiler O kadar uyarı
Bir geleceğine sarmışlar seni

Gökler arandı çöl geçerken
Bir kışın zalkınlı sen sığınırken
Susuzluk suya doğru kıran telinde
Bir geleceğine sarmışlar seni

Düşmüşler başka bir iltisafı
Görmediler hiç senin bu uyarı
O kadar yettiler O kadar uyarı
Bir geleceğine sarmışlar seni
Deman Dertle

Борислав Батин

ЕНТРОПИЈА

МОЋ НЕМОГУЋНОГ...

Августовска ноћ, тихо расхлађен врео дан, вихорастим фен ветром са севера; ногу, пред ногу, он корача, хватајући ритам свога ослобођеног, бистрог даха, шире се његова плућа пространствима луцидних мисли, које као да се згушњавају у једну свеобухватну мисао, мисао која испуњава све празнине, све оне испуцале бразде у сасушеној можданој кори, у којој су се завукли безосећајности о сопственом постојању, као скривени импулси несношљивих околности битисања у љуштури свога тела, тела које све више попушта пред утицајима спољњих фактора, на које он, више нема снаге да утиче и да их мења.

Али сада, седа на једну клупу под великим платаном, подиже обе своје руке на наслон клупе и почиње да дише, давно заборављеним темпом свога даха из младости, оног даха с којим је некада успевао да прескочи, да полети, да се провуче испод граница сна и јаве у само свој универзум, ту где његово срце куца ритмом времена, времена у којем ће се сатати с њом.

И ево је она долази, види њен грациозни ход, подиже руку, трчи ка њему, са осмехом и заљубљеним прозрачним погледом.

Прилази му, пружа обе руке.

Он устаје са клупе, шири руке. Загрљај, пољубац.

– Дуго ме већ чекаш? – пита га она.

– Не, у сваком секунду мога времена си ту – одговара он.

Она га неповерљиво гледа и пита:

– Како то да си и сад исти као на оној Твојој фотографији из седамдесет и девете?

Он се смеје, љубећи је и подиже свој мобилни телефон и слика њу и себе загрљене.

– Погледај нас, шта видиш на снимку?

– Како је то могуће? То сам ја, са двадесет и шест година.

– Драга моја, то је немогуће, онолико колико је и немогуће остати на једном месту, али упркос томе ми стојимо, баш ту у немогућностима и лепо нам је, зар не?

– Да, драги, лепо нам је...

НИЧЕЛИЗАМ...

Ниче је био његов филозоф, све док га није прочитао; живео је као Феликс Крул, све док се не сретете с једном дамом у возу за Берлин, која му на расстанку остави тај Манов недовршени роман; певао је као Рембо, све док се не искрца с брода, као остарели боцман на Маурицијусу и постаде песник, дубоко у себи гутајући речи заплетене у коси са остацима недвршених дана и ноћи, који не могу стати у малени завежљај у једини пртљаг сећања човека, чија залутала звезда лута ван сазвездја, као урлик дрекавца кроз тишину тишине, кроз даљину даљине, кроз детерминисано време које се бесконачно уситњава, све до недељивог дела времена, до последњег елемента који је способан да нестане и да се врати..

Да се врати... али, не и да памти...

Ево га... покушава да научи да броји имагинарним бројевима додајући им по један свој заборав, са чела му дебела жила куцавица напиње се до прскања, преслишавајући зрно по зрно крви у којој протиче још оно старо време у коме још није знао да је:

Ниче његов филозоф, да је он варалица Феликс Крул и да је Рембо и Казанова...

НАЛОГ

Умро сам а нисам ни био свестан да сам умро. Кад сам се освестио, било је доцкан. Већ сам био у мртвачници.

Ту сам почео да се присећам шта се десило.

Радио сам у једном веома важном предузећу на одговорном месту. Радио сам дуго, заморио сам се, било је тешко, па дам отказ и замолим да ми нађу неки лакши посао.

Жалили су што одлазим, био сам искусан прегалац, али прихвате отказ и пребаце ме у градску чистоћу. Посао је био много лакши, издржим ту десет година до пензије и пензионишем се.

Онда непријатно изненађење. Пензија ми мала, не могу да преживим. Одем да се жалим у ПИО и тамо се испостави да немам права на већу пензију. У оном првом предузећу сам радио хонорарно, заборавили да ми уплаћују у пензијски фонд, тако се све свело на оних десет година у градској чистоћи. Одем ја у оно прво предузеће и молим да нешто учине, а они кажу да законски не могу ништа да ураде, једино, ако хоћу, могу да радим даље хонорарно да се мало поткрпим. И ја шта ћу, имам два пса и две мачке да издржавам и синовца без посла, и пристанем. Гурао сам тако хонорарно три године и онда ми се изненада деси ово. Умрем.

Лежим у мртвачници и размишљам куда ћу сад одавде да одем. По неким прорачунима не морам сувише дубоко, у вечиту тмину, могао бих да стигнем у оне ниже нивое чистилица. Могао бих да добијем бодове што сам се бринуо о два пса и две мачке. А помагао сам неким бабама и дедама да пређу улицу, устајао сам у аутобусу да уступим место старијим од себе, у том бодовању све се рачуна. Нису све моје колеге са посла, како се прича, отишле у тмину, неке су стигле у чистилице, па мислим можда бих могао и ја.

Мислим тако кад се чу нека бука на вратима мог лежишта, отворише се и моје тело на колицима изгураше напоље у предворје. Стоје поред мене нека два млађа човека у белим мантилима са хируршким инструментима у рукама и чујем да говоре.

– 2456? Да ли је тај?

– Тај је.

– Онда ћемо њега. У здравственом картону каже да није боловао ни од чега озбиљног, није оперисан, једном речју – здрав је. Даће он нама сигурно шест до седам квалитетних органа за трансплантацију.

– Тако и ја мислим, каже други.

Схватим одмах шта су и шта хоће. Млади доктори који хоће да ме секцирају и узму органе. У принципу сам против тога, чак сам дао изјаву и потписао да се с тим не слажем, али је очигледно да то нису узели у обзир. Нема друге него да се побуним.

Дигнем се, седнем на колицима и упитам:

– Где вам је налог, момци?

Они се упрепасте, не могу да верују, питају да ли сам жив.

Кажу ми да је то немогуће јер сам уписан као мртав, тако је утврђено од стручњака, што значи да не могу да будем жив.

Одговорим да овде није реч да ли сам жив или мртав него их питам где им је налог да узму органе. Они одговоре да налози нису потребни. Они су послати са клинике да донесу толико и толико органа, имају наређење од директора и то је довољно.

Значи, налози су укинати, упитам. Не, нису укинати али може и без њих. Мој случај је посебан, кажем, и захтевам да видим налог.

Они се врпоље, не знају шта ће, а ја питам да ли су видели моју изјаву да не дам органе. Они одговоре да нису и признају ми да се те изјаве често затуре да не би правиле проблеме.

Онда почну да ме убеђују да не правим питање око налога, да само губе време, шеф можда није тамо, касно ће бити ако морају да долазе сутра и одложе операцију, и да шест живота зависи од мене. Шест људи ће бити спасено, вичу. И ту их сачекам.

– Шест људи ће бити спасено, кажете. А ја вам кажем да ће триста бити мртво.

– Није могуће, кажу у глас.

– Могуће је, одвратим ја. Да ли знате, момци, да особа која прима орган друге особе, прихвата и особине и карактер те друге особе?

– Знамо, то је стара теорија, али је одбачена у последње време, рекао нам је професор. Он је у својој дисертацији из 1997. доказао да није тако.

– И на основу тог открића постао славан по читавом свету, рече други.

– Али он не зна да је Гарније-Сотерел пре пет година показао новим примерима у пракси да је она стара теорија итекако важећа. Ваш професор је научник догмата, не види да је наука последњих година опет пошла унапред, он се држи оног ранијег. Човек који је био мед и млеко, добио је јетру једног разбојника и после тога побио тринаест људи из пушкомитраљеза. Жена која је родила тројке, све их је подавила кад су јој ставили бубрег једне поремећене мајке која тек што је умрла. Но срећом има и супротних примера. Један серијски убица са новим бубрегом старог угледног научника признао је све своје злочине па га нису погубили него осудили на вечиту робију. Ту је почео да студира филозофију, напредовао је невероватном брзином, написао гомилу књига и био изабран у почасна научна тела двадесет две земље у Европи и Азији.

– Шта хоћете тиме да кажете?

– Хоћу да кажем да сам радио у јединици плаћених убица у министарству преко двадесет година, да сам убио педесет и више људи и ако моје органе пресадите другим особама, они ће постати серијске убице и њих шест ће побити најмање тристо људи. Чист рачун. Зато не смем никако да другима дам своје органе. Никако не смем.

– Али ви сте радили после у градској чистоћи и ту сте изгубили те особине.

– Јесам, радио сам у градској чистоћи, али особине нисам изгубио. Да бих се прехранио, морао сам, после чистоће, да опет радим у одељењу за ликвидације и показао да нисам ништа заборавио од старог умећа. Дочекали су ме оберучке јер нови кадрови нису онако спремни као ми стари. Немају довољно искуства.

Два млада лекара нису ништа одговорили.

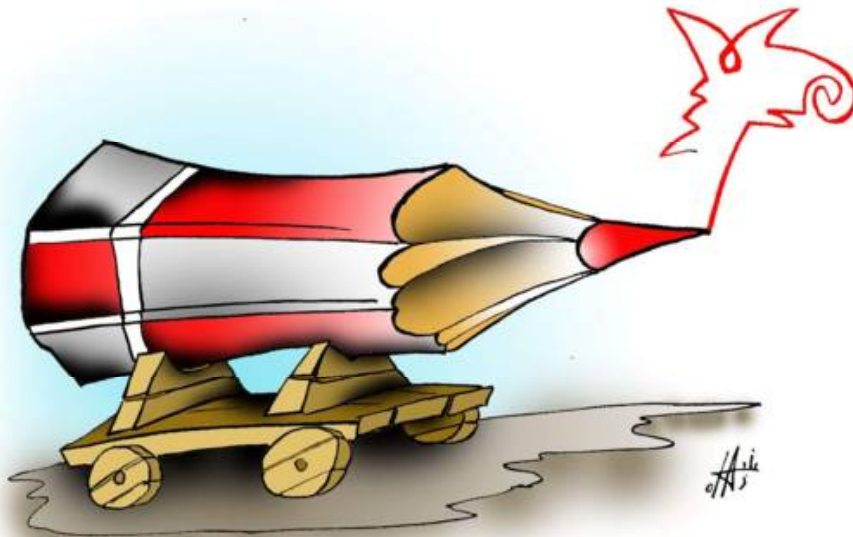
– Идите код тог вашег професора и донесите налог. Без налога ништа, јесте ли разумели. А успут покушајте да ставите своју савест у погон и размислите да ли је боље да спасете њих шесторо или њих триста.

Отишли су. Да ли су се вратили са налогом или им је савест прорадила, не знам. После два сата ми се прекинула сребрна врпца и душа ми је отишла горе у чистишиште. На моје велико чуђење нисам стигао у ниже пределе него у више пределе чистишишта, све међу неки културан и фин свет.

Упитам откуд ја овде а неки старији господин са подужом седом брадом ми каже да сам захваљујући налогу који сам тражио, добио велики број бодова тако да сам се попео много више него што сам очекивао.

А што се тиче два пса и две мачке, о њима води бригу синовац.

Запослио се у градском зеленилу и ради на оним машинама које, кад дејствују, чују се километрима наоколо. Бојим се да не оштети слух. Али шта да ради, мора од нечег да се живи. Уосталом, није нарочито музикалан, неће му сметати.

Никола Оташ

Валентина Новковић

БОСОНОГИ

НАСЛУТ

Трозвучје ме одређује:
Уздах, Смех и Крик.
Све друго је наглашавање,
давање тона тмулом,
враћање куда се ходило.

Двоснажје ме вуче:
Пад и Уздизање.
Све друго је мимоход,
дивит расушени,
дивљач силом укроћена.

Једнопуће слутим:
Покајање.
Све друго су сузе-показнице,
бег од живог понирања,
прашина Оку Свевидећем.

БОСОНОГИ

Камен не може убити
добру намеру,
босоноге је земља породила.
Ни мене упорно верујућу
да опрост не оправдава дела
злости.

У мраку најдубљем чекаће
усамљеница искра
довољна да се њоме огрејемо.
Ми, ни по чему посебни,
са мелемом у кљуну
сломљеном.

НАГОЈЕНИ

Зашкрипи у брижљиво
одсвираној етиди
предјутарња бол душна.
Одудари дугме у
брзини зашивено сврси
да послужи.
Има ли нас, мајко-погурнице,
под рукама које само
воду и брашно памте?
Овако дичних на пролазност
прашну.
Пред вратницама у пелин
обраслим, слади капајуће
у очима догоревају.
Има ли нас, мајко-прашталице,
у глади једнотрпеца твојих?
Нас, сујетом нагојених.

НОКТИМА КОЈИ НЕ РАСТУ

Доносила јела
сузом зачињена,
ћутањем подгрејана,
у колевци за пропадања,
у колевци за невидљиве.
Аутобусе пропуштала
да сусрет одложи,
дисање продуби,
за године које се
неће догодити.
Материци која круг
затвори
са шест облутака,
за шест дозивања
кад свест се у колевци
помрачи.
Спорим се ходом
одевала да вољом

обрисе понора у неку
другу слику измени,
не верујући да залуд се
до висина неслутних,
са каменом срасли,
пењемо да се, тек тако,
изнебуха упоноrimо.
Расли су нокти у колевци
тој мртвозорној,
у покушајима немурштим
да безобзирности
некако доскоче, тог
пролећа јаучног,
навек починулог над
главом мојом под
твојим стопалима,
Мајко.

Јованка Стојчиновић Николић

НАСУПРОТ СВОМ ОГЛЕДАЛУ

ГАЛЕРИЈА МОЈИХ УНУТРАШЊИХ СЛИКА

Прво киша и лишће јесење Сњегови и снажне лавине
Потом свјетлост која ће преживјети своју старост...

У мојој унутрашњости галеријски распоређене слике
Једна поред друге Одавале су утисак уређене Краљевске палате
И објашњавале изглед моје душе
Који се могао описати у сваком погодном тренутку

Кустос је до краја био опрезан...
Ходао испод прозора најкраћим путем враћајући се
До врата која су широм била отворена

(Са зидова хиљаду је погледа на једнога)

У оку му сва унутрашњост мога врта
Цијела шума дрвета са платна Попало лишће
Заостале травке под снијегом Улица
Дјелимично осунчана птичијим
И мојим плућним крилима

А птице лете као што се лети

Испод огледалца у којем се не види Птичије замарање
Кад се сретну с облацима Надгорњаће их крилима

Тамо иза бријега неко ће спасити вријеме

У моје ће тијело слике годишњих доба као у Галерију

У мноштву сличних свака ће своје мјесто препознати

ВОДА У ДОДИРУ СА СВИЈЕТОМ

Све је брже кретање воде у чаши
Ускоро ће напустити њено дно
Гдје је некад било најсигурније

Чаша је могла и да не постоји
Тамо гдје сам је оставила
На прозорску даску Унутар граница
Да вода скапа од монотоније

Овако се подиже небу Кружно заротирана
Као да ће пробити зид чаше

Чудим са за шта се држе капи
Док вода се креће изнад дна
Као земља испод ногу
Као очи увис жедну док ме преводе

Постоје ријечи које са дна чаше искачу у вријеме
И у сваком тренутку Извор се може догодити
Без сјећања да је у простору овога дана био неко други

На сваки мој покрет он би се умножио
Више него што ми се чини

У мом срцу мијешају се воде
Пристигле *дуж једног живота*

Миленко Д. Ђировић Љутички

ИНВЕРЗИЈА ДУХА

НЕСПОКОЈ

Сјећањима ретуширамо оно што бјесмо
Испредајући их у танане нити
А да ни схватили нијесмо оно што јесмо
Шта нас чека и шта ћемо бити

Простором лебде тице ко расуте ноте
Никако да нађемо смирај трајања
Испод ове плаветне небеске калоте
У овој завјетрини времена и кајања

ИНВЕРЗИЈА ДУХА

Својеврсна је то инверзија духа
Смрти се бојати кад је већ мртва
Зурити у се тишином непослуха
Драговољно постати њена жртва

Узалуд покушавати срести себе
Некада посумњати и да нас има
Истрошили смо се од употребе
Осјећамо да у нас зуре празнина

НЕСАНИЦА

Ко ноћас врше по Кумовој слами
Те у ројевима варниче звијезде
Ко то ноћас моје уздисаје мами
Док ми мисли небесима језде

Ко то провоцира моје неспокоје
На мјесечевом диску исписане
У заборављеном стиху срочене
Сјећањем у ком су варке уплекане

Ко просипа мјесечину из небеских суда
Ко завргну неспокој у ноћишту Купидона
Загонетним шапатима варљивих амплитуда
Сјенки – монахиња днева у сјају легиона

Испијам кондире пуне мјесечине
По руковећу се мрсе чежње оджељане
Ослобођен привида из помрчине
И ријечи којима су ми мисли обуздане

Александар Баљак

ТРОШКОВИ САБИРАЊА

✱

Два и два су три, кад се одбију трошкови сабирања.

✱

Истина се крије од јавности. Сигурно је опет нешто забрљала.

✱

Народ је већ помало уморан од радовања, а тек ће да буде весело!

✱

Режим који забрањује песме, већ је отпевао своје.

✱

Крађа гласова на изборима не умањује победу владајуће странке,
него је чак и увећава.

✱

Ми смо лидери у региону по броју тврдњи да смо лидери у региону.

✱

Наркоман је имао кошмарну ноћ. Сањао је да тражи иглу у пласти
сена.

✱

Нисмо цаба кречили! Одрали су нас мајстори.

✱

Пошто сам на строгој дијети, једем само добро зачињено поврће –
купус с месом, пасуљ с ребарцима и лук с ђевапима.

✱

Ја се гојим од љубави. Много волим да једем.

✱

Писано нам је да нас воде неписмени.

✱

Програм који следи није прикладан за ментално здраве особе.

✱

Са суседима имамо искрене и пријатељске односе. Једва чекамо да се једни другима нађемо у невољи.

✱

Слушао сам гуслара на врху Дурмитора. То је пример високе уметности.

✱

Тешко је погодити која је наша болница најстарија на Балкану. Све тако изгледају.

✱

У последње време, на нашој тробојци се највише истиче бела боја.

✱

Драге су ми историјске чињенице, али ми је истина дража.

✱

У Хашком трибуналу Срби су разграбили све високе казне, тако да су Хрватима, Бошњацима и Албанцима остале само мрвице.

✱

Хашки суд је показао да су једино Срби убијани на цивилизован и пристојан начин.

✱

Положај књиге је најбољи кад је читалац не испушта из руку.

НОВИ ГЛАСОВИ

Никола Оташ

Катарина Величковић

ОЧИ ОЧИМА

ПЕСНИКОВ ПАД

Пари се Месец са светлошћу
одлази у рупе мог сећања
свој стих дубоко убошћу
у правцу дивље пукотине
отварање очију за срце истине,
илузије под јорганом бескућника
молитва за грешника
поклапају се инстинкти
пију моје сузе прождрљиви инсекти
ја не знам за твој долазак
пила сам више пута твој одлазак
знам како ми се грознице ломе
шетње по плаветнилу хроме,
кидају се латице емоција
живела револуција
у хорди празнине
гризу свилу вештачке тканине.

ПОД МЕХУРИМА

Утапам се
у мрежасте мехуриће
ти си Небеско откриће
између опекотина и светлости
причињавају ми се твоје зрелости
бројим те до изнемоглости

не проналазим број
са којим бих могла упоредити љубав
чежње се претварају у строј
ланац емоција је лабав,
гушим се у својим сновима
чујем те у опскурним тоновима
нисси ти рђави мрак
сече ми зенице твој сужени крак
говорна мана ми је твоје име
оплођаваш моје јалове риме.

ОЧИ ОЧИМА

Расипам очи које су гледале
у твоју туђину
скупљале сузама хладну праšину
територија бола си ти
у себе не смем закорачити
чупаћу ране које нећеш исцелити,
очима ћу те чекати
тако се не чека
ја твоју оштрину осетим из далека
оморине које владају кишама
гром муњу чека
девојка са очима шкољке
тако си ме звао
рекао си да кад се отворе те шкољке
видим у њима бисере
видим небеске просторе
очи очима
шапућу о нежности
снажне ли блискости
чекам те очима
док звезде лебде у својим ноћима.

Сандра Ђокић

У НАРУЧЈУ ВЕРЕ

Уморна сам...
од свакодневног бесциљног лутања,
свога несналажења
и бесмислених отворених путева.
Без правих излаза.

Уморна од путоказа
који моја лутања продужују,
на раскрсницама које ме збуњују.
Изнова,
на почетак ме враћају
путеви, који се никада не скраћују.

Уморна сам...
од безуспешног упорног трагања.
Уморна од поновних рађаних надања.
Окренух свет наглавачке цели
само да пронађем једног сличног себи.

Од тог предугог незавршеног трагања
само сам
успут,
негде,
себе изгубила.

Уморна сам...
од никада дочеканог чекања.
Уморна од одјека „ускоро“,
плодова мојих заваривања.

Ускоро – које није ни приближно близу.
Минути оног који чека
у бескрајна времена бисера се нижу.

Уморна сам...
од пригушених осећаја
накупљених годинама.
Уморна од сталних напрезања,
да их задржим
док сам у потрази за оним који вреди,
да попут гејзера не избију на површину,
како се не би
у хиљаде таласа, распрашили
и узалудно исушили.

Уморна сам...
од себе, од поновних
и непрестаних умарања.
Копам рукама дубоко,
тражим срце – извор љубави, наду која ће ме заварати,
тражим веру, која ће ми помоћи
и пружити снагу да свој пут наставим.

Новак Ђукић

ФЕНОМЕН НОВЕ ГОДИНЕ У СРБА

Приликом расподеле
важних објеката,
светских чуда,
уметника,
догађаја,
клима,
проналазака,
и других драгулија,
свако је добио нешто своје,
а ми смо добили
четири Нове године.
Једина земља у свету
која има четири Нове године.
Две обичне и две репризе.
Свака се чека као да је једина.
Како нешто ново
може да има репризу?
Као да је живот серија.
Нема те нове године
коју ми не можемо сачекати.
Припреме почињу још у августу,
чак и пре одласка на море,
што је припремљено још у
јануару.
Тако потпуно спремни
чекамо наше Нове године.
Нова година је важнија од
Божића,
и од рођендана,

струје,
точка,
телефона.
Нова година
нас никад није изневерила.
Увек је долазила у исто време.
Све четири.
Стално су младе и лепе,
нашминкане и уображене,
једино смо ми све старији.
То буде славље,
као да смо се тог тренутка
сви родили,
и још добили по двоје деце.
Једино се не радују
јагњићи и прасићи.
Не разумеју они то.
Јако је битно
што Нову годину дочекају сви,
не треба много да се мисли.
Било је предлога
да се уведе још једна Нова
година,
са репризом,
средином године,
и да то буде нерадна недеља.
Нама календар
ускоро неће ни бити потребан.
Сваки дан ће бити први јануар.

Време ће се претворити у точак,
заглављен у блату.
Пролазиће,
никуда не одлазећи.
Зато ћемо као народ
најдуже и опстати,
јер смо стално на истом нивоу.

Понекад изгледа,
као да и нема ничега,
осим Нових година,
нема брига,
проблема,
ратова,
јер ми стално нешто чекамо.
Професионални чекаоци,
у земљи чекаоници,
са Новим годинама,
које прозивају,
као код лекара.
Само што је код лекара
лекар здрав,
а овде смо сви болесни.
Опет, са друге стране,
боље да смо болесни
од чекања Нових година,
него од правих болести.
Или да смо убице
и лопови,
за шта мислим

да заправо и не постоји.
Они су бабароге за одрасле.
Измишљени да би ми били
срећни,
у овом јадном чекању,
мислећи да има и нешто лошије.
Ми и наше четири Нове године
смо као Сизиф и његова стена.
Чим нас Нова година
изгура на врх брда,
ми се опет откотрљамо доле.

Завиде нам људи
на том феномену.
Свачије пролази,
само је наше увек исто.
Пробудиш се од дочека Нове
године,
и идеш да чекаш Нову годину.
Људи ништа и не говоре
осим:
„Срећна ти Нова година.“
Знају бројеве до десет.
Али само уназад.
Мада се то више и не броји,
нема се времена.
Нове године пребрзо долазе,
а ми чекамо ли,
чекамо...

Јована Милосављевић

ПОНОЋ

ОДА СЛОБОДИ

Испод превирања битке књига наоштрених
Оштрицама прејаких разума речи
Ум утања у смарагдни тепих природе меки
Где се јава сном лаганим гаси.

Ветар лишће милује, позива на мир
Даје му гласа да успава вир
Који прави вртлог вукући за собом мисли
исправне, под каљачама спољашности искидане синтагме.

Дела обележена умрљаним ножем
Ковитлају претећи спољашњости свесности сну
Која и даље стоји почивајући ту
На овоме махнитоме тлу.

Оштрице поигравају над сном, борбу воде
Оставивиши ожиљак на земљи сна, оне му годе
Јер за собом белег не оставише,
Већ дубоку снагу урезаше,

Урезаше свесност сна самога себе
И подрхтавањем тла не помери се смарагда ћебе
Неокаљане природе, природне задубљености
Једне индивидуе исправне самосвести.

Испод превирања битке речи наоштрених
Крвљу натопљене спољашњости свесности
Почиваше земља под смарагдним лишћем,
Певушећи песму слободе јаке и чисте.

ПОНОЋ

О тавна ноћи, што шуштиш и тупкаш
По прабини ми каменог сна;
Леденог хујања мирис стеже
И лупа срце омодрелог дана.

Згасну светло, замре глас
Који утаба ритмици пут;
Замре било, и пуче стас,
Праха праху беше, привиду skut.

Побегох од реке, побегох од воде
Која напоји бол, обоји крв;
Газим мит, али пази – оде
Бит што је преиначењу црв.

Влага, што нагриза мисли,
По којој баласт гаца;
Сада јаше живост, ал наборана милост
Супротно вуче тражећи од кога је јача.

О мрачни своде, што сузи ми видик
Као капак на око што навуче сан;
Кап воде лупну и тупну, окиде глас:
Посмрче пред вратима – поноћна тишина.

Никола Раусављевић

СЛИКА

СПИСИ

Постоје списи о немирним водама
где мирна река донесе сету
и снови живе једино у одама
док месец на површини тражи силуету.

И ништа су реке наспрам једне капи
што падне на длан без имало злости.
Каткад сећања донесу слапи
тражећи у себи семе уметности.

Стварност је одавно преживела часе,
опсене, боли и свет што се слама,
ал' никад није нити ће душевне гласе
што шапћу да се поезија крије у нама.

СЛИКА

Кроз њене паркове пролазим,
носе ме ветрови пут сивог неба,
губим се, нестајем, одлазим
изван граница њеног постојања.
Кроз кишне дане пловим,
облаци крију зборано чело,
к'о врео дах на хладном ветру
губи се све што се знало, живело и хтело.
Крива сам ломио огледала,

па све жеље од мене одлазе,
у инат све сам кише попио
да јој не квасе образе.

А она,
она је имала потребу за црвеним капутом,
за сликом неког старог сликара са севера,
за кишом препуном неизрецивих жеља.
Она је маштала
о тој киши која доноси мир
и односи учмалост постојања без љубави.
Њени су погледи били сетни,
понекад сретни, вечито снени.
Њено је небо било боје распуклог нара.
Њене су руке носиле дах севера
и шапат возова,
а кораци нису познавали границе
између планине и равнице
вођени кривим путевима
до старе, жуте железнице.
Њени су осмеси будили пролеће,
стављали печат бесмртности на једно столеће
и потајно исписивали судбине на точку среће.

Све остало стало је у распон
између једног кишобрана и једне баре,
под један капут, на једном платну
уоквиреном љубављу.

Ана Сунтурлић

ФИЛИГРАНСКИ ДЕТАЉИ

***

Треба ми мало времена
Да скројим хаљину од материјала
Који се слаже са твојим навикама
    Боје које подсећају
    На боју твог гласа
И филигранских детаља
Онаквих каквог си ти ткања
    Треба ми слободе
Да удахнем маштања трачак
    Као некада
    Када је све ово био сан
Зато ми сада треба хаљина
    Свечана
    Јер је за улогу љубави
Онакве као из романа Толстоја
    И да парира свим бојама
    Ванвременски црна
    А можда буде и од свиле
    И неке друге боје
Зато ми треба времена
Да је спојим по твојим мерама
А скројим по мојим идеалима
    Хаљину која мирише
    На онострано и недокучиво
    Ону коју ћу носити
У делићу трена у мојој машини
И тада ћу умети да ти кажем све
    Што желим да знаш

А и без речи осећаш
И сам ћеш знати заправо
Кад скројим ту хаљину
Отићи ћемо на место
Које Данте зове locus amoenus
Где припадамо
Где смо се давно некад растали
И зато ми треба хаљина сада
Када смо се после миленијума лутања
Поново нашли...

***

„У мом си обичном дану
Најчешће те нађем у другом или трећем гутљају
поподневне кафе
Између 45. стране новог романа који читам
И разговора комшија у башти поред
Ту си, тих али опет гласно уочљив
Развљачиш се и уживаш у својој свеприсутности
Којом ми реметиш распоред дневних обавеза
Па изгубим из вида зидни сат
Негде се опет сакрио, промувао и изгубио пар
стотина мојих минута...
А ти само ћутиш
Не питаш ништа јер заправо ниси ту
Али у том трену могу се заклети да јеси
Мада из Реализма никад нисам имала
прелазну оцену
У мом си обичном дану
Док пешачим било куд
Протрчиш испред мене и обаспеш ме плејадом боја
Баш уз залазак сунца
И онда знам да сам на правом путу
Јер ми је Символизам увек био омиљени правац...“

Воислав Илић

ЖЕНЕ СЕ И ПОГЛЕДОМ ПОШТУЈУ

✱

Проблем са самим собом нећеш решити у свађи са другима.

✱

Делимо емоције и исте лекове.

✱

Људи који сами себе дижу на неки ниво, обично су дно.

✱

Жене се и погледом поштују.

✱

Када се она појави, мој мозак се одјави.

✱

Њен поглед мења моје мишљење.

✱

Људи те чују тек када престанеш да им причаш.

✱

Када ми се грли цео свет, онда загрлим тебе.

✱

Оно што емоције купе, новац никада неће моћи.

✱

Када грлиш душу, тело долази само.

✱

Друга шанса је огроман луксуз.

✱

Будали сам причао, будала сам постао.

✱

На листи промашаја држиш убедљиво прво место.

✱

Без ње се луди, са њом се полуди.

✱

Врло течно причаш глупости.

✱

Ти си нешто најлепше што ми се неће десити.

✱

Она је весник мог лудила.

✱

Она кад грли, душа се смеје.

✱

Имао сам планове, али су моји планови имали своје планове у којима мене није било.

✱

Када се свидиш себи, на пола си пута да се свидиш и неком другом.

✱

У погрешне руке су моје шансе одлазиле.

✱

Њен поглед боље разумем него нечије речи.

ПРЕВЕДЕНА КЊИЖЕВНОСТ

Никола Оташ

Мирчеа Дан Дута

(Mircea Dan Duta, Румунија)

САМОУБИЦЕ

МАХАЊЕ

Излазио сам из Тескоа
и угледао је на другом крају моста.
Била је лепа као и увек.
Махнуо сам јој
и викнуо: „Cześć, Kasia!“
Али је она наставила да хода.
Можда ме није видела,
није чула
или разумела.
Или можда у краљевству смрти
једноставно не говоре пољски.

СЛЕДЕЋА СТАНИЦА

У Парадајз гардену је забрањено пушење,
пиће,
дрога,
Марије не губе невиност
и не рађају у шталама,
ниједно име није узалудно,
поготову ако га нико не носи,
забрањена је крађа јабука,
убијање змија,
нема пољског језика
и не пролази метро.

Чак и да пролази,
сигурно не би стао,
зато у сваком случају треба да сиђемо
на следећој станици.

ПЕРИФЕРИЈА

Месец је веће село,
где свако сваког зна,
све је близу свему
и ништа није превише другачије од било чега,
светлост Сунца је суседна
тамна страна места,
долина Армстронг се протеже
до планине Гагарин
и скијам на оба места
заједно са селфијем мога духа.
Ово називају
комплексом примарне инфериорности.
Овако причају и о
Братислави, Прагу, Бечу,
о самој Земљи, Венери и Плутону.
Али се само на Земљи плаше

да би Месец могао пасти на њих.

Превела: Данијела Трајковић

Илиана Илиева

(Бугарска)

ВИБРАЦИЈЕ

ЋУТИМ ТИ НА СВИМ СВЕТСКИМ ЈЕЗИЦИМА

Неее-е... с тобом је немогуће ћутање –
чак ни у најкошмарнијем котлу –
чак ни у нирвани –
троше ми се светски језици –
леденице са црних ми кровова –
не могу бре човече – не мучи ме
ћути ми се, клате ми се та небеса
таваница пада на мене –
као да су ми се два боинга урезала у гркљан –
кобила рже у измученим очима
обрамице напојене-недопојене савијају се на грудњаку -
мира немам –
због немања љубави – сама сакупљам камење и бусенове
сама сред бусенова – котрљам се – каруце у светлости –
ка шарено исписаним данима –
сред каравана исцепаног муњама каруце за беле дане
из црних прошлости –
глеђосана чинија – шарен боб и жута оштра со – унос –
издисала из песака пустиња,загрцнутих плаветнилом океана
не могу да ти прођем кроз речи
не могу да летим и бесним
убиј ме писком – дим – ме изгори
да прснем прасак шиштрање шапат крик
но ти се не покопавај у тишини –
знаш пут –
ти води напред!

ВИБРАЦИЈЕ

I

Звон оружја у песми зидара.
Бију добоши на наковњима,
пиште језици челика,
лупа клепало на ексерима,
ударају даске на законима и крстовима.
Разарање и стварање.
Није потребно да идем чак у Јерусалим,
да упрем чело у Зид плача,
у стену за покајање
и искупљење –
довољно је да јерихонске трубе
не опевају зидове
мога дома.

II

Пре него што научиш да пишеш по песку
лепо штапићем –
не узимај мач.
Пре него што научиш да не проливаш мастило –
не проливај крв.
Но ако немаш песак и мастило,
немој да тражиш повод за рат.
Иди и нађи море.
И док се не научиш да волиш,
не мрдај од обале.

Превео с бугарског: Милан С. Димитријевић

Виктор Кажуро

(Віктар Кажура, Белорусија)

ЈЕФРОСИНИЈА ПОЛАЦКА

МИ СМО ДЕЦА РОДНЕ ЗЕМЉЕ

***

Зашто да се делимо? Ми смо сви Словени,
Ми смо деца родне Земље сви.
Нас на животном океану
Путеви су заједнички водили.
Нисмо нестали у привида магли,
Пријатељство искрено смо чували...
Зашто да се делимо? Ми смо сви Словени,
Ми смо деца родне Земље сви.

***

Ти си љубазно отварала врата:
Хлеб и со, ко нам је дошао добром.
А на мач си примала те невернике,
Који су пили крв народа мог.
И узрастала си – горда и смела –
Ниси ишла на поклон код моћних,
Остала је независна – Русија Бела –
У цветајућој слави дана наших.

***

О, колико тога је Време умило:
Племена су у вечност одлазила,
Државе-кнежевине постале прашина,
Цареве и краљеве је однела.

А наше сећање није заборавило
Тај светли крај, где смо живели:
Земља је Скарину родила –
Русина на Полацкој земљи.

***

Слово... Слава... Словени...
На запад... На југ... На исток...
Кривичи... Дрављани... Пољани...
Једини је – велики – народ.
У дружењу и једнакости је сила,
Спас од животних незгода.
Словени... Словени... Словени...
Једини је – велики! – народ.

ЈЕФРОСИНИЈА ПОЛАЦКА

Из небеског плаветнила зраком сунчаним
Пред славом је Прадслава.
За нас је Јефросинија.
Дотакла је душе крилом голубијим...
Постала је невеста
Одабраног... Јединог...
Плива над Двином из плаветнила небеског
Тугом ждраловском:
– Где си Јефросинија?..

Превела са белоруског: Дајана Лазаревић

Владимир Караткевич
(Белорусија)

СТАРА ПРИЧА

НОЋ

Скаче ноћ над земљом на црном коњу. Откидају се, падају доле са њеног плашта златне звезде и шума их лови растреситим рукама, нечујно прима и меко полаже на земљу. Наниже су ватрице угашене, дрхти светло славујским певањем. Меко их додирује копитима у ветру уморни црни коњ. И лице је у ноћи црно, на црним власима црна круна и на младом телу црни оклоп.

Спавајте, људи, ваш сан чува верна ноћ. Брзо ће доћи освитак, ступиће у битку са ноћи зора ружичаста, почеће да баца сунчана копља ноћи у лице. Неравна битка исцедиће из тела њеног крв његову – сивом маглom упашће она у мочваре, тамне шуме и на дно дубоких језера.

Али далеко је још до светлости: само што су запевали први петлови, водена пара је свуда, тишина.

Скаче ноћ по нечујном, ударајућим копитима, црном коњу, и падају, откидају се са њеног плашта златне звезде.

СТАРА ПРИЧА

У пролеће, само што су побегли потоци и почео да дува хладан ветар, током којег пушта своје лишће хрост, пробудила се у деблу старе липе кћерка шумског цара. Протегнула се слатко и сетила одједном, да ће јој поново лето проћи без љубави. Моћне страже око ње је

поставио шумски цар и нема около никога коме би она топлу реч рекла, црном косом врат обавила, пољубила у румене усне. Не жели опет да на јелену цело лето путује. Растужила се, напуниле се сузама њене лепе очи.

А у том далеком тренутку, близу је запевала пастирова фрула. Пева фрула и и ето, откривају се на дрвећу пупољци, потоци брже теку, сан ојачава и дуге цветају.

И види шумска принцеза пастира. Његове су очи плаве, коса на леђа пада, преко рамена бучни бич обесио, кошуља бела на плећима, а на ногама шарени клипови.

Ево, прилази он до ње, у очима његовим, као милост, небо плаво. Певај, фруло! Загрлио ју је и понео из шуме на пољане светле, на зелена поља. У усне је љуби, косу рашчешљава, уплиће у њу венац. Краљице моја мајска! – каже. А тамо је свуда светлост и сунце, не као тамо где је сва земља на аршин ограничена и вукови трче, копајући јаким шапама. До сунца! До људи!

Пева, пева фрулица, ветар носи у лице шумске принцезе љубавну песму, и, као звезде црвени цветови на гранама цветају.

Али све даље и даље су звуци: изгледа, он обилази стадо. Ево, и последњи звук фруле ветар издалека доноси.

Испружила је принцеза нежне руке у сусрет ветру...

– Мили мој! Љубави моја!

Превела са белоруског Дајана Лазаревић

Октавио Квинтанила
(Octavio Quintanilla, САД)

УСАМЉЕНОСТ

ТЕБИ

Само теби допуштам да ставиш уво на моје груди
Да би чула како експлодира орган који те воли.
Када ниси овде будућност боли.
Не умем да испуним будуће дане.
Понекад се изгубим.
Постанем велик као кад уђем у кућу без намештаја.
Када се облачиш да одеш, не могу да нађем ормаре
Да сакрију шест Христа
Који ме откривају.

Превеле са шпанског: Данијела Трајковић и Маја Стојановић

НОВИ БОГ

Јуче сам хтео да купим новог бога,
бога који се никад неће уморити да ми прашта,
бога који се сваки пут радује када ме види
да му окрећем леђа.
У кревету замишљам како прелазим океан
који ти желиш да пређеш да би била са мном.
Срећемо се баш испод Северњаче
и кажем ти како желим да купим новог бога,
бога који ће ми подарити храброст
како би се моја судбина преполовила,
бога који ће водити моју руку до твог срца

тако да могу слушати историју свих твојих љубави.
Јуче, кад сам измислио новог бога да купим,
размишљао сам о доброту коју сам изгубио
и све године бих предао
само да будем овде.

УСАМЉЕНОСТ

Као дечак, пењао бих се на дрвеће,
стизао до птичјих гнезда

напуштао их без надзора.
Напунио бих руку

са малим јајима и често
један или два птића

гледала би у мене
иза гранчица.

Било је тренутака када сам желео
да их однесем кући,

да их чувам као своје,
одгајам, замишљајући како се

њихови кљунови једног дана отварају
и зову ме: „Оче“.

Превела с енглеског Данијела Трајковић

Јакуб Колас

(Јакуб Колас, Белорусија)

ЗИМСКЕ ПЕСМЕ

ДЕВОЈЦИ

Не реци, да су зли људи
И да је свет од силе погане:
Срце ће лаж заборавити сву,
Време ће залечити ране.

Те ране, које су људи
Срцу твојем причинили,
Те мисли и наде
Које су у теби убили.

Зар су вредни смутљивци,
Да би се твоје лице девојачко
Замрзнуло туге сенком
И замаглиле очи?

Прође све, преживи се,
Поверуј ми, драга!
Дође време, заљуља се
Срце и заигра.

А у души пролеће настане,
Срце опет заволи,
Дође судба, у очи гледа,
Искрено пригрли.

Не реци, да су зли људи
И да је свет од силе погане:
Срце ће лаж заборавити сву,
Време ће залечити ране.

1912

ЗИМСКЕ ПЕСМЕ

Волим ја зиме са мразевима,
Вејавице беле у пољима,
И снега шкрипу под стопама,
И тишину зимску у шумама.

Волим ја ветра тужни спев
У сеоским димњацима пустим,
На пољу бела платна –
Стољњаке облака снежних,

Који прекривају ливаде
И даљине тихих поља.
Драге су ми јелке и борови
Под белим покривачем снегова.

У овим слободним појавама,
У хладноћи тих цртежа
Тако много песама, срцу родних,
Мили су ми отисци година.

* * *

Све што ми је испуњавало срце,
Шта сам мислио и живео живот свој,
Теби сам записао на папирићу,
Као најискренији порив свој.

И глас мој, чежњом испуњен,
Чула си у времена преостала,
И, можда си, кришом, несвесно
Сама више пута уздахнула.

И те мисли, те песме,
Које си родила за мене,
Са осећајем младог пролећа
Сама си уврстила у тајне.

И мени су сада оне тако миле,
И за мене имају много лепоте,
Јер неки уздах лаким крила
Ту нас састави гласовите.

1945

МОЈОЈ ВОЉЕНОЈ

Ја ћу поћи код ње, код вољене моје,
Само да бих изнова чуо њен глас.
Нека мисли све редом побегну моје,
Као што облаци пливају изнад нас.

Дајем им слободу, да лете где желе,
Као што су летели, некада, раније.
Полетећу са њима сам, певаћу им песме,
Да бих осетио срећу своју верније.

Нећу рећи само, да ми је драга она,
И како ми је лепо, када сам са њом,
Јер је вољена моја, моја радост – јелка,
Која у шуми стоји са поносом.

1922

Превела са белоруског: Дајана Лазаревић

Хада Сенду

(Hadaa Sendoo, Монголија)

КРЕВЕТ ЗА СПАВАЊЕ

1991

Ове године пуно голубова
и птица лети на небу
и далеко
блиц
не само монголски дивљи коњи

те плаве сузе падају –
у фундус степе
у тренутку када су се совјетске трупе повукле
тиха је ноћ у Улан Батору

КРЕВЕТ ЗА СПАВАЊЕ

када смо се родили
спавали смо овде
када смо уморни
спавамо овде
када смо се венчали
спавали смо овде
након читања
спавамо овде
после вођења љубави
спавамо овде
када смо болесни
спавамо овде

када пијемо, тужни и сами
спавамо овде
и када умремо, можда
ћемо и даље спавати овде...

ПИСМО
(ИЗ МОНГОЛСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ)

Ох драга моја
Опрости ми молим те
Што ти нисам послао дугачко писмо
Пламенови рата годинама бесне
Покривен сам прљавштином и лишћем
Немам папира у џепу
Ни оловке
За тебе сам скинуо кошуљу

Ох драга моја
Зелена трава постаје жута
Дува хладан ветар
Месец је на седлу
Не осећај се лоше док читаш ово писмо
Завршавам га
Крвавим прстима

Превела с енглеског: Данијела Трајковић

Шандор Халмоши

(Halmosi Sándor, Мађарска)

ПОДРХТАВАЊЕ

ТУ ЈЕДНУ

И исушиће се једном ова лепа, зелена долина.
Све ће бити црвено у њој, и хладно, и сребрнасто,
и мрко, и сиво. И дозиваће се
свако, по имену.
Ти ћеш рећи два драга имена.
Ја ту једну реч.

ЛАО ЦЕОВА СТРАСТ

Знаш добро. Далеко си,
па је твоја близина још неподношљивија.
Мораш знати како да останемо повезани,
у дугим корацима,
између дугих ћутања.

О, кад би само једном, само једно поподне,
само један сат, један дан била моја поносна невеста,
која је нашла свог сапутника, мене.
Ово није љубавна песма.
По имену ме дозиваш, набрајаш ми грехове,
безброј пропушта, и очистиш се.
Најзад изговориш да си оно што јеси.
Бог, моја жена.

Много радимо у том часу,
тог свакодневног дана.
Врло мало смо заједно.
Отерам те од себе грубо,
а кад се враћаш, освајаш ме, као моја кћерка,
кад ме види и трчи ми смејући се.
Можда те и препознам,
и сећам се свега што ми ниси испричала.
Ако хоћеш, скинућу са тебе клетву.
Ако желиш, додели ми увек последње слатко помазање.

ПОДРХТАВАЊЕ I

Још није ни почело, па ипак непрекидно траје.
Као кише у нама, шумски пожари.
Раскиди, усамљена јутра.
Поља лаванде, врхови острва.
Као уместо свега,
после нас кад смо већ примљени у рај.

ПОДРХТАВАЊЕ II

Невоља није сад почела.
Било је превише љубави.
И ми се стално давимо у њој.

Превела с мађарског: Јоланка Ковач

Бохдан-Олех Хорончук
(Украјина)

СВЕ ИМА СВОЈУ МУЗИКУ

напуштени рај има своју музику
наши станови имају своју музику – корака и промаја
мало ко зна да ја живим у Харкову с краја 20-тих
и мало – у Њујорку почетка 30-тих
слушајући њихову музику – тако непоновљиву и живу

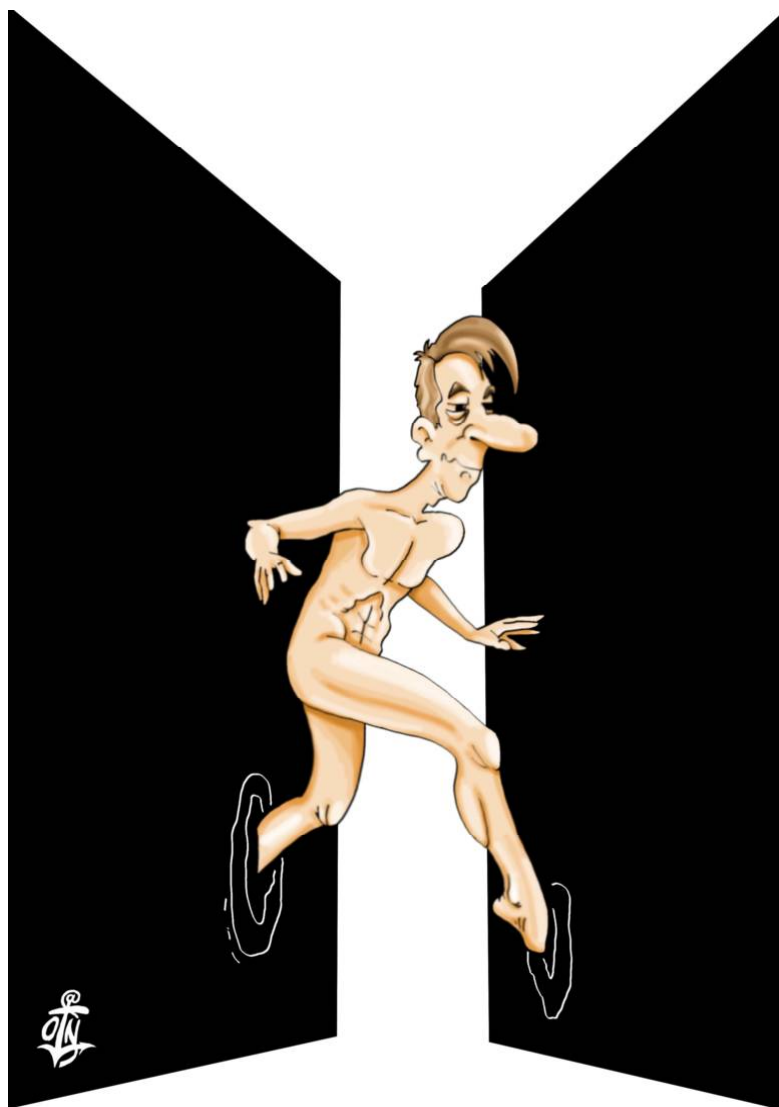
моја музика – то је сркање чаја уз грицкање рафинаде
притискање осе твојим леђима у тесном аутомобилу
споро – као нехотично – оздрављење
прикривање тајни
моја музика – то је мало музика мојих текстова – готово пре столећа
лишених ауре – и зато
посебно драгих мени – као болешљива деца што су драга
родитељима

кад бих имао викендицу – обавезно бих је сваког лета реновирао
стварајући музику реновирања
понекад помислим да се ми сусрећемо само да би слушали музику
наше љубави

ја бих сваког лета остављао Харков
ми би се сретали на малој и готово пустој железничкој станици
и путовали би даље
да реновирамо
и да се волимо између креча и боје
и да много причамо једно другом

Превео с украјинског: Јарослав Комбиљ

РАЗГОВОРИ

Никола Оташ

Дајана Лазаревић

**РАДИ ОНО ШТО ВОЛИШ
И ВОЛИ ОНО ШТО РАДИШ
НЕМА ЧОВЕКА БЕЗ КУЛТУРЕ И НЕМА
КУЛТУРЕ БЕЗ ЧОВЕКА**

(Разговор с Аљесом Сушом,
замеником директора Националне библиотеке Белорусије)

За потребе нашег књижевног часописа, разговарали смо са господином Аљесом Сушом (рођ. 1982. године у Минску), доктором културологије, замеником директора за научни рад и издавачку делатност Националне библиотеке Белорусије и старешином Међународног друштва белорусиста. Суша је први пут боравио у Србији за време одржа-

вања Конгреса слависта у Београду 20–27. августа 2018. године. Поделио је са нама детаље из свог посла и живота, као и утиске, које ће са собом понети из Србије. Ми ћемо се усудити да кажемо нашим читаоцима, да је Аљес Суша један ведар и љубазан човек, који се смешио од почетка до краја интервјуа и позвао нас да посетимо његов родни град.

Добродошли у Београд, господине Суша, и хвала што сте пристали да разговарате са нама. Одмах да кажемо, на Конгресу слависта смо сазнали за Вашу имресивну биографију и многе пројекте и активности које водите.

Хвала на добродошлици. Пре свега, желео бих да кажем нешто веома важно. Ја сам Белорус и на то сам веома поносан. Сав мој посао је везан за културну делатност моје отаџбине и, иако сам много путовао и многе друге земље видео, ја сам се мојој Белорусији увек враћао.

Држали сте предавање у Библиотеци града Београда у среду, 24. августа о пиониру белоруског и источнословенског штампарства – Франциску Скарини. Какви су Ваши утисци са предавања?

Мени је било пријатно и драго ми је, што су колеге слависти били заинтересовани за то предавање. Поред других културних активности, бавим се и популаризацијом наслеђа Франциска Скарине и један од пројеката везаних за ту област сам представио у Библиотеци. Разумели смо се сви – и белорускоговорници, и они којима је матерњи руски или српски језик.

Уопште, у Србији сам тек пет дана (*смеје се*), али већ знам да се поздравим на српском и кажем „живели“, када узмем чашу пића са пријатељима. Наши језици су слични, наш менталитет је сличан, као и ситуације у историји. Имамо много тога заједничког, питање је само, да ли знамо за то.

Као успешном културологу и вођи пројеката о наслеђу Франциска Скарине, који су се реализовали у земљама широм Европе, такође и као члану многих редакцијских колегијума и издања посвећених Скарини, шта бисте рекли да је „рецепт“ за успех и какав савет бисте дали својим младим колегама (у Србији такође)?

Тешко је дефинисати прави рецепт за успех. Код мене је то било увек једноставно – ради оно што волиш и воли оно што радиш. Завршио сам студије на Белоруском државном универзитету културе и уметности, а касније сам и докторирао из области културологије. Једноставно, култура је била мој животни позив и зато имам успеха у послу, без обзира на време проведено радећи, висину плате и друге факторе. Човек који не воли свој посао, не може да буде успешан, нити задовољан својим животом. А свакако, велику подршку ми пружа и моја породица, пријатељи са којима идем на скијање и понеки излазак, али и пословна путовања, када имам прилику да видим нешто ново и радујем се томе.

Које културне институције сте посетили у Београду? Да ли сте стекли нова познанства у Србији и хоће ли Вам то користити у даљем раду?

Први пут сам у Србији и, просто, упијам све информације до којих могу да дођем – од речи из вашег језика до тога како се понашате и како функционишу ваше установе. Стекао познанства јесам, углавном пословна, али то заиста није било тешко. Ваш народ је гостољубив и ведар и увек сам био пријатељски дочекан. Ти контакти ће ми, свакако, користити, бар за размену информација и искустава, а надам се и заједничким пословима.

Од културних институција посетио сам Народну библиотеку Србије, Универзитетску библиотеку, Филолошки факултет, Педагошки музеј, Музеј савремене уметности и Библиотеку града Београда. Пошто и сам радим у библиотеци, најважније ми је било да посетим Ваше библиотеке и поразговарам са колегама библиотекарицама. Морам да Вам се похвалим да сам упознао Кнез Михаилову улицу и неколико улица у непосредној близини и да је Београд веома леп град. Шетам сваке вечери, дивим се граду и Вашим људима и одмарам се од посла.

Шта нам можете рећи о свом послу у Минску, као заменик директора Националне библиотеке Белорусије? И још – добитник сте бројних награда, двоструки стипендиста Специјалних фондова Председника Републике Белорусије (2003, 2005) и добитник награде Председника Републике Белорусије за допринос култури (2015), па Вас молимо за коментар о томе.

Награде су лепа ствар, али никада ми нису биле једина мотивација. Посао сам по себи и жеља да будем успешан, радим на себи и на промоцији културе моје отаџбине, увек ми је био највећи мотив. На свој посао сам поносан, све остало ми се чини као додатак.

Као заменик директора, чули сте на презентацији, имам пуно посла, углавном око популаризације наше културе у земљи и иностранству, проучавање и пласирање научних информација, али и сви други послови, мање или више занимљиви, а које ћете срести у свакој библиотеци. Ипак, признајем да сам највише заинтересован за издавачку делатност и много се посвећујем том питању.

Културологија је наука о култури, а култура је наука о начину живљења човека. Видите, све је то повезано. Нема човека без културе и нема културе без човека. Због тих својих пројеката у култури, често наступам на телевизији и дајем интервјуе, баш као и данас за вас (*смеје се*), и често ме питају за савет људи, који имају жељу да се баве таквим или сличним послом или се већ баве, па траже подршку. Увек помогнем највише и најбоље, што могу.

Реците нам нешто више о свом овогодишњем гостовању на Конгресу слависта у Београду.

Овде има много мојих познаника и пријатеља, колега из Минска, који су, такође, дошли на Конгрес слависта да представљају своје радове. Учествовао сам и на прошлогодишњем Конгресу слависта у Минску и тада сам представљао прве штампарске радове на територији Белорусије. А ове године у Београду представљам укупно белоруско (па и источнословенско) штампарско наслеђе, његово порекло, утицаје и развој. Водио сам, а и сам учествовао у пројектима о наслеђу Франциска Скарине, где смо проучили сваку књижицу и сваки Скаринин траг, да бисмо сазнали што више о том периоду белоруске историје. Радујем се што ове године имам част да делић тога представим у Београду.

Видите, о некадашњем, па и данашњем штампарству Белорусије, много сам говорио на Међународном друштву белорусиста и представљали смо разне књиге – за децу, за одрасле, научне и стручне књиге. Ово представљање на Конгресу слависта је наставак те важне лекције из белоруског културног наслеђа.

Пошто сте, на почетку интервјуа, рекли како сте одушевљени гостољубивошћу Срба и лепотом Београда, како бисте позвали своје нове пријатеље и познанике из Србије у Минск? Шта бисте нам препоручили да видимо или чујемо?

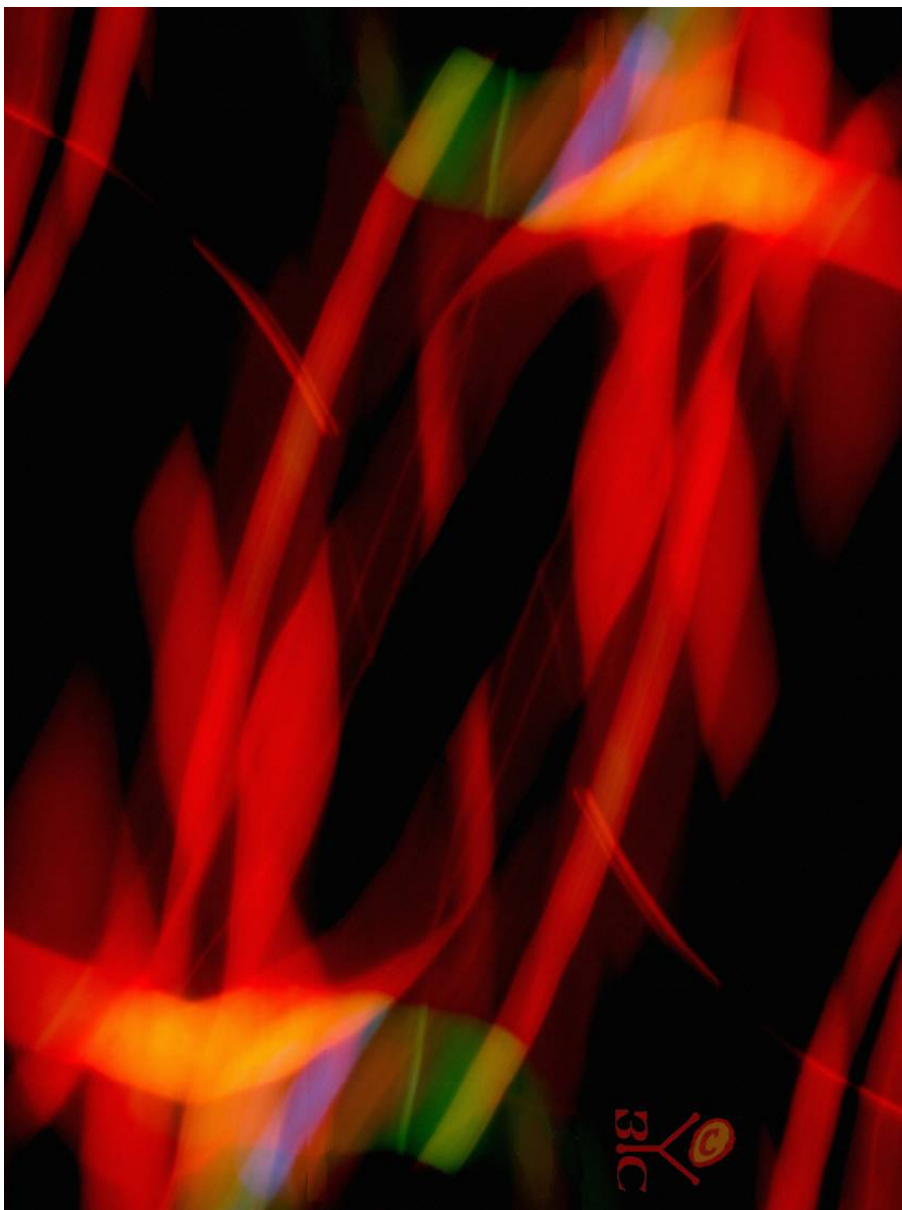
Рекао бих Србима да дођу, да виде Белорусију, која је у многим стварима слична Србији, по менталитету људи, раду културних институција, гостољубивости и многим другим лепим стварима, које би допринеле зближавању наших људи и држава.

Када ме питате за препоруку... (*смеје се*) рекао бих, да треба да упознате сва лица Белорусије – прелепу природу, наше величанствене замкове, плава језера и одмаралишта. Има толико дивних ствари. А онда бих вас позвао, да дођете да видите нашу Националну библиотеку и многе наше музеје, који су посвећени великим белоруским писцима или областима науке и културе. Верујте ми, ја већ видим велику повезаност наших народа и желим да поруку о томе пренесем другим људима, и Белорусима и Србима.

Захваљујемо се господину Аљесу Суши на издвојеном времену и желимо му још пуно личних и професионалних успеха.

Превела с руског: Дајана Лазаревић

АУТОРИ

Зоран Спасојевић Паске: „Игра таме и светлости“

Андрић Радомир – Рођен 1944. године у Љубањама код Ужица. Објавио тридесетак збирки песама. Председник Удружења књижевника Србије. Добитник бројних награда за поезију. Живи у Београду.

Баљак Александар – Рођен је 1954. у Црвенки. Објавио је шест књига афоризама: *Убедили сте бога у мени* (1982), *У границама демократије* (1988), *Крвави провод* (1995), *Сумњиво окупљање речи* (2000), *Рат је први почео* (2007) и *Зидови на хоризонту* (2016). Приредио је две антологије српског сатиричног афоризма: *Историја апокалипсе* (1987), *Век афоризма* (2000). Заступљен је у више домаћих и страних антологија. Добитник је бројних награда за сатиру. Превођен је на више језика. Живи у Београду.

Батин Борислав – Рођен је 1954. године у Београду. Инжењер машинства. Пише поезију и прозу. Објављене књиге: *Зборник свесновидости* (2001, песме, приче, есеји), *Три дана новембра* (2004, роман), *Логонаути* (2004, роман). Живи у Београду.

Васић Растко – Рођен је 1937. године у Београду. Доктор археологије. Објавио је збирке прича *Пут у Миделхарнис* (1988) и *Intermezzo sinfonico* (2012), те романе *Клетва* (2009) и *Рубац* (2010). Живи у Београду.

Величковић Катарина – Рођена је 1984 у Земуну. Машински техничар. Пише песме. Објављује у листовима и електронским порталима. Живи у Земуну.

Вукмировић Бранко – Пише романе и афоризме. Сарађује са часописима. Објавио је роман *Кућа* (2018). Живи у Београду.

Дан Дута Мирчеа – Рођен је 1967. године. Песник, преводац, уредник културне платформе *Levure Littéraire* (Француска – САД – Немачка) и књижевног часописа *Quest* (Црна Гора), продуцент, организатор, модератор културних догађаја у Чешкој, Словачкој и Румунији. Пише сопствену песничку креацију на чешком језику. Објавио је две збирке поезије: *Пејзажи, летови и диктати* (2014, Праг) и *Конзервирани цитати, комплекси инфериорности и људска права или Ожењен, без обавеза, продаје мртворођену девојку (напомена: истрошену)* (2015, Праг). Превођен и објављен у многим земљама широм света. Заступљен у светским антологијама. Саставио и пре-

вео прве две антологије савремене чешке поезије на румунском језику (2015, 2016) и прву антологију савременог чешког позоришта (2016) након пада комунизма. Објављује и научне и специјализоване књиге и чланке из области филмске и књижевне теорије, критике и историје. Члан је чешког и румунског ПЕН клуба. Од 2015. до 2016. године је копродуцирао и ко-модерирао књижевне вечери, а сада копродуцира и ко-модерира серију читања и књижевних програма „Поезија у предњој соби“. Сарађује и са Песничким фестивалом ФИП Букурешт, ФИП Јаши и Трансилванија у Клужу. Он је и модератор ПЕН Румунских књижевних вечери, насталих априла 2018.

ДИМИТРИЈЕВИЋ С. МИЛАН – Рођен је 1947. у Лесковцу. Дипломирани астроном и физичар, доктор наука. Аутор више књига о астрономији. Пише и преводи поезију. Књиге: *Песме* (преведена на бугарски), антологија *Космички цвет* (2003) и *Пред звезданим вратима* (савремена бугарска поезија, 2015). Члан је Удружења књижевника Србије.

ЂОКИЋ САНДРА – Рођена је 1989. у Прокупљу. Апсолвент медицине. Објавила збирку песама *Трентај душе*. Живи у Приштини.

ЂУКИЋ НОВАК – Рођен је 1984. године у Београду. Спортски тренер. Пише песме и афоризме. Објавио је збирку песама *Златна пера и орлови*. Живи у Београду.

ИЛИЕВА ИЛИАНА – Рођена је у Враци. Дипломирани филолог и историчар. Аутор књиге *Жабљи скок. Тристишја, хаику, танка* (2004) и збирки песама *Ти који си хаковао планету* (2008) и *Пента и Пижо* (2009). Сарађује с бројним часописима. Заступљена у зборницима и алманасима. Превођена је на српски, руски, енглески, француски и турски.

ИЛИЋ ВОИСЛАВ – Рођен је 1991. године. Афоризме објављује у часописима, зборницима и на интернету. Објавио је књигу афоризама *Центлменова збирка* (2017).

ЈЕФТИМИЈЕВИЋ ЛИЛИЋ МИЛИЦА – Рођена 1953. године у Ловцу, код Бањске, Косово и Метохија. Магистар филолошких наука. Објављене књиге: *Мрак, избављење* (1995), *Хибернација* (1998), *Путопис коже* (2003), *Чарање* (2007), *Сиже случаја* (2002), *Одвијање свитка* (2009), *Мистерија љубави* (2011), *Критички темељи и домети* (2011) *Жубор ума (Il gorgoglio della mente)* (2012), *Тетоважа ума* (2012), *Мозаиком на создателот* (2012), *Das mysreium der liebe* (2012), *По мери мита* (2014), *Очи у очи са судбином* (2015), *Партенон звездама зидан* (2015), *Ватра и слово / Il fuoco e il verbo* (2015), *Посланице Одисеју : Песме* (2017, 2018). Књиге критика: *Поетика слутње* (2004), *Епистемолошка осветљавања* (2007), *Егзактност тајне* (2012), *Понирања (у прозни текст)* (2015). Песме су јој превођене на: руски, италијански, енглески, француски,

арапски, словачки, бугарски, мађарски, немачки и друге језике. Критике на: енглески, италијански, македонски... Живи у Београду.

ЈОКИЋ ПЕРИЦА – Рођен 1962. Дипломирани професор књижевности. Пише кратке приче, сатиричне приче, афоризме, драме, романе. Објавио једанаест књига: *Паметнији попушта* (афоризми, 1996), *Ти си мој геније* (роман у балади, 1996), *Доручак за Ему* (драма, 1997), *Тачно у подне* (антологија радио афоризма, 1998), *Лифт* (драма, 1999), *Причам ти причу* (сатиричне приче, 2013), *Искусства Роберта Ниманија* (сатиричне приче, 2014), *Огледи Роберта Ниманија* (сатиричне приче, 2015), *Свемирски дневник* (роман, 2015), *Строго за јавност : афоризми и закони* (2016), *Изразито добре приче* (2017, 2018), *Сазнања Роберта Ниманија : Баш добре приче* (2018) и *Приче : Избор* (2018). Сарађује са часописима. Заступљен у бројним зборницима и антологијама. Награђиван. Превођен на руски, енглески, словеначки и македонски језик. Живи у Беранама.

КАЖУРО ВИКТОР (Віктар Віктаравіч Кажура) – Рођен је 1959. године у селу Краучонки Виленског рејона Минске области (Белорусија). Магистар едукације. Члан је Удружења књижевника Белорусије. Књиге: *Све ово је – Отаџбина наша* (*Гэта ўсё – Радзіма наша*, у коауторству са Баженом Мацјук, 2013), *Азбука у песмама и цртежима* (*Азбука ў вершах і малюнках*, 2014, 2018), *Песничке игре* (*Паэтычныя забавы*, 2015), *Азбучник* (*Азбукоўнік*, 2015), *И чула се реч* (*І загучала слова...* 2016), *Ко се сакрио испод листа* (*Хто схавайся пад лісток?*, 2017).

КАРАТКЕВИЧ ВЛАДИМИР – Рођен је 1930. у Орши, умро у Минску (Белорусија) 1984. године. Белоруски совјетски писац, песник, драматург, сценариста и публициста, класик белоруске литературе и једна од најсветлијих фигура белоруске литературе 20. века. Први белоруски писац који је употребио жанр историјског детективног романа. Најпознатија дела: *Дивљи лов Краља Стаха* (историјско детективски роман), *Седа легенда*, *Класје под српом твојим* (роман), *Христос се приземљио у Гродни* (роман), *Црни замак Олшански* (роман), *Земља под белим крилима* (есеји).

КАРЉУКЕВИЧ АЉЕС (Алесь Карлюкевіч) – Рођен је 1964. године у селу Затитова Слобода у Пуховицком реону Минске области (Република Белорусија). Актуелни је министар информисања Републике Белорусије. Аутор је више од 70 књига, издатих у Белорусији, Русији, Таџикистану, Туркменистану, Јерменији, Азербејџану, Србији, Црној Гори, Литванији и Украјини. Изучава белоруско-туркменске, белоруско-таџикистанске и белоруско-казахстанске књижевне везе, којима је посветио и посебне књиге. О присутности белоруске књижевности у Кини, Пољској, Пакистану, Великој

Британији и другим земљама света писао је у књигама *Братство*, *Светлост пријатељства* и другим издањима. Добитник је бројних значајних награда. Живи у Минску.

КАРЉУКЕВИЧ ВЕРОНИКА – Дипломирани филолог (кинески језик). Књижевни критичар и преводилац. Живи у Москви.

КВИНТАНИЛА ОКТАВИО (Octavio Quintanilla) – Рођен је 1973. године. Доктор филолошких наука. Амерички песник, мексичког порекла. Збирка песама *Ако нестане* (*If I Go Missing*, 2014). Његова поезија, фикција и преводи објављени су у многобројним часописима. Регионални је уредник часописа *Тексас Букс ин Ривју* (*Texas Books in Review*). Предаје књижевност и креативно писање. Живи у Сан Антонију (САД).

КОВАЧ ЈОЛАНКА (Kovács Jolánka) – Рођена је у 1958. године у Зрењанину. Дипломирани филолог (мађарски језик и књижевност). Бави се преводилаштвом са мађарског језика на српски и обрнуто. Сарадница неколико листова и часописа. Живи у Зрењанину.

КОЛАС ЈАКУБ (право име: Константин Михајлович Мицкевич) – Рођен је у селу Акинчици у Минској губернији 1882, а умро у Минску 1956. Белоруски песник, прозаиста, драматург, критичар публициста, преводилац, научник, педагог, културни радник, оснивач савремене белоруске литературе (заједно за песником Јанком Купалом) и белоруског књижевног језика. Академик АН Белорусије (1928). Добитник бројних награда. Превођен на велики број језика. Један је од најпознатијих писаца у Белорусији.

КОМБИЉ ЈАРОСЛАВ – Рођен је 1944. Дипломирани технолог. Од 2001. преводи с украјинског језика на српски и са српског на украјински. До сада је превео: *Мисија у Африци* (2002), *Ивана Купала* (2005), *Ривне/Ровно – Зид* (2006), *Слатка Дарусја* (2007), *Преподобни Јов, игуман Почајивски* (2008), *Воа Constrictor* (2009), *Уси на сцену (Хајдемо на позорницу)* (2001–2009), *Коняк з доц-ем (Коњак уз кишу)* (2009), *Cornelia Street Cafe* (2009). Његови преводи су објављивани у бројним нашим и страним часописима.

ЛАЗАРЕВИЋ ДАЈАНА – Рођена је 1993. године у Шапцу. Дипломирани филолог. Преводи с руског, белоруског и енглеског. Објавила је три књиге поезије, један роман и једну биографију. Живи у Београду.

МАЛБАША ЗДРАВКО – Филолог и историчар. Живи у Новом Саду.

МАЛЕК НАДА – Рођена је 1950. године у Српској Црњи. Дипломирани хемичар. Објавила је шест књига. За своје кратке приче награђивана је више пута. Приче је објављивала у многим часописима и зборницима. Члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Панчеву.

МАЛШЕВИЋ ЈАСМИНА – Рођена је 1962. године у Београду. Доктор ветеринарске медицине. Члан Удружења књижевника Србије. Објављене књиге: *Рођени из исте смрти* (Јасмина Малшевић и Војислав Брковић, 1990, поетски дијалог о љубави), *Скарабег*, (1992, поезија у прози), *Адаме не љути се* (Александра Слађана Милошевић и Јасмина Малшевић, 2001, проза), *Јади младог анђела* (2010, поезија), *Дневник урбане сирене* (2013, поетски роман), *Чарна шума* (2014, поезија у прози), *Мачкасте приче* (2015, књига за децу).

МАРКО ЈАРОСЛАВ – Рођен 1955. године у Ковачици. Магистар економских наука. Објавио књигу песама *Унутрашњи лавиринт* (2018).

МИЛОСАВЉЕВИЋ ЈОВАНА – Рођена је 1992. године у Крагујевцу. Студент енглеског језика и књижевности. Пише кратке приче и драме на српском и енглеском језику.

НОВКОВИЋ ВАЛЕНТИНА – Рођена 1973. године у Минхену. Дипломирани филолог (руски језик и књижевност). Пише поезију и прозу. Објавила збирку песама *Безвреме* (2014). Заступљена у неколико зборника и избора. Бави се преводилаштвом са руског језика. Живи у Београду.

ОЗТУРК ОСМАН – Турски песник. Објавио је пет збирки песама, четири истраживачка дела и седам књига за децу. Његове песме користе познати турски композитори. Превођен је на 22 језика.

ОТАШ НИКОЛА – Рођен 1960. године у Делиблату, а умро 2016. године у Београду. Сликар и карикатуриста. Имао је педесет самосталних изложби, а три је организовао испод воде. Награђен је са 85 значајних домаћих и иностраних награда. Са Слободаном Симићем коаутор је књиге антиратних афоризама *Српско тајно оружје* и књиге сатиричних прича и карикатура *Клиничка слика 100/100* (2018). Ауторске књиге карикатура: *No comment* (1998), *Оташирање* (2002), *За(ш)то* (2013).

ПАВЛОВИЋ РАНКО – Рођен је 1943. године у Шњеготини Горњој. Пише приче, приповетке и поезију за децу и одрасле. Објавио је четрнаест књига. Добитник бројних књижевних награда. Живи у Бањалуци.

ПРГОМЕЉА МАРИЈА – Професор српског језика и књижевности, докторанд. Пише поезију, кратке приче, књижевну критику. 2014. добила је награду *Стражилово* за књигу поезије *Алтер его*, која је касније преведена на енглески. Живи у Новом Саду

РАУСАВЉЕВИЋ НИКОЛА – Рођен је 1991. године у Карловцу. Дипломирани филолог (српска књижевност и језик). Пише поезију. Са Мила-

ном Ђосићем објавио је књигу песама *Кад ухватим тишину*, за коју је награђен наградом Стражилово 2017. године.

РЕНГЕЛ РОНИ – Рођен 1990. године. Магистар филозофије, докторанд. Живи у Загребу.

СЕНДУ ХАДА – Рођен је 1961. године у Монголији. Песник и преводилац. Награђен за поезију у Индији, САД, Канади, Грчкој, Кини и Русији, укључујући и награду Савеза писаца Монголије. Објавио је више од 15 књига поезије. Његове најновије збирке песама су: *Слаткасти мирис траве* (на персијском језику, 2016), *Аурора* (на курдском, 2017), *Монголска дуга песма* (на грузијском, 2017), *WENN ICH STERBE, WERDE ICH TRÄUMEN* (двојезична – немачко-монголски, 2017), *Монголске плаве тачке* (на холандском, 2017), *Кутак земље* (на норвешком, 2017), *Мир, сломљено срце* (на руском, 2018) и *Осећам да сам код куће* (на немачком, 2018). Утицај Сендуа превазилази националне и етничке границе. Године 2006. основао је *World Poetry Almanac*, који наставља да уређује. Члан је Савеза писаца Монголије. Живи у Улан Батору.

СПАСОЈЕВИЋ ЗОРАН – Рођен је 1949. у Крагујевцу. Аутор је књига поезије: *Дар празнине* (1986) и *Глад* (1998), књига кратких прича: *Одело за одлазак* (1997), *Кратке приче без муке* (2003, 2006), *Шешир* (2018) и *Приче : избор* (2018); књига драма: трилогије *Америка има руну* (2003), кратких драма *Резерват Србија* (2006), документарне комедије *Гаврилов Принцип* (2008) и комедија *Волиш ли ме, Јакове* (2008) и *Мој човек* (2010), књиге сатире *Ту зека није воду* (2008), као и књиге и-мејл арта *Мала ноћна пошта* (2009). Аутор је CDROM-а (дигиталне графике, књиге и текстови) *Циркус* (2006). Аутор је ТВ драме *Америка има руну 2* (1999), сценарија хумористичке ТВ серије *Без наслова* (2000) и радио-драме *Кратка историја наизменичног стајања и падања* (2004). Заступљен је у педесет антологија и зборника поезије, кратке приче, кратке драме и сатире. Бави се мејл-артом и дигиталном графиком. За своје радове награђиван је више пута. Члан је Удружења драмских писаца Србије и Удружења књижевника Србије. Живи у Крагујевцу.

СТОЈНИЋ ДАНКО – Рођен је 1955. у Београду. Пулмолог и фтизиолог. Објављене књиге: *Априорна фантастика* (2010), *Синтетичка аутобиографија* (2011), *Две приче* (2011), *Градске приче* (2012), *Шест кратких прича* (2013), *Фасцикле* (2014), *Девет прозора* (2015), *Неколико чудних прича о екскурзорима* (2015), *Колекција споредних размишљања о оцу* (2016), *Диспликације* (2017), *Метроном* (2018) и *Мравинак* (2018). Живи у Београду.

СТОЈЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ ЈАДРАНКА – Рођена је 1952. у Ритешићу код Добоја. Пише поезију и прозу, а бави се књижевном критиком и есеји-

стиком. Дуогодишњи је културни посленик. Објавила је 15 књига поезије. Пјесме су јој уврштене у више антологија и превођене на неколико језика (руски, италијански, немачки, бугарски, румунски, енглески, македонски, јерменски, пољски, словеначки, украјински, арапски...). Добила је више значајних признања, међу којима књижевне награде: Удружења књижевника Републике Српске за књигу године, Удружења књижевника РС (Бањалучка подружница) и града Бања Лука, за књигу године, Удружења књижевника Романијско-сарајевско-дринске подружнице (за необјављен рукопис, 2002), „Кочићево перо“, „Шушњар“, „Шумадијске метафоре“, „Вински бал“, „Милан Лалић“, „Кондир косовке девојке“, „Хаџи Драган“, „Златни орфеј“ (Франкфурт), Међународна књижевна награда „Златен прстен“ (Скопље), Књижевна награда Савеза писаца Бугарске... Богомир Ђукић објавио је књигу *Свјетлост над Стојчиновином, Пјеснички опус Јованке Стојчиновић Николић* (2015). Члан је Удружења књижевника Србије, Републике Српске и Међународне асоцијације писаца (Рига, Летонија). Била је предсједник Удружења књижевника Републике Српске од 2012-2016. Живи у Добоју.

СУНТУРЛИЋ АНА – Рођена је 1994. године у Пожаревцу. Пише поезију. Апсолвент стоматологије.

ТОДОРОВИЋ МИРОЉУБ – Рођен је 1940. године у Скопљу. Дипломирао је на Правном факултету у Београду. Оснивач је и теоретичар сигнала, српског (југословенског) неоавангардног стваралачког покрета и уредник Интернационалне ревије *Сигнал*. Пише поезију, прозу, есеје и бави се мултимедијалном уметношћу. Објављене књиге поезије: *Планета* (1965), *Сигнал* (1970), *Киберно* (1970), *Путовање у Звездалију* (1971), *Свиња је одличан пливач* (1971), *Степениште* (1971), *Поклон-пакет* (1972), *Наравно млеко пламен пчела* (1972), *Тридесет сигналистичких песама* (1973), *Гејак Гланца Гуљарке* (1974), *Телезур за тракање* (1977), *Инсект на слепоочници* (1978), *АЛГОЛ* (1980), *Textum* (1981), *Чорба од мозга* (1982), *Гејак Гланца Гуљарке* (друго проширено издање, 1983), *Chinese Erotism* (1983), *Нокаут* (1984), *Дан на девичњаку* (1985), *Заћутим језа језик језгро* (1986), *Поново узјахујем Росинанта* (избор из поезије, 1987), *Белоушка попије кишницу* (1988), *Soupe de cerveau dans l'Europe de l'Est* (1988), *Видов дан* (1989), *Радосно рже Рзав* (1990), *Трн му црвен и црн* (1991), *Амбасадорска кибла* (1991), *Сремски ћевап* (1991), *Дишем. Говорим* (1992), *Румен Гуштер кишу претрчава* (1994), *Стриптиз* (1994), *Девичанска Византија* (1994), *Гласна Гаталинка* (1994), *Испљувак олује* (1995), *У цара Тројана козје уши* (1995), *Планета* (заједно са поемом *Путовање у Звездалију*, друго проширено издање, 1995), *Смрдибуба* (1997), *Звездана мистрија* (1998), *Електрична столица* (1998), *Рецепт за запаљење јетре* (1999), *Азурни сан* (2000), *Пуцањ у Говно* (2001), *Гори Говор* (2002), *Фонети и друге песме* (2005), *Плави ветар* (2006), *Пара-*

лелни светови (2006), *Рана, реч и песма* (са Дејаном Богојевићем, 2007), *Златно руно* (2007), *Свиња је одличан пливач и друге песме* (2009), *Љубавник непогоде* (2009), *Глад за неизговорљивим* (2010), *Киборг* (2013), *Пандорина кутија* (2015), *Ловац магновења* (2015). Књиге прозе: *Тек што сам отворила пошту* (еписо-ларни роман, 2000), *Дошетало ми у уво* (шатро приче, 2005), *Прозор* (снови, 2006), *Шатро приче* (2007), *Лај ми на ђон* (Интернет издање, 2007), *Шокинг-блу* (шатро роман, 2007), *Киснем у коко-шињицу* (шатро жваке, 2008), *Боли ме блај-бингер* (шатро роман у 150 жвака и 50 слика) (2009), *Стално проваљује буве* (Интернет издање, 2009), *Торба од врбовог прућа* (кратке приче, 2010), *Дневник 1985* (2012), *Дневник сигнализма* (2012), *Апеирон* (2013). Књиге есеја и полемика: *Signalism* (1973), *Сигнализам* (1979), *Штеп за шуминдере – ко им штрика црева* (1984), *Певци са Бајлон-сквера и моја фрка са њима* (1986), *Дневник авангарде* (1990), *Ослобођени језик* (1992), *Игра и имагинација* (1993), *Хаос и Космос* (1994), *Ка извору ствари* (1995), *Планетарна култура* (1995), *Жеђ Граматологије* (1996), *Signalism You-goslav Creative Movement* (1998), *Miscellaneae* (2000), *Поетика сигнализма* (2003), *Токови неоавангарде* (2004), *Језик и неизрециво* (2011), *Време неоавангарде* (2012), *Стварност и утопија* (2013), *Простори сигнализма* (2015). Књиге за децу: *Миш у обданишту* (2001), *Блесомер* (2003). Антологије: *Сигналистичка поезија* (1971), *Конкретна, визуелна и сигналистичка поезија* (1975), *Mail Art – Mail Poetry* (1980). Bookworks: *Фортран* (1972), *Approaches* (1973), *Signal-Art* (1980), *Златибор* (1990), *Шумски мед* (1992). Поезија, есеји и интермедиијални радови Мирољуба Тодоровића објављивани су на више језика у антологијама, зборницима, каталозима, листовима и часописима: Италије, Мађарске, Аустрије, Немачке, Француске, Шпаније, Португала, Швајцарске, Чешке, Пољске, Литваније, Шведске, Русије, Финске, Исланда, Велике Британије, Данске, Холандије, Белгије, САД, Канаде, Мексика, Уругваја, Бразила, Нове Каледоније, Јужне Кореје, Јапана и Аустралије. Имао је дванаест самосталних, а излагао је на преко шест стотина колективних међународних изложби цртежа, колажа, визуелне поезије, мејл-арта и концептуалне уметности. Награде: „Павле Марковић Адамов“, „Оскар Давичо“, „Тодор Манојловић“, „Вукова награда“, награда Вукове задужбине, „Златно слово“ итд. Живи у Београду.

ТРАЈКОВИЋ ДАНИЈЕЛА – Мастер професор енглеског језика и књижевности. Пише кратке приче, песме, књижевну критику и бави се преводњешћем. Објављивана у часописима, новинама и антологијама у земљи и иностранству. Објавила књигу *22 вагона*, избор и превод из савремене англофоне поезије (2018). Живи у Врању.

ТРИФУНОВИЋ СТАНИМИР – Рођен је 1968. године у Тетову. Дипломирани психолог. Објављивао је прозу и поезију у књижевној периодици,

До сада је објавио три збирке песама: *Беспуће и одјек* (1993), *Самоће* (2006), *Тишине* (2009), збирке прича *Препознавање* (2014) и *Поподневни разговори* (2018), те роман *Рукопис једног меланхолика (архаични роман у шест дана)* (2017). Живи у Крушевцу.

Ћировић Д. Миленко Љутички – Рођен 1950. године у Љутићима код Пљеваља. Пише поезију, књижевну критику и афоризме. Бави се истраживачким радом из области историје. Поезија (углавном хаику) превођена је на енглески, јапански, руски, француски, грчки, румунски, словеначки, немачки, шведски, македонски и арапски. Објавио је књиге поезије *Пртљаг завичаја* и *Акорди трајања*; књиге хаику поезије *Вртача* и *У загрљају сјенки* (на српском и енглеском). Заступљен у више од 120 зборника у земљи и иностранству. Сарађивао с бројним домаћим и иностраним часописима. Добитник више признања за хаику поезију у земљи и иностранству. Уредник часописа за хаику поезију „Освит“. Председник Хаику удружења Србије и Црне Горе (од 2003), члан Удружења књижевника Србије. Живи у Београду.

Халмоши Шандор (Halmosi Sándor) – Рођен је 1971. године у месту Сату Маре (Румунија). Мађарски песник, књижевни преводац и математичар. Проучава традицију и бави се поезијом. Превођен на више језика. Објавио књиге песама: *Повезивање са ђаволом* (2001), *Била си девојка Сунца* (2002), *Лаурел Грове* (2004), *Припадање Соломону* (2004), *Плави уторак* (2004), *На јужним падинама Анапурне – књига љубавника* (2006), *Гилеад* (2009), *Укус нане* (2011), *Страст Лао Це* (2018). Тренутно живи у Будимпешти.

Хоропчук Богдан-Олех – Рођен је 1986. године у Украјини. Аутор је четири књиге песама: *Књига истраживања (Книга Дослідів, 2002)*, *Град у моме телу (Місто в моєму тілі, 2007)*, *Нема никакве разлике (Нема жодної різниці, 2007)* и *Етика љубави, естетика смрти (Етика любові, естетика смерті, 2013)*. 2007. је из штампе изашла заједничка збирка песма *Без прекида (Цілодобово)*, песника: Бохдана-Олеха Хоропчука, Павла Коробчука и Олеха Коцарева. Поезију објављује у многобројним књижевним часописима. Учесник је многобројних књижевних фестивала и песничких сусрета у земљи и иностранству. Превођен је на пољски, литвански, руски, белоруски, португалски, енглески, немачки и српски. Песме су му уврштене у неколико антологија у земљи и иностранству.

Никола Огаш